

TC

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

2020 -YL-042

**ANTİK HELLEN VE ROMA TOPLUMLARINDA BÜYÜ VE
KEHANET**

HAZIRLAYAN

Ozan SÜLÜN

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN

AYDIN- 2020

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	vi
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	x
LEVHALAR DİZİNİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	6
1. ANTİK DÜNYA'DA BÜYÜ VE BÜYÜCÜLÜK	6
1.1. Antik Hellen Toplumunda Büyü ve Büyücülük	6
1.1.1. Antik Hellen Düşüncesinde Büyü ve Büyücülük	7
1.1.1.1. Homeros (İÖ 9. Yüzyıl)	7
1.1.1.2. Hesiodos (İÖ 8. Yüzyıl)	13
1.1.1.3. Herodotos (İÖ 499-449)	17
1.1.1.4. Sophokles (İÖ 497-406)	20
1.1.1.5. Euripides (İÖ 480-406)	24
1.1.1.6. Hippokrates (İÖ 460-370)	27
1.1.1.7. Ksenophon (İÖ 430-355)	28
1.1.1.8. Platon (İÖ 428/427-347)	30
1.1.1.9. Theokritos (İÖ 300-260)	33
1.2. Antik Roma Toplumunda Büyü ve Büyücülük	34

1.2.1. Antik Roma Düşüncesinde Büyü ve Büyücülük	37
1.2.1.1. Cicero (İÖ 106-43)	37
1.2.1.2. Catullus (İÖ 84-54)	39
1.2.1.3. Vergilius (İÖ 70-19)	40
1.2.1.4. Seneca (İÖ 4 - İS 65)	41
1.2.1.5. Apuleius (İS 123/125 – 170)	42
2. BÖLÜM	45
2. ANTİK HELLEN VE ROMA TOPLUMLARINDA KEHANET VE KEHANET MERKEZLERİ	45
2.1. Kehanet Kavramı	45
2.2. Kâhinler	47
2.2.1. Ordu Kâhinleri	50
2.2.2. Sibyller	56
2.3. Kehanet Alma Yöntemleri	58
2.3.1. Kurban Yoluyla Kehanet Alma	58
2.3.2. Kuşlar Yoluyla Kehanet Alma	60
2.3.3. Rüya Yoluyla Kehanet Alma	63
2.4. Antik Hellen ve Roma Toplumlarda Kehanet Merkezleri.....	66
2.4.1. Klaros ve Kehanet	69
2.4.2. Delphoi ve Kehanet	73
2.4.3. Sura ve Kehanet	87

2.4.4. Didyma ve Kehanet	88
2.4.5. Gryneion ve Kehanet	92
2.4.6. Patara ve Kehanet	93
2.4.7. Smintheion ve Kehanet	94
2.4.8. Erythrai ve Kehanet	98
3. BÖLÜM	100
3. KEHANET BÜYÜLERİNİN BİLEŞENLERİ	100
3.1. Kehanet Büyülerinde İsmi Geçen Tanrı ve Tanrıçalar.....	100
3.1.1. Anubis	101
3.1.2. Apollon	103
3.1.3. Helios.....	108
3.1.4. Horus	111
3.1.5. Mithras	113
3.2. Kehanet Büyülerinde İsmi Geçen Kutsal Varlıklar	115
3.2.1. Daimonlar	115
3.2.2. Melekler	117
3.2.3. Moiralar	122
3.2.4. Musalar	124
3.3. Kehanet Büyülerinde Kullanılan Malzemeler	126
3.3.1. Bitkiler	127
3.3.1.1. Defne (Δάφνη)	127

3.3.1.2. Gül (<i>Ροδάνθη</i>).....	130
3.3.1.3. Mersin (<i>μύρτος</i>)	131
3.3.1.4. Mür (<i>Μόρρα</i>)	131
3.3.1.5. Zeytin (<i>ἐλαία</i>)	133
3.3.2. Besinler	134
3.3.2.1. Bal	134
3.3.2.2. Caria İnciri	136
3.3.2.3. Süt	137
3.3.3. Hayvanlar	137
3.3.3.1. İbis Kuşu	137
3.3.3.2. Kedi	139
3.3.3.3. Kuşlar	140
3.3.3.4. Scarab	141
3.3.4. Nesneler	143
3.3.4.1. Kandil	143
3.3.4.2. Ölüler ve Eşyaları	145
3.3.5. Sözler ve Formüller	146
3.4. Zaman ve Yer	148
TARTIŞMA VE SONUÇ	153
KAYNAKLAR	156
ÖZGEÇMİŞ	166

LEVHALAR	167
-----------------------	------------

TC

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

AYDIN

Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ozan SÜLÜN tarafından hazırlanan Antik Hellen ve Roma Topluluklarında Büyü ve Kehanet başlıklı tez, 21.04.2020 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı ve Soyadı	Kurumu	İmzası
Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi	
Dr. Öğr. Üyesi Serap ÖZKAN KILIÇ	Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi	
Dr. Öğr. Üyesi Aydın ERÖN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdürü

TC

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2020

İmza

Öğrencinin Adı ve Soyadı

ÖZET

ANTİK HELLEN VE ROMA TOPLUMLARINDA BÜYÜ VE KEHANET

Ozan Sülün

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN

2020, 166 sayfa + 24 Levha

İnsanın yaşamı boyunca üzerinde yaşadığı dünyada, karşılaştığı zorluklarda ya da karar verme aşamalarında ihtiyaç duyduğu kendisinden daha üstün olan bir varlığa yaklaşma durumu, doğaüstü alana ait varlıkları tanımasına sebep olmuştur. Onlara karşı gösterdiği titizlik ve memnun etme çabası, bu varlıkları kutsal hale getirmiştir. Kutsal olana yaklaşılarak, kendisinin ya da devletin geleceğini öğrenmek isteyen insan, kehanet büyülerine başvurmuştur. Büyü metinlerinin içeriği, kullanılan malzeme ve tanrı ya da tanrıçaların mitosları ile bağlantıları, bu durumu anlamada daha da yardımcı olmuştur.

Bu çalışmada, Antik Hellen ve Roma toplumlarında ve söz konusu bölgede kehanet ve büyü kavramlarından bahsedilerek, gerçekleştirilen kehanet büyülerinin içeriği, uygulandığı ve malzemeleri ile birlikte toplum, birey ve devlet üzerindeki yerine değinilmiştir.

Çalışma boyunca papirolojik ve klasik kaynaklardan faydalanılarak gerçekleştirilen ritüellerin mitolojik yönleri değerlendirilmiş, bu bağlamda kurulan ilişki üzerinden büyü metinleri içerisinde ismi geçen kutsal varlıklar ve malzemeler aracılığıyla bölgedeki Hellenizm ile birlikte varlığına devam eden yerel kültürlerin senkretik yapıları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Büyü, Büyücülük, Kehanet, Apollon, Helios.

ABSTRACT

MAGIC AND DIVINATION IN ANCIENT GREEK AND ROMAN SOCIETY

Ozan Sülün

MSc Thesis at History

Supervisor: Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN

2020, 166 pages + 24 Plates

In the world, where humanity lives throughout his life; the state, where the individual comes close to a surpassing entity when he encounters a hardship or when he has to make a decision, brings about the recognition of creatures with supernatural area. His diligence and effort to please them has made these beings sacred. By approaching the divine one, the man who wanted to know the future of himself or his state resorted to divination spells. The content of the magic texts, the material used, and their connection with the mythological stories of gods or goddesses have all been further helpful in understanding this situation.

In this study, the concepts of divination and spell in Ancient Greek and Roman society and aforementioned region is stated; and the content of divination spell performed, its application and materials and its place in community, individual and the government have been mentioned.

Throughout the study, the mythological aspects of the rituals performed by making use of classical and papyrological sources have been evaluated; over the relationship in this context, local cultures' syncretic structures, which are able to subsist with Hellenism through sacraments and materials, aforesaid in spell texts, have been investigated.

Key Words: Magic, Magician, Divination, Apollo, Helios.

ÖNSÖZ

Çalışma boyunca Antik Hellen ve Roma toplumlarında büyü ve kehanet kavramlarının açıklanması ile birlikte kehanet büyülerinin kullanım alanları incelenerek, insan ve doğaüstü alan arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Söz konusu bölgelerdeki büyü çeşitliliği ve bu konuda yapılan çalışmaların yetersizliği, çalışma süresince zorlayıcı yönüyle varlığını hissettirmiştir. Çalışmanın bütününde büyü ve büyücülük ile bu kavramların insanlar, toplumlar ve devletler arasındaki ilişkisi incelenirken güdülen temel kaygı, insanı ve insanın öğrenme isteğine, merak duygusuna dair yapabilecekleri konusundaki eylemlerini incelemek olmuştur.

Antik Hellen ve Roma Toplumlarında Büyü ve Kehanet konulu çalışma boyunca, desteği ve tecrübeleriyle yol göstererek varlığını yanımda hissettiren, yönlendirmeleri ve yorumlarıyla yolumu bulmamı sağlayan danışmanım Sayın Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN'e, idealist kişiliği ile Eskiçağ tarihiyle ilişkimin başlamasını sağlayan, çalışma boyunca sabrını ve desteğini esirgemeyen, kaynaklarını ve daha önemlisi fikirlerini açıklıkla paylaşarak yol gösteren sevgili hocam Sayın Dr. Ahmet TÜRKAN'a, tüm süreç boyunca yanımda olarak en sıkıntılı anlarımda dahi beni yalnız hissettirmeyen, yıllardır süregelen birliktelik sonunda meslektaşım ve yol arkadaşım olan Eskiçağ Tarihi Doktora Öğrencisi sevgili Dilan Ezgi BULUT'a ve maddi manevi fedakârlıkları ile birlikte bugünlere gelmemi sağlayan, varlıkları ile beni daha güçlü kılan sevgili aileme sonsuz teşekkür ederim.

Ozan Sülün

LEVHALAR DİZİNİ

Levha 1.....	166
Resim 1: İÖ 475-425 yılları arasına ait Atina kırmızı figürlü <i>Pelike</i> . (Beazley: 1963, 665.4)	
Resim 2: İÖ 475-425 yılları arasına ait Atina kırmızı figürlü <i>Lekythos</i> . (Beazley: 1963, 693.3)	
Levha 2.....	167
Resim 3: İÖ 550-500 yılları arasına ait Atina siyah figürlü <i>Amphora</i> . (Beazley Archive: 7, A)	
Levha 3.....	168
Resim 4: <i>Sardonyx</i> . http://www.beazley.ox.ac.uk/record/E9377815-3959-45F9-AFF5-964A188D2E19	
Levha 4.....	169
Resim 5: Klaros Antik Kenti görünümü. (Şahin: 2012, 322)	
Levha 5.....	170
Resim 6: Klaros Antik Kenti ön <i>adytonu</i> . (Şahin: 2012, 327)	
Levha 6.....	171
Resim 7: Klaros Antik Kenti arka <i>adytonu</i> . (Şahin: 2012, 323)	
Levha 7.....	172
Resim 8: Klaros Antik Kenti koridoru. (Şahin: 2012, 328)	

Levha 8..... 173

Resim 9: Archaeological Site of Delphi, The World Heritage Collection. (Author: Mason, G.)

(whc.unesco.org/en/documents/130001)

Resim 10: Archaeological Site of Delphi, Ko Hon Chiu Vincent. (Author: Ko Hon Chiu Vincent)

(<https://whc.unesco.org/en/documents/156686>)

Levha 9..... 174

Resim 11: *Cornelianus*.

(<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/97FB51DE-0F2D-41E8-A252-31205FD65B44>)

Resim 12: *Cornelianus*.

(<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/C62E593B-0007-4323-A76D-B2E8E78ED880>)

Levha 10..... 175

Resim 13: Didyma Apollon Kehanet Merkezi avlu görünümü. (Furtwängler: 2011, 72-73)

(whc.unesco.org/en/documents/130001)

Levha 11..... 176

Resim 14: Apollon Smintheion Kutsal Alanı. (Kırca: 2016, 188)

Levha 12..... 177

Resim 15: İÖ 400-300 yılları arasına ait Atina kırmızı figürlü *Pyxis*. (Roberts: 1978, PL.84.2)

Resim 16: İÖ 550-500 yılları arasına ait Atina siyah figürlü *Amphora*.

(<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/F7BDE4BA-B7D2-48DE-86F2-7F25A0891AEE>)

Levha 13..... 178

Resim 17-18: İÖ 400-300 yılları arasına ait Atina kırmızı figürlü *Hydria*. (Walters: 1931, III. I. C. 8, PL. 371)

Levha 14..... 179

Resim 19: İÖ 525-475 yılları arasına ait siyah figürlü *Hydria*. (Haspels: 1936, 252. 72)

Res. 20: Tarihlendirilemeyen siyah figürlü *Amphora*. (Shapiro: 1981, 17, No:2 A)

Levha 15..... 180

Resim 21-22: İÖ 450-400 yılları arasına ait Atina kırmızı figürlü *Krater*. (Oakley, Palagia: 2010, 109)

Levha 16..... 181

Resim 23: Bronz Harpokrates.

(<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/46B3BCD1-528E-4BB8-BEE3-3468F41C5D6F>)

Resim 24: Harpokrates. (Boardman, Scarisbrick, Wagner, Zwierlein-Diehl: 2009, no. 709)

Levha 17..... 182

Resim 25: *Cornelianus*.

(<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/8395B234-69AA-47FA-8859-243B2D5CB5B1>)

Resim 26: *Rölyef*.

(<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/805F4AB1-7DAD-47AB-8748-4720A823EAF4>)

Levha 18..... 183

Resim 27: Atina kırmızı figürlü *Oinochoe*. (Lezzi-Hafter: 1976, PL. 138 A)

Levha 19..... 184

Resim 28: *Cornelianus*.

(<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/49C020DB-E200-4582-86B2-9C33C4C1C6EB>)

Resim 29: *Cornelianus*.

(<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/9CD322A0-F6D5-418B-9017-EEA537A5DA50>)

Levha 20..... 185

Resim 30: *Cornelianus*.

(<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/0C23AE31-B8EA-40F5-BFE0-F2C403D7BBB1>)

Levha 21..... 186

Resim 31: *Sülfür-kükürt*. (Tassie and Raspe: 1791, 17, no. 197)

Levha 22..... 187

Resim 32: Papirüs üzerinde scarab çizimi. (PGM II. 150-183)

Levha 23..... 188

Resim 33: Papirüs üzerinde motif çizimi. (PGM II. 150-183)

Levha 24..... 189

Resim 34: Res. 36: Papirüs üzerinde harf dizilimi. (PGM I. 15-20)

KISALTMALAR DİZİNİ

Apul. <i>Apol.</i>	: Apuleius, <i>Apologia</i>
Bkz.	: Bakınız
c.	: cilt
Catull. <i>Carm.</i>	: Catullus, <i>Carmina</i>
Cic. <i>Div.</i>	: Cicero, <i>De Divinatione</i>
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Eur. <i>Med.</i>	: Euripides, <i>Medea</i>
Eur. <i>Hipp.</i>	: Euripides, <i>Hippolytus</i>
Hdt.	: Herodotos
Hes. <i>Theog.</i>	: Hesiodos, <i>Theogonia</i>
Hom. <i>Il.</i>	: Homeros, <i>Ilias / Ilyada</i>
Hom. <i>Od.</i>	: Homeros, <i>Odysseia</i>
Id.	: Idyll
İÖ	: İsa'dan Önce
İS	: İsa'dan Sonra
Ksen. <i>Anab.</i>	: Ksenophon, <i>Anabasis</i>
Ksen. <i>Cyr.</i>	: Ksenophon, <i>Cyropaedia</i>
Ksen. <i>Hel.</i>	: Ksenophon, <i>Hellenika</i>
Lev.	: Levha

Liv.	: Livius, <i>Roma Tarihi</i>
Paus.	: Pausanias
PDM	: Papyri Demotic Magicae
Plat. <i>Alk.</i>	: Platon, <i>Alkibiades</i>
Plat. <i>Lach.</i>	: Platon, <i>Laches</i> (Diyaloglar kitabından)
Plat. <i>Yas.</i>	: Platon, <i>Yasalar</i>
Plat. <i>Dev.</i>	: Platon, <i>Devlet</i>
PGM	: Papyri Graecae Magicae
Res.	: Resim
Soph. <i>Ant.</i>	: Sophokles, <i>Antigone</i>
Strab.	: Strabon
Suet. <i>Aug.</i>	: Suetonius, <i>Augustus</i>
Thuk.	: Thukydides
Trans.	: Translate
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı/ve diğerleri

* Antik kaynakların kısaltmaları, “Liddel, H.G. and Scott, R. (1996). *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.” adlı kitap esas alınarak hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde her başarılı insan başarısının devamlılığını, zor bir yaşam süren insan karşılaşılabileceği kötü koşulları ya da bereketi, savaş hazırlığında olan devlet ise bunun sürecini ve getireceği sonuçları merak etmektedir. Başarılı olma durumunu garantiye almak, başarısızlık ya da zorluk içerisindeyken gelecek durumları öngörebilmek her insan için önemli bir durum teşkil etmektedir. Herkes, geleceği merak eder. Bu başarılı olma ya da zorlu ve tehlikeli yaşam sürme hali, dolayısıyla bu durumlarda ortaya çıkan merak duygusu, insan için vazgeçilmez bir tutku halinde var olmaya devam etmiştir. Bu doğrultuda geleceği bilen tek varlık ya da varlıklara, yani tanrılar ya da tanrıçalara başvurmak kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Çalışma boyunca görülebileceği gibi Eski Doğu kültürleri ile Hellen kültürünün birleşimi ve bu sentezin Hellenizm ideolojisinin çatısı altında gelişip serpilmesi, Aleksandros'un fetihleri ile başlamış ve ardılları ile güçlenmiştir. Bu kültürel görünüm bölgenin Roma İmparatorluğu hakimiyeti altında olduğu süre içinde de devam etmiştir. Söz konusu dönem boyunca süreklilik gösteren bu yapı, çalışmanın coğrafi odağının da Akdeniz dünyası olmasını sağlamıştır. Ayrıca bu zaman aralığında ve bölgede tespit edilen büyü ile ilgili belgelerin sıklığı ve birbiri arasındaki tutarlılığı da belirleyici bir etken olmuştur.

İmparatorluk çatısı altında birleşen söz konusu dünyada etnik kimlik arasındaki kültürel etkileşim de kaçınılmaz olmuştur. Yeni büyü uygulamaları, yeni büyücüler ile birlikte ortaya çıkmış ve çeşitli tarikatlar ve felsefi akımlar altında belirli cemaatlerin elinde birer koleksiyon haline gelmiştir. Hellenizm'in öngördüğü asimilasyon politikaları içinde güçlü bir araç olarak kullanılan Hellen dili, özellikle Doğu Akdeniz'de dinsel uygulamaların da kullanım dili haline gelmeye başlamış, farklı uygarlıklara ait olan büyüler de Hellen diline tercüme edilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın temelini teşkil eden belgelerin büyük çoğunluğu Hellen dilindedir.¹ Akdeniz dünyası ve etkileşimde olduğu bölgeler içerisinde siyasi sınırlar değişse de ticaret ve göç gibi etkenler nedeniyle halklar ve dolayısıyla kültürler arası etkileşim sürekli şekilde devam etmiştir. Dilin belirlenen coğrafya içindeki olgun kullanımı ve kültürler arası süreklilik gösteren etkileşim, çalışmaya zemin hazırlamak adına Homerik Dönem'den itibaren incelenmeye başlansa da zaman aralığını büyü metinleri bakımından İS 1.-4. yüzyıllar arasında sınırlamıştır. İS 4. yüzyılda Antik Hellen ve Roma toplumlarının Hellen-Hristiyan

¹ Dickie, M. W. (2003). *Magic and Magicians in the Greco-Roman World*. New York: Routledge. 95.

bir topluma dönüşmesi farklı bir kültürel sürecin eşiği olduğu için bu yüzyıldan sonrası çalışmanın dışında bırakılmıştır.

Çalışmanın temel kaynağı, İS 1.-4. yüzyıllar arasına tarihlenen ve başta Mısır olmak üzere Doğu Akdeniz coğrafyasının çeşitli yerlerinden tespit edilerek ele geçirilip toparlanarak Karl Preisendanz editörlüğünde katalog haline getirilen *Papyri Graecae Magicae*² isimli Hellen büyü papirüsleridir. Bu katalog daha sonra ortaya çıkan papirüsler de eklenerek 1986 yılında tekrar yayınlanmıştır.³ Bu konuda az sayıda var olan çağdaş çalışmalar ve yeri geldikçe antik yazarlara da atıflarda bulunulmuştur. Kataloglar içerisinde en fazla yer tutan ve çalışmanın odak noktasını oluşturan büyü çeşidi ise kehanet büyüleridir. Kehanet büyülerine geçmeden önce Antik Dönem'deki büyü anlayışından bahsetmek konunun temelini kavrayabilmek açısından yararlı olacaktır.

Büyü; iyi ya da kötü, var olan durumu değiştirmek, yönetmek, olabilecekler için yönlendirmek ve başvurmak için belirli bir dizi ritüeller aracılığıyla gerçekleştirilen eylemdir. Bu eylem, insanlığın var oluşundan, günümüze kadar geçen süreçte doğan inanç sistemleri ile gelişerek normlar kazanmış, sistemli bir hale gelmiştir. Büyüler; aşk, sağlık, kehanet ve bireylerin ya da toplumun gündelik işleri⁴ gibi zarar verici herhangi bir sonucu olmayan, yaşamı, sağlığı ve ilişkileri güçlendirmek ya da yapılan kötü niyetli büyüleri bozmak adına gerçekleştirilen ak büyüler; buna karşın lanetleme, bağlama, ölüm gibi zarar verici etkiler elde etme amacıyla gerçekleştirilen kara büyüler olarak temelde ikiye ayrılabilir.

Genel bir kavram olarak büyüü ifade etmek için çalışmanın kaynaklarından birini oluşturan Malinowski'nin şu tanımı kullanılabilir: Büyü, doğumu olmayan, oluşturulmayan, bir gözlem sonucu ortaya çıkmamış fakat en baştan beri insanın tamamlayıcısı olarak var olan bir olgudur ve insana dair her şey ile ilgilidir.⁵

² Preisendanz, K. (1928). *Papyri Graecae Magicae*, (PGM). c. (I-II), Leipzig.

³ Betz, H.D. (1986). *The Greek Magical Papyri in Translation*. (PGM). Chicago: Chicago University Press.

⁴ Hellenler ve Romalılar, gıda ürünlerinin yok olmaması için kurak dönemlerde yağmur yağdırabilmek adına büyülere başvurmaktaydılar. Arkadia'da susuzluktan kullanılamaz hale gelen ürünlerden sonra yağmur yağdırmak amacıyla başvurulmuş Zeus rahibi, Lycaeus Tepesi'nde bulunan bir su kaynağına meşe dalı batırırdı. İnanişa göre suyun yüzeyinde oluşan dalgalanma gökyüzüne bir bulut gönderir ve bu buluttan da yağmur elde edilirdi. Bkz., Frazer, J. G. (2004). *Altındal I*. (Çev. Doğan, M. H.). İstanbul: Payel Yayınevi. (Eserin orijinali 1890'de yayımlandı). 23.

⁵ Malinowski, B. (2000). *Büyü, Bilim ve Din*. (Çev. Özkal, S.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (Eserin orijinali 1948'de yayımlandı). 65.

Latince *rota, ae, f.* (tekerlek, disk; yol) anlamlarına gelen ritüel kelimesi, burada ve dinsel anlamda insan ve doğaüstü, yani kutsal alana ait varlıklar arasında iletişim ve ilişki kurmak için, insanı doğaüstü alana ulaştırmak adına kullanılan bir bağ görevini görmektedir. Gerçekleştirilen her ritüel, içerisinde bulunduğu topluluğu, cinsiyet, yaş, hiyerarşik durum gibi ayırt edici özelliklerin ortadan kaldırılmasını sağlayarak siyasi ya da sosyal bir yapı olarak birleştirici özellik taşımaktadır. Ritüeller sonucunda bilinmeyen durumların sebep olduğu korkunun giderilmesi, gelecekte karşılaşılabilecek kötü ya da zararlı durumları toplu ya da bireysel şekilde engellemek amaçlanmaktadır. İbadet tanımıyla karşılaştırıldığında, ritüel kelimesinin daha geniş bir anlama sahip olduğu anlaşılmaktadır. Doğaüstü alana ulaşmak için bir araç görevi gören ritüelin aksine ibadet, genellikle insanın tanrıya yaklaşması olarak nitelendirilmektedir.⁶ Din odaklı ibadetler cemaat ile birlikte bir amaç için yerine getirilirken büyüler ise bir araçtan ibarettir.

Din ve büyü, yaşam boyunca karşılaşılan en genel anlamı ile kriz anlarının çözümünü, belirli ritüel ve ayinler ile birlikte insana sunmaktadır. Din, çözüm sürecini ruh ve hayalet gibi varlıklarla ilerletirken, büyülerde ise büyüün kendine ait gücü kullanılmaktadır. Her iki olgu, belirli kurallar ile varlıklarını sürdürmüşler ve insanüstü alana ait mucizeler ile dolu hikayelere, mitoslara dayanmaktadır. Aralarındaki en büyük farkı ise din odaklı ibadetlerin cemaat ile birlikte bir amaç için yerine getirilmesi, büyülerin ise bir araçtan ibaret olması teşkil etmektedir. Bahsedilen dayalı oldukları mitoslar, büyülerde genellikle insanların kahramanlıklarının övülmesinin tekrarlarından oluşurken, dinde ise evrenin doğuşundan, tanrılar ya da tanrıçaların hikayelerine dek uzanmaktadır. Büyü yapma yeteneği, kuşaktan kuşağa aktarılacak üzere uzmanlarının elinde kalarak meslek haline gelmiştir. Din ise herkese açık bir durumda aktif olarak varlığını sürdürmektedir.⁷

Durkheim'e göre büyü ve dinin, inanç ve ayinlerden meydana gelmeleri, kendilerine özgü dans, şarkı, söz, dua, törenler bulundurmaları, büyücünün istenilen eylemi yapmak için kullandığı manevi varlıkların dinlerde de yer alması gibi ortak özellikleri olsa da din ve büyüün tam anlamıyla aynı olmamaları, birbirine olan nefret ve düşmanlıklarıyla açıklanabilmektedir.⁸ Büyü, yasaklı ve istenmeyen şekilde de olsa, insan ve insanın kutsal

⁶ Sülün, O. (2018). Apollon: Kehanet ve Büyü. Üreten, H., Erdoğan İnce, D. ve Gümüş, M., (Editörler), *Kuşadası'nda Bir Baştan Bir Başa Tarih* içinde (73-81). Aydın: Kuşadası Belediyesi. 76. Ayrıca bkz., Demirci, K. (2013). *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş, Tanrı, Ritüel, Tapınak*. İstanbul: Ayışığı Kitapları. 49-52.

⁷ Malinowski, 2000, 76-77.

⁸ Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. (Çev. Aydın, F.). İstanbul: Ataç Yayınları. (Eserin orijinali 1912'de yayımlandı). 62.

alana karışma dürtüsü sayesinde tarihsel süreçte var olan inanç sistemleri içinde kendine her zaman yer bulmuştur.

Malinowski'ye göre insanın hayatı boyunca sürekli bir eylem içinde bulunması, bu aracı kullanması için yeterli sebebi oluşturur. Bu eylem sırasında düştüğü umutsuz durum ya da hoşnut olmadığı gerçekliği değiştirmek için harekete geçmesi gerektiğini hisseder. Bir avcının avının istediği gibi gitmemesi, denizcinin var olan rüzgârdan memnun olmaması, tüm aktivitelerini düzgünce yapabiliyorken insanın bir anda hastalıklı duruma düşmesi gibi aciz durumlarda içine düştüğü korku ve endişe onu söz konusu gerçekliğe müdahale etme güdüsüne yönlendirir. Bunun için en uygun araç olan büyüü kullanır.⁹

Büyüler ile ilgili çalışmalarda Frazer'ın da ilgisinin başlamasına sebep olan Edward Tylor'a göre ise kültür ve bilgi seviyesi henüz yüksek olmayan ilkel insan, bir neden sonucunda tecrübe ile elde ettiği şeylerin tekrarlanması durumunda tekrar elde edebileceğini düşünme yanılgısı nedeniyle, süreçleri öngörebileceğini, olaylara neden olabileceğini düşünmüştür.¹⁰

Frazer, Tylor gibi düşünerek analogi¹¹ üzerinde durmuştur. Hatta Frazer'a göre insan, yaşadığı doğayla ilgili bilinçlenmesi ve bilgilenmesi ile birlikte hakimiyet ve kontrol sahibi olduğunu düşündüğü üstün varlıkların karşısında daha zayıf ve aciz hissetmiş, bu korku onların büyüü daha arka plana atarak dinsel çerçevede dua ve kurbanı öne çıkarmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla büyüünün varlığının dinden daha da önce var olduğunu savunmaktadır.¹²

Tüm bu büyüsel faaliyetlerin içinde çalışmanın odak noktasını oluşturan kehanet büyüleri ise bir insanın, ekonomi, devlet, savaş gibi önemli toplumsal ya da gündelik bir iş, av, sağlık, aşk gibi bireysel konularda atılacak adımların sonucunu öğrenme uğruna, merak, endişe ve korku gibi güçlü duygularla, en korkulan tanrılarla dahi iletişime geçmeyi göze alabileceğini göstermektedir. Bu sırada başvurulanan kehanet büyülerinin incelenmesi sonucu dönemin sosyal durumuna ışık tutabilmek, kullanılan kaynakların incelenmesi sonucu ise dini ve kültürel ilişkiyi ortaya çıkarabilmek çalışmanın temel amacını teşkil etmektedir.

⁹ Malinowski, 2000, 68.

¹⁰ Tylor, E. B. (1871). *Primitive Culture I*. London: John Murray Publishing. 109-110.

¹¹ Analogi: Benzeşim. Analogi büyüleri ise büyü amacını gerçekleştirmek üzere amaca dair çağrışımlarda bulunulan olguların kullanılmasına denmektedir.

¹² Frazer, 2004, 34.

Kehanet büyülerinin büyü metinleri içerisindeki önemi ve yerini daha iyi kavrayabilmek adına bu bölgede yaşayan toplumların büyü ve büyücülük anlayışını, bu kavramlara bakış açılarını ve nasıl kullanım gösterdiklerini papirolojik ve klasik belgeler eşliğinde incelemek, konunun anlaşılabilmesi için yerinde ve faydalı olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANTİK DÜNYA'DA BÜYÜ VE BÜYÜCÜLÜK

1.1. Antik Hellen Toplumunda Büyü ve Büyücülük

Büyü ve büyücü kelimeleri, Hellen dilinde *μαγεία*¹³ (*mageia*) ve *μάγος*¹⁴ (*magos*) kökeninden gelmektedir.¹⁵ *Mageia* kelimesinin Batı İran bölgesinde varlıklarını sürdüren *magoslardan* geldiği düşünülmektedir.¹⁶ Bu terim, başlarda Perslerin dinsel yaşamları içinde önemli bir yer tutan ve ateş rahipleri denilen dinsel grubu tanımlamada kullanılmıştır.

Hellenistik Dönem ile birlikte siyasi gelişmeler sonucunda Doğu kültürleri ile Hellen kültürünün etkileşimi sonucunda inanç konusunda yoğun benzerlikler ortaya çıkmaktadır. Aleksandros'un Pers İmparatorluğu'nu ele geçirmesi ile birlikte Hellenli rahipler ile *magoslar* arasında törenleri uygulayış bakımından benzerlikler bulunmaktadır.¹⁷

İÖ 5. yüzyılda yazıya olan ilginin artması ile birlikte Hellenlerde bağlama, sağlık, aşk ve gündelik işler¹⁸ gibi çeşitli konularda büyü yoluna başvurulması yoğunluk kazanmaktadır. Hellaslı büyücüler, işlerini yerine getirirken yalnızca kendi kültürlerindeki tanrılara değil, Mısır, Asur ya da Yahudi tanrılarına da yönelmişlerdir.¹⁹

¹³ *μαγεία*, *ή* kelimesi büyücülük yapmak anlamına gelen *μαγεύω* fiillinden gelmektedir. Bkz. Liddel, H.G. and Scott, R. (1882). *An Intermediate Greek-English Lexicon*. New York: American Book Company. 483.

¹⁴ *μάγος*, *ov, ó* kelimesi Perslerde rahip, büyücü anlamına gelmektedir. Bkz., Liddel, Scott, 1882, 483.

¹⁵ Daha sonra bu kelimeler *magic* ve *magician* olarak İngilizce diline geçmiştir.

¹⁶ Görkay, K., Kadioğlu, M. (2003). *Antik Yunan ve Roma Dönemlerinde Büyü ve Büyücülük*. İstanbul: Elemterefiş, YKY. 36.

¹⁷ İznik, E. (2005). Magi, Magus ya da Magician: Rahipten Büyüciye, *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* içinde (201-217). c. (3). 211-212.

¹⁸ Eski bir Hellen belgesinde bir çiftçinin toprağını farelerden temizlemesi için yapması gerekenler: “Sizden rica ediyorum ey buradaki fareler, ne bana zarar verin, ne de başka bir farenin bunu yapmasına izin verin. Size öteki tarlayı (burada tarla belirtilir) veriyorum; fakat sizi burada bir daha yakalarsam, Tanrıların anası adına, yedi parçaya bölerim.” yazısını gün doğumundan önce, tarlası içinde bir taşın üzerine yazı üst kısımda kalacak şekilde koyulmalı olarak anlatılmıştır. Ayrıca bkz., Frazer, J. G. (2012). *Altındal II*. (Çev. Doğan, M. H.). İstanbul: Payel Yayınevi. (Eserin orijinali 1890'da yayımlandı). 126.

¹⁹ Durkheim, 2005, 63.

Hellen dini ile Pers dini gibi farklı olmalarına rağmen birbirlerine yakın iki pagan inanışın birleşmesi ile doğan büyü, *magosların* ritüellerinin, Hellen kültürü ve ritüelleri ile tanımlanması gibi uzun ve karmaşık bir süreç sonucunda ortaya çıkmaktadır.²⁰

Antik Dönem yazarlarının aktarımları, Hellen dünyasında *magoslara* karşı olan bakış açılarının yanında büyü ve büyücülükle ilgili bilgiler içermektedir. Kehanet büyülerinden bahsetmeden önce Antik Dönem yazarlarının aktarımlarını incelemek, konuya zemin hazırlamak adına yararlı olacaktır.

1.1.1. Antik Hellen Düşüncesinde Büyü ve Büyücülük

1.1.1.1. Homeros (İÖ 9. Yüzyıl)

İÖ 9. yüzyılda yaşadığı ve kör olduğu düşünülen Homeros, Troia Savaşları'nı mitoloji ile birlikte bağdaştırarak destan biçiminde aktarmıştır. Günümüz İzmir'inde yaşadığı varsayılan Homeros, kendisinden sonra gelecek olan Hellaslı filozoflar üzerinde büyük etki bırakmaktadır.²¹ Eserlerinde mitolojiye büyük ölçüde yer vermesi, büyü ve büyücülük ile ilgili bilgi vermesini de kaçınılmaz kılmıştır.

Homeros, *Ilias/Ilyada* (Ἰλιάς)²² adlı eserinde Akhilleus'un sözlerini aktarırken aynı zamanda Apollon ve kehanet ilişkisini de ortaya koymaktadır:

“*Halk toplanıp gelince bir araya*

Ayağı tez Akhilleus kalktı, dedi ki:

‘Atreusoğlu, birazdan geri döneceğiz herhal,

²⁰ Clericuzio, A. (2018). Yunanistan'da Büyü ve Kehanet. (Çev. Basmacı, L. T.), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan* içinde (1095-1100) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım. 693.

²¹ Sena, C. (1975). *Filozoflar Ansiklopedisi II E-H*. İstanbul: Remzi Kitabevi. 452-453.

²² Troia Savaşı'nın küçük bir kısmını ele alan *Ilyada* eseri, Troia'nın destanından çok Akhilleus'un destanı sayılabilmektedir. Eser, Akhilleus'un Akha ordularının komutanı olan Agamemnon'a öfkelenerek savaşı bırakması ile başlayıp, Troialı kahraman olan Hektor'u öldürmesi ve ölüsünü babası Kral Priamos'a vermesi ile bitmektedir. 24 Bölümden ve 16.000'den fazla dizeden oluşan *Ilyada*, Troia Savaşı'nın dokuzuncu yılında yer alan 51 günlük bir süreci aktarmaktadır. Bkz. Homeros. (2014). *Ilyada*. (Çev. Erhat, A.ve Kadir, A.) (2. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Önsöz xxxv.

Yurdumuza gideceğiz, kurtarırsak ölümden canımızı;

Bak yiyor Akhaları, bir olmuş savaşıla salgın.

Gel bir duacıya, bir biliciye başvuralım,

Ya da bir düş yorumcusuna, bilirsin Zeus getirir düşü.

O söylesin, Phoibos Apollon'un bu büyük öfkesi neden?

Adak mı adamadık, yüzlük kurbanlar mı kesmedik?”²³

Daha sonra Apollon'un kehanet bahşetme özelliğinden açıkça bahsedilmektedir:

“Bunları söyleyip oturdu o, kalktı Kalkhas,

Thestor'un oğlu, düş yorumcularının en büyüğü,

Biliyordu her şeyi, geçmekte olanı geçmiş, geleceği.

Phoibos Apollon veriydi bu hüneri ona...”²⁴

Bunun dışında yine aynı eserinde kurban ve kâhin ilişkisine dair de dizeleri bulunmaktadır:

“Bir ölümlü insandan gelseydi bu haber,

Kurbanları yorumlayan bir biliciden,

Ya da bir duacıdan gelseydi,

Umursamaz, derdik bir tuzak bu, derdik yalan.”²⁵

²³ Hom. *Il.* I. 55-65.

²⁴ Hom. *Il.* I. 70-75.

²⁵ Hom. *Il.* XXIV. 221.

Hellen kültüründe büyü ve büyücülükle ilgili öne çıkan figürlerden biri Kirke'dir. Bazen Güneş ile Okeanos kızı Perseis'in, bazen ise Hekate'nin kızı olarak bilinmektedir. Aynı zamanda Pasiphae'nin de kız kardeşidir. Odysseus'un, Kirke'nin de bulunduğu Aia Adası'na geldiğinde yanındakilerin bir kısmını adayı keşfe gönderdiği Homeros'un *Odyseia* (*Ὀδύσσεια*)²⁶ adlı eserinde aktarılmaktadır. Odysseus'un arkadaşları, ilerledikleri ormanın sonundaki bir vadide parlayan bir sarayla karşılaşmışlardır. Eurylokhos dışında hepsi saraydan içeri girmişti. Sarayın sahibesi Kirke, gelen misafirleri ziyafete davet etmişti. Ziyafete katılmayıp arkadaşlarını gözlemleyen Eurylokhos, ziyafet sırasında Kirke tarafından arkadaşlarının biçim değiştirerek domuza dönüştüklerini görmüştü (Lev. 1, Res. 1-2).²⁷ Homeros eserinde dönüşümü şu dizelerle aktarmaktadır:

“Tanrıça onları içerde iskemlelere, tahtlara oturttu,

peynir, sarı bal ve arpa unu ezdi Pramnos şarabında,

sağrağa korkunç ilaçlar karıştırdı

büsbütün unutsunlar diye baba toprağını.

Verdi onlara bu içkiyi, onlar da hemen diktiler,

onlar diker dikmez içkiyi, Kirke hepsine değneğiyle vurdu

ve kapattı yoldaşlarımı domuz ağılına.

Şimdi onlar tıpkı domuza benzemişlerdi

başları ve sesleri, kılları ve gövdeleriyle,

²⁶ Beş ana bölümden oluşan *Odyseia* eserin birinci bölümü olan Telemakhia, ikinci bölümü olan Kalypso'nun Adasında, dördüncü bölümü olan Odysseus'un Serüvenleri ve beşinci bölümü olan İthake'de kısımları *Odyseia*'nın ozanı tarafından anlatılmaktadır. İlyada'dan farklı olarak bir kişinin destanı olarak bilinmektedir. Bkz. Homeros. (2014). *Odyseia*. (Çev. Erhat, A. ve Kadir, A.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. Önsöz ix.

²⁷ Grimal, P. (2012). *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*. (Çev. Tamgüç, S.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (Eserin orijinali 1951'de yayımlandı). 376.

ama akıl vardı yine içlerinde eskisi gibi.”²⁸

Mitosun devamında Eurylokhos, ahırlara kapatılan arkadaşlarının durumunu Odysseus’a iletmiştir. Odysseus, arkadaşlarını kurtarmak üzere Kirke’nin yanına gittiğinde, aynı şekilde ziyafete davet edilmişti. Kirke’nin daveti üzerine Odysseus da ikram edilen içeceği içmişti. Fakat Kirke’nin büyüsü etkisiz kalmıştır. Çünkü Odysseus, arkadaşlarını kurtarmak için yola çıkmadan önce Hermes tarafından büyüden korunmak için gerekli sırrı almıştı. Bu sırra göre içeceğine gizlice koyduğu *moly*²⁹ bitkisi sayesinde büyüden etkilenmemişti. Mitosun sonunda kılıcını çekip Kirke’yi ölümle tehdit etmesi ile birlikte arkadaşlarını eski haline dönüştürmüş ve kurtarmıştır.³⁰ Odysseus’un Hermes ile görüşmesini Homeros dizelerinde ifade etmiştir:

“Kurtarmaya mı gidersin onları oradan?

Sen de dönemezsin, kalırsın onlar gibi orda bilmiş ol.

Haydi gel bakalım, bu belalardan kurtarayım seni,

al şu iyi otu, kolay girersin, Kirke’nin konağına...

... Kirke’nin bütün tuzaklarını, büyülerini bir bir sayayım sana:

Bir içki hazırlayacak, ilaç koyacak içine,

Ama dinlemez büyü müyü benim sana vereceğim ot...

... Çek sen de kalçandan sivri kılıcını,

öldürmek istermiş gibi atıl üstüne Kirke’nin

²⁸ Hom. Od. X.232-240.

²⁹ Moly bitkisi ile ilgili Homeros’un aktarımı şu şekildedir: “Çiçeği sütbeyazdı, kökü kapkara, ona ‘mölü’ derlerdi tanrılar arasında, koparmazdı onu hiçbir ölümlü insan.” Bkz. Hom. Od. X. 300-305. Ayrıca *μολύ*, *το* kelimesi siyah bir kök ve beyaz bir çiçeğe sahip büyülü güce sahip bitki anlamına gelmektedir. Bkz. Liddel, Scott, 1882, 523.

³⁰ Grimal, 2012, 376-377.

ödü kopacak, yatağına götürmek isteyecek seni,

sakın olmaz deme, hor görme tanrıçanın yatağını...

... Ant içsin sana bir daha kötülük etmeyeceğine,

Yoksun bırakmayacağına seni gücünden ve erkekliğinden.”³¹

Burada dikkat çekici bir diğer nokta da Odysseus’un kendisinden üstün bir varlık olan Kirke’ye karşı tehditkâr ve zorlayıcı olmasına karşın bir yandan da çekimser ve korkarak davranmasıdır. Bu durumla çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de bahsedileceği üzere büyü metinlerinde de karşılaşılmaktadır. Bir şekilde zorlama ya da baskı yoluyla iletişime geçilen kutsal varlıklara sonunda saygı ile karışık korku duyulmaktadır.

Kirke’nin büyüyle ilişkilendirildiği bu olay sırasında da ismi geçen ve sözü edilmesi gereken bir kelime de *pharmakeia*’dır.³² Kullanımının ilk zamanlarında şifa veren bitki ile özdeşleştirilmesine rağmen, sonraları “şifa” yanında “zehir” anlamıyla da anılmıştır. Kirke’nin verdiği ve biçimlerini hayvana dönüştüren fakat akıllarında bir değişiklik yaratmayan bu içkinin *pharmaka* olması mümkündür. *Pharmakanın* etkisi olarak söylenen *thelgo*³³ kavramı da çoğunlukla “büyülemek” olarak tercüme edilmektedir. Bu kavram, tanrılar tarafından insanların etkisiz, hareketsiz bir hale getirilmesini, onların gözlerinin kamaştırılması anlamlarını karşılamaktadır. Bu terim Hellenlerde henüz doğmak üzere olan “büyü” kavramıyla bağlantılı olarak biçimlenmiştir. Fakat bu noktada henüz İÖ 5. yüzyıldan önce tam anlamıyla büyücü kavramının doğmadığı Hellenler için Kirke bir büyücü değil, korkutucu bir tanrıça figürü halindedir.³⁴

Homeros yine *Odysseia* eserinde kehanetlere de değinmektedir. Bir kehanet elde etme yöntemi olan kuşları gözlemlenmede oldukça başarılı olan yaşlı Halitherses’e cevap veren Eurymakhos’un sözlerini şu şekilde aktarmaktadır:

³¹ Hom. *Od.* X. 280-300.

³² *φαρμακεία*, ή, kelimesi büyülerde kullanılan ilaç anlamına gelmektedir. Bkz., Liddel, Scott, 1882, 855.

³³ *Θέλγω* kelimesi büyülemek, cazibe anlamlarında kullanılmaktadır. Bkz. Liddel, Scott, 1882, 360.

³⁴ Carastro, M. (2018c). Yunanistan’da Büyünün İcadı. (Çev. Basmacı, L. T.), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan* içinde (690-697) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım. 693-694.

“Çek git evine ihtiyar, çek git haydi

git de kendi çocuklarının falına bak,

bundan böyle bir bela gelmesin gelmesin başlarına,

ben senden üstün falcıyım bu işte.

Bir sürü kuş uçar gün ışınları altında,

bunların hepsi de mi kaderin belirtisi?

Odysseus çok uzaklarda öldü gitti,

sen de onunla göçüp gitseydin keşke,

bari tanrı yorumcusu kesilmezdin başımıza”³⁵

Homeros’un aktarımlarının devamında Eurymosoğlu Telemos isminde ünlü bir kâhinden bahsedilmektedir:

“Demek gerçek oluyor tanrı sözü!

Buralarda bir bilici vardı çok eskiden,

Eurymosoğlu Telemos ’tu adı, soylu, büyük bir adam,

tanrı sözcülüğünde ondan ustası yoktu,

Tepegözler arasında kocaldı sözcülük ede ede:

O demişti bana gerçek olacağını bir gün bütün bunların,

³⁵ Hom. Od. II. 177-185.

Odysseus'un eliyle gözümün çıkarılacağını o demişti."³⁶

1.1.1.2. Hesiodos (İÖ 8. Yüzyıl)

İÖ 8. yüzyılda yaşadığı düşünülen ve Homeros gibi eserleri ile kendisinden sonrakileri etkisi altına alan Hesiodos, Korinth Körfezi'nin kuzeydoğusunda bulunan Boeotia'nın Ascara bölgesinde doğmuştur. Eserlerinde ahlâk ve adalete dair düşüncelerini aktarmaktadır.³⁷

Hellenlerde büyü ve büyücülük denildiğinde akla gelen en önemli figürlerden biri kuşkusuz Hekate'dir. Homeros ve Herodotos'un eserlerinde hiç anılmayan fakat Hesiodos'un "Tanrıların Doğuşu" (*Theogonia* [*Θεογονία*])³⁸ eserinde büyük rol alan Tanrıça Hekate, diğer tanrıçalardan farklı şekilde direkt olarak büyü ve büyücülükle ilgilidir. Bu sebeple siyasi toplantılarda retorik, savaş ve sporlarda zafer, balıkçılara ve hayvancılıkla uğraşanlara bereket bahşetmesiyle de bilinmektedir. Fakat yetki alanları bu kadarla sınırlı değildir. Erken dönemdeki Hekate bu şekilde bir profil çizerken, sonraları yer altı dünyası ile ilişkilendirilerek "büyülere hükmeden" olarak bilinmeye başlanmaktadır. İki elinde tuttuğu meşale ile ya da köpek veya kurt gibi hayvanların biçiminde büyücüye görünmektedir.³⁹ Antik Dönem'de sıklıkla karşılaşılan kırsal yerlerde pek çok heykeli bulunmaktadır. Bu heykeller üç gövdeli ya da üç başlı bir kadın biçimindedir. Bu durumun sebebi büyücü Hekate'nin kavşaklara hükmeden olarak bilinmesidir. Kendisine ait efsanelerden çok genellikle yaptığı işler ve görevleri ile anılmaktadır. Sonraki dönemde bilinen Hekate'nin aslında halası olan Kirke, annesi olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.⁴⁰

Hesiodos, Hekate'nin annesinin Asterie, babasının ise Titan Perses olduğunu şu dizelerle dile getirmiştir:

"Doğuştan yumuşak yürekli Leto

³⁶ Hom. *Od.* IX. 508-515.

³⁷ Sena, 1975, 416.

³⁸ Hesiodos, tanrıların kaynağını dolayısıyla evrenin kaynağını açıkladığı bu eserinde her şeyden önce bir kaosun var olduğunu aktarmaktadır. Daha sonra yeryüzünü temsilen Gaia ve aşkı temsilen Eros doğmuştur. Nedenlerini açıklamadan sade bir şekilde tanrıların doğuşunu aktarmaktadır. Bkz. Sena, 1975, 417.

³⁹ "Onuncu şafağın aydınlığında Hekate, elinde bir meşale ile geldi ve haberleri verdi..." Bkz. (1920). *The Homeric Hymns and Homerica*. (Trans. by Evelyn, H. G. and White, M. A.). London: William Heinemann. s. 291-293.

⁴⁰ Grimal, 2012, 228.

Olympos 'ta tatlılığıyla ün salan,

İnsanlara da tanrılara da yüreği açık olan Leto.

Adı güzel Asterie 'yi de getirdi dünyaya

Ki Perses götürdü bir gün sarayına,

Ve sevgili eşi oldu onun.

Ve Asterie Hekateyi doğurdu... ”⁴¹

Devamında ise Hesiodos'un aktarımları tarafından Hekate'nin ayrıcalıklı konumu açıkça görülmektedir:

“Zeus, Kronos 'un oğlu, herkesten üstün tuttu onu,

Muhteşem armağanlar verdi ona,

Payı vardır onun karalarda, ekinsiz denizlerde,

Yıldızlı göklerde bile payı vardır,

Ölümsüzlerin saygısı büyüktür ona,

Bugün yeryüzünde kurban kesen her ölümlü

Hekate 'nin adını anar yakarışlarında,

O tanrıça kimin dileğini iyi karşılarsa

O kişinin elde edemeyeceği şey yoktur,

⁴¹ Hes. Theog. 405-410.

Tüm mutlulukları vermek onun elindedir,

Ünlü Gaia ile Uranos'un bütün çocukları

kendi paylarından pay vermişlerdir ona.

Kronos oğlu ona karşı zor kullanmadı hiç,

İlk Titan tanrılar arasındaki yerini

Elinden almadı Zeus hiçbir zaman,

İlk tanrılık payı Hekate'nin

Olduğu gibi kaldı elinde...”⁴²

Sonraki satırlarda ise daha önce bahsedildiği üzere yaptıkları işlerle birlikte yetki alanları ile birlikte övgülerle anılmaktadır:

“Kim hoşuna giderse Hekate'nin

Yardım görür ondan, destek bulur onda.

Meydanlarda, kalabalıklar içinde

Kimi isterse onu parlatır Hekate.

Ölüm kalım savaşlarında Hekaate

Dilediği savaşçıya yardım eder,

Dilediğine verir başarıyı, şanı şerefi.

⁴² Hes. Theog. 415-425.

Kurultaylarda saygın kralların yanındadır,

İnsanlar arasındaki yarışmalarda

Tanrısai gücüyle işe karışır,

Zaferi kazanan alır güzel ödülü

Ve şeref kazandırır yakınlarına.

Binicilerden de dilediğine yardım eder,

Belalı engin denize açılanlar da

Başvururlar Hekate 'ye ve yeri sarsan tanrıya,

Bereketli av sağlar onlara soylu tanrıça,

Ya da tam başaracakları sırada

Avlarını alır ellerinden canı isterse.

Hermes ile sürüleri üretir ağıllarda:

Öküzleri, keçileri, ak yünlü koyunları

Azaltır ya da çoğaltır gönlünce.

Anasının tek kızı olduğu halde

Ölümsüzler arasında yeri büyüktür Hekate 'nin

Zeus, gençliğin besleyicisi yapmıştır onu.”⁴³

⁴³ Hes. Theog. 430-450.

1.1.1.3. Herodotos (İÖ 499-449)

Caria Bölgesi'nin bir kenti olan Halikarnassos'ta İÖ 490'lı yıllarda doğan Herodotos, seçkin bir tabakada yaşamıştır. İlerleyen dönemlerde Halikarnassos'tan kaçmak zorunda kalarak Samos'a yerleşmiştir. Ölümü ise Thurium kentinde gerçekleşmiştir. Dokuz kitaptan oluşan tarih kitabını yazmıştır.⁴⁴

Pers topluluğunun ateş rahipleri olarak bilinen *magos*ların görev aldıkları konumlarla ilgili Herodotos ayrıntılı şekilde bilgi vermektedir. Kral Kambyses'e karşı ayaklanmada bulunmalarını anlatırken aynı zamanda devlet yönetimindeki mevkilerine de değinmektedir:

*“İki Magos, iki kardeş, ona karşı ayaklandılar; bunlardan birisini, malını mülkünü idare etmekle görevlendirmişti; bütün iş bunun başının altından çıkıyordu...”*⁴⁵

Bunun yanında *magos*ların kralın danışmanı konumunda olduklarından da bahsetmektedir:

*“... Bana bu emirleri veren adam, Cambyses'in işlerine bakan magidir...”*⁴⁶

*Magos*ların kurban törenlerinde aktif rol aldıklarından ve bu rollerindeki öneminden ayrıntılı şekilde bahseden Herodotos, bunun yanında kehanetten de sorumlu olduklarını aktarmaktadır:

“Perslerin göreneklerine gelince işte bildiklerim şunlardır: Tanrı heykeli, tapınak, sunak yapmak gibi şeyler bilmezler; hatta yapanlara deli derler, bu, sanırım, onların tanrılara, Hellenler gibi insan biçimi yakıştırmış olmamalarından ileri gelir. Dinleri Zeus'a kurban kesmeyi gerektirir; kurbanları dağ başlarında keserler ve Zeus dedikleri de tanrısal gök kubbedir. Güneşe, aya, toprağa, ateşe, suya ve rüzgâra da kurban adarlar. Başlangıçtan beri kurban kestikleri tanrılar bunlardır, yalnız sonradan Aphrodite'e tapmayı da öğrendiler, bu da onlara Asurlulardan ve Araplardan geçmiştir... Yukarıda saydığım tanrılara karşı saygı törenleri şöyledir: Kurban kesmek için sunak yoktur, ateş de yakmazlar. Kurbanın üzerine kutsal su saçmak, flüt, giyim kuşam, arpa tanesi gibi şeyleri bilmezler. Tanrılardan

⁴⁴ Herodotos. (1973). *Tarih*. (Çev. Ökmen, M.). İstanbul: Remzi Kitapevi. Önsöz 5-6.

⁴⁵ Hdt. III. 61.

⁴⁶ Hdt. III. 63.

birine bir kurban kesmek isteyen kimse, kurbanı temiz bir yere götürür, başına, genellikle mersin dalından taç koyar, kurban hangi tanrı için kesiliyorsa, o tanrının adını anar. Kurban kesenin tanrısal yardımı yalnız kendisi için istemeye hakkı yoktur; bütün Persler için ve özellikle kral için dua eder; bütün Persler için dua ederken, kendisi de bunun içindedir. Sonra kurbanı parçalar, etleri pişirtir, yere yumuşak otlar, özellikle yonca serer, etleri bu yaygının üzerine koyar. O, bunları koyunca, yanında ayak duran bir Magos, tanrıların soy zincirini anlatan dinsel bir hava okur. Bu dinsel hava, kendi anlattıklarına göre böyledir; din, bir Magos olmadan kurban kesmeyi yasak etmiştir. Kısa bir duruştan sonra kurbanı keser, etleri toplar ve istediği gibi yapar.”⁴⁷

Bunun dışında magosların beyaz at kurban ettiklerine dair de anlatımı bulunmaktadır:

“...Bu ırmağa vardıkları zaman, mutlu bir yorum sağlamak için magoslar kurban olarak dokuz tane beyaz at kestiler.”⁴⁸

Herodotos, magosların kurban kesme törenleri dışında rüya yorumlayıcı rollerinden de eserinde bahsetmektedir:

“Bir kızı oldu, Mandane adını verdi; rüyasını gördü, kız işiyordu, o kadar bol ki, bütün kenti, sonra baştan başa bütün Asya’yı sel götürüyordu. Rüya yormakta usta falcılar bu rüyayı bütün ayrıntılarına kadar, yüreğine korku salacak kadar açıklamak yanlışlığını işlediler... Mandane, Kambyses’in çatısı altında yaşıyordu. Bu evliliğin birinci yılında Astyages bir rüya daha gördü; kızın döl yatağından bir asma sürüyordu, asmanın çubukları bütün Asya’nın üstünü kaplıyordu. Bu rüyadan sonra rüya yorumcularının sözüne uyarak, kızını doğuracağı zaman Perslerin yanından alıp kendi yanına getirtti ve sıkıca gözaltına aldı, doğacak çocuğu öldürtmek istiyordu; çünkü rüya yorma sanatında ustalaşmış olan falcılar, bu kızdı doğacak oğlanın kendi yerini alacağı sonucunu çıkarmışlardı o rüyadan...”⁴⁹

⁴⁷ Hdt. I. 131-132.

⁴⁸ Hdt. VII. 113.

⁴⁹ Hdt. I. 107-108.

“Kyros’a gelince, daha önce anlatmış olduğum rüyasını yorumlamış olan magosları getirtti. Geldiklerinde Astyages onlara sordu, rüyasını nasıl yorumlamışlardı diye. Aynı açıklamayı yaptılar, çocuk yaşarsa ve daha önce ölmezse er geç başa geçecektir...”⁵⁰

Herodotos, magosların ritüellerine olumsuz gözle bakılarak sapkın oldukları düşüncesini bir cenaze töreni aracılığıyla şu şekilde aktarmıştır:

“Bu anlattıklarımı kesinlikle söylüyorum, zira bunlar üzerine açık ve kesin bilgiler aldım. Buna karşılık, ölüleri nasıl gömdüklerini kendi dinlerinden olmayanlara göstermedikleri için, bir Pers erkek ölüsünün, bir yırtıcı kuş ya da bir köpek tarafından parçalanmadan gömülmediğini kesinlikle söyleyemem. Ama Magoslar için böyledir, bunu biliyorum, zira herkesin gözü önünde yapılır. Persler ayrıca gömmeden önce, ölüyü balmumu ile sıvarlardı. Magoslar öbür insanlardan ve özellikle Mısırlı din adamlarından çok başkadırlar; bu sonuncular, kurban kesme dışında, ellerini bir canlının kanına bulaştırmazlar; ama Magoslar, insan ve köpektan başka her canlıyı öldürebilirler. Hatta birbirleriyle yarışircasına, karınca, yılan ne olursa olsun, yerde ve havada yaşayan her hayvanı öldürürler. Bu görenekleri de ilk başlayanın istediği gibi, varsın böyle olsun, biz gene kendi hikayemize dönelim.”⁵¹

Herodotos’un aktarımında bulunduğu bu törende, magoslarca kendi soy ağaçları olarak bilinen fakat Herodotos’a göre ise “büyü” olarak çevrilebilecek ve insanlar üzerinde etki bırakan “vezinli bir şiir” okumuşlardır.⁵²

Eserinde belirli kehanet merkezlerine yapılan başvurular dışında Bakis’in, Musaios’un ve Lysistratos’un kehanete dair çeşitli derlemelerinden Herodotos şu şekilde bahsetmektedir:

“Bakis ve Musaios tarafından bu deniz savaşı konusunda verilmiş olan diğer bütün kehanetlerden sonra, deniz kıyısının bu noktasında toplanmış olan döküntülerle ilgili olarak, Atinalı Lysistratos’un, bu olaylardan yıllarca önce yapmış olduğu ve anlamı bütün Hellenler

⁵⁰ Hdt. I. 120.

⁵¹ Hdt. I. 140.

⁵² Carastro, 2018c, 692.

için karanlık kalmış olan şu kehanet de gerçekleşmiş oluyordu: Kolias kadınları küreklerle yemek pişirecekler. Kral gittikten sonra bu olacaktı.”⁵³

Savaş öncesi kehanete dair bir diğer aktarımı ise şöyledir:

“Gözlerimi bu çeşit olaylara çevirdiğim zaman, kehanetlere karşı çıkamıyorum ve bunları aldatıcı sayamıyorum ve şüphesiz şunun gibi açık anlamlı kehanetleri değersiz saymak elimden gelmiyor:

...Tunç tunçla ezilecektir; kara dalga üzerine Ares'in

Kollarından dere gibi kanlar dökülecektir ve bizim

İçin bu özgürlük günün ağarması olacak ve

Sitelerimizin üzerinde iri gözlü Zeus ve

Zafer parıldayacaktır.

Böyle olaylar söz konusu olduğu ve bir Bakis'in bir şeyi bu kadar açık olarak haber verdiğini gördüğüm zaman evet kehanetleri ben bile yadsıyamam ve bunların tartışma konusu yapıldığını duyduğum zaman omuzlarımı kaldırırım.”⁵⁴

1.1.1.4. Sophokles (İÖ 497-406)

Marathon Meydan Savaşı'ndan beş yıl önce Kolonos'ta doğan Sophokles'in babası zırh ve silah üretimiyle geçimini sağlayan Sophilos'tur. Müzik ve dansa olan ilgisi sebebiyle İÖ 480'de Salamis Deniz Savaşı'nın ardından yapılan kutlamalarda gençler korosunu yönetmiştir. Siyasi alanda yetki alması ise Attika Delos Deniz Birliği'nin bütçesini denetlemekle görevli olmasıyla başlamaktadır. İÖ 440'ta Perikles ve İÖ 426/423'te Nikias ile birlikte iki kez *strategos* olarak seçilmiştir. Yazarlık hayatına dair ise günümüze dek ulaşan *Aias (Aΐας)*, *Trakhisli Kadınlar (Τραχίνιαι)*, *Antigone (Ἀντιγόνη)*, *Kral Oidipus (Οἰδίπους Τύραννος)*, *Elektra (Ἠλέκτρα)*, *Philokteles (Φιλοκτήτης)* ve *Oidipus Kolonos'ta (Οἰδίπους ἐπὶ*

⁵³ Hdt. VIII. 96.

⁵⁴ Hdt. VIII. 77.

Κολωνῶ) isimli yedi tragedyası bulunmaktadır.⁵⁵ Atina tragedyasına olgunluk kazandıran kişi olarak bilinmektedir. Eserlerinde diyaloglarını arttırırken, azalttığı koro şarkılarını dil ve sanat yönünden daha yüksek seviyeye çıkarmıştır.⁵⁶

Sophokles, *Kral Oidipus* eserinde Oidipus için bulunulan kehaneti farkında olmadan nasıl gerçekleştirdiğini aktarmıştır.

Thebai kralı olan Laios'un karısı Iokaste'nin doğurduğu çocuğa, Apollon tarafından babasını öldüreceği kehaneti verilmektedir. Bu kehanetin yaşanmaması için Laios ve karısı, çocuğu Kitharion Dağı'na ayaklarından bağlayarak terk ederler. Bir çoban tarafından kurtarılan çocuk, Korinthos kralı Polybos ile karısı Merope'ye verilir. Korinthos kralı tarafından evlatlık edinilmesinin ardından, bağlanması sebebiyle şişen ayakları yüzünden çocuğa Oidipus ismi verilir. Polybos'un sarayında yetişen Oidipus, zaman içerisinde içine ailesi ile ilgili şüphelerin düşmesinin ardından, gerçeği öğrenmek üzere Delphoi'daki Apollon kâhinine başvurmak için yola çıkmıştır. Gerçek babasının kim olduğunu söylemeyen kâhin, babasını öldürüp, annesi ile evleneceği kehanetini Oidipus'a iletir. Kehaneti öğrenen Oidipus, Polybos'un Korinthos'taki sarayından kaçar ve Kitharion'da bir üç yol ağzında rastladığı arabadakiler ile tartışmaya başlar. Tartışma sonunda aralarında öz babası olan Laios'un da bulunduğu herkesi öldüren Oidipus, yoluna devam ederek Thebai yakınlarına gelir. Thebai önünde bulunan ve öldürene tahtın verileceği duyurulan canavara karşı şansını denemek ister. Sorduğu bilmeceleri bilmeyenleri öldüren canavarın sorusunu doğru yanıtlayan Oidipus, canavarın hırstan kendisini öldürmesinin ardından tahta geçer. Böylece bilmeden, öz babasını öldürmesi ve öz annesi ile evlenmesi kehanetlerini gerçekleştirmiştir.⁵⁷

Kehanet ile birlikte kurban ilişkisine dair bilgilerde de bulunan Sophokles, kör bir kâhin olan Teiresias'ın, Thebai Kralı Kreon'a kehanetini anlatmasını ise şöyle aktarmıştır:

“Kreon: Ne haberler getirdin bize yaşlı Teiresias?”

Teiresias: Söyleyeceğim şimdi, dinle beni.

⁵⁵ Sophokles, (2017). *Antigone*. (Çev. Çokona, A.) (6. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Sunuş v-vii.

⁵⁶ Çelgin, G. (1990). *Eski Yunan Edebiyatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi. 78.

⁵⁷ Bkz. Sophokles. (1992). *Kral Oidipus*. (Çev. Tuncel, B.). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 14-15.

Kreon: Bugüne kadar hep kulak verdim öğütlerine.

Teiresias: Bu yüzden doğru yönetiyorsun kenti.

Kreon: Kimseden gizlemiyorum senden yararlandığımı.

Teiresias: Öğren öyleyse şimdi bıçak sırtında dolaştığını.

Kreon: Neler oluyor? Kanımı donduruyor hep sözlerin.

Teiresias: Öğreneceksin dinleyince sanatımın işaretlerini.

Gelip giden vahşi kuşları izlediğim⁵⁸

Eski gözetleme ateşimde oturuyordum.

Çıldırması gibi daha önce hiç duymadığım

Uyumsuz sesler çıkararak, birbirlerine

Pençelerini geçirdiklerini duydum.

Bir tuhafılık vardı kanat çırpışlarında.

Korktum ve sunaklarda yanan kutsal

ateşten kehanet çıkarmaya çalıştım.

Ama bir türlü alev almadı kurban eti.

Küllere damlayan yağ kıvılcımlar

⁵⁸ Kuşların gözlemlenmesi aracılığıyla kehanet elde etme sanatı yaygın olarak Antik Roma toplumunda da kullanılmaktadır. Bu ritüelleri aristokrat kesimden seçilmiş olan rahipler uygulamaktadır. Bkz., Freeman, C. (2003). *Mısır, Yunan ve Roma*. (Çev. Angı, S. K.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Eserin orijinali 1996'da yayımlandı). 364.

Saçıyor, duman çıkarıyordu, birden

Safrası patladı hayvanın ve yağla et

Sıyrılarak ortaya çıktı kemikleri.

Bu karanlık belirtileri yanımdaki çocuk

Anlatıyordu, çünkü ben başkalarına

Yol gösterirken odur bana yolumu gösteren.

Senin yüzünden hastalık yayıldı kentte.

Tanruların sunakları, vahşi hayvanların

Taşıdığı Oidipus'un zavallı oğlunun

Cesedinin parçalarıyla doldu. Tanrılar

Kabul etmiyor artık kurbanlarımızla

Dualarımızı. Ne kurban etini saran alevler,

Ne de kuşlar anlamlı işaretler veriyor.

Öldürülmüş insan etinin kanlı tadına

Vardılar çünkü. Durum işte böyle!...”⁵⁹

Teiresias’a kehanetin bahşedilmesi hikâyesi ise “İstemeyerek de olsa Athena’yı çıplak gören kâhin Teiresias bu yüzden kör olmuştu. Tanrılar bu kaybını dengelemek için ona kuşların dilini anlama yeteneğini bağışladılar. Teiresias kuşların ses ve hareketleri ile

⁵⁹ Soph. Ant. 5. 991-1023.

*kurbanların sunak ateşinde yanışını yorumlayarak kehanette bulunuyordu.”*⁶⁰ sözleriyle verilmektedir.

Hesiodos ise Teiresias’a kehanet yeteneği verilmesi ile ilgili farklı bir hikâye anlatmaktadır. Hesiodos’a göre, Zeus ile Hera, cinsel ilişkiden erkek mi yoksa kadın mı daha fazla haz alır sorusunu Teiresias’a yöneltmişlerdir. Teiresias’ın cevabının “*bir erkek on birlikteliğin birinden haz alırken, bir kadın on birlikteliğin tamamından haz alır.*” olması üzerine Hera sinirlenmiştir. Teiresias’ı sinirle kör eden Hera’ya karşılık Zeus ise ona kehanet yeteneği vermiştir.⁶¹

1.1.1.5. Euripides (İÖ 480-406)

İÖ 480 yılında, Salamis Adası’nda doğmuş olan Euripides’in babası meyhaneci Mnesarkhos ya da Mnesarkhides, annesi ise manav olan Kleito’dur. Fakat bu bilgilerin Aristophanes tarafından uydurulmuş olma ihtimali de vardır. İyi eğitilmiş olması, babasının zengin, annesinin de asil bir soydan geldiği iddiasını güçlendirmektedir. Kısa süren sporculuğu sonrasında tragedya yazarlığından sonra dahi devam ettiği resim sanatı ile ilgilenmektedir. Prodikos’tan retorik, Anaksagoras’tan ise felsefe dersleri alarak kendisini geliştirmiştir. İki kez evlilik gerçekleştiren Euripides’in ilk evliliğinden üç çocuğu olmuştur. Salamis’te bir mağarada yalnız yaşayarak zamanını geçiren Euripides, sonraları İÖ 408 yılında Atina’yı terk ederek önce Thesalia’nın Magnesia şehrinde, sonrasında Macedonia Kralı Arkhelaos’un daveti üzerine gittiği Pella’da kalmıştır. İÖ 406 yılında ise Amphipolis’te yaşama veda etmiştir. Medea adlı eserinde Medea’nın kendi çocuklarının katili olduğunu aktarmaktadır. Oyunun baş karakteri, sahneye çıkışından itibaren oyun sonuna kadar sürekli olarak görülmektedir. Bazı istisnalar dışında tanrı veya tanrıçalara tragedyalarda yer verilmemesine karşın, zaman zaman Medea bir tanrıça olarak görülmektedir.⁶²

Günümüze dek ulaşan 18 eseri şunlardır: *Alkestis* (Ἀλκηστις), *Medea* (Μήδεια), *Hippolytos* (Ἱππόλυτος), *Hekabe* (Ἑκάβη), *Andromakhe* (Ἀνδρομάχη), *Heraklesoğulları* (Ἡρακλεῖδαι), *Yalvarıcılar* (Ἰκέτιδες), *Troialı Kadınlar* (Τρωάδες), *Elektra* (Ἠλέκτρα), *Helene* (Ἑλένη), *Çılgın Herakles* (Ἡρακλῆς μαινόμενος), *Ion* (Ἴων), *Iphigenia Tauris’te* (Ἰφιγένεια ἐν

⁶⁰ Soph. Ant. 5.36.

⁶¹ Hom. Hymns. 269.

⁶² Euripides. (2018). *Medea*. (Çev. Çokona, A.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Önsöz v-viii.

Ταύροις), *Orestes* (Ὀρέστης), *Fenikeli Kadınlar* (Φοίνισσαι), *Iphigenia Aulis'te* (Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι), *Bakkhalar* (Βάκχαι)'dır.⁶³

Euripides, *Medea* eserinde Hellen edebiyatında kendisine yer bulan bir büyü çeşidi olan sağlık büyüüne örnek olarak; kâhin Pittheia'ın kehanet ile birlikte Aegeas'ın kısırlığına şifa getirmesinden bahsetmektedir. Bu hikaye aynı zamanda Theseus mitosu ile bağlantılıdır.

Aegeas, üst üste yaptığı evlilikler sonucunda bir türlü çocuk sahibi olamamasının arkasında yatan sebebi öğrenmek üzere Delphoi kâhinine danışmaya gitmiştir. Tanrıdan kesin bir cevap bildirmeyen “Atina'ya varmadan önce, şarap tulumunun ağzını çözmesi gerektiği” kehanetini aldıktan sonra Pittheia'a doğru yola çıkmıştır. Kehaneti yorumlayan Pittheia, Aegeas'ı sarhoş ederek kızı Aithra ile birlikte olmasını sağlamıştı. Bu birliktelik sonucunda doğan çocuğa ise Theseus denmiştir. Fakat bu mitosa ilahi bir anlam kazandıran ise Aithra'nın aslında Aegeas ile birlikte olduğu gece, Athena'nın gönderdiği bir rüya nedeniyle bir adaya tanrılara kurban vermek amacıyla gitmesi ve Poseidon'un Aithra'ya zorla sahip olması hikâyesidir. Aegeas'ın kendi oğlu sandığı Theseus aslında Poseidon'un oğluydu.⁶⁴

Euripides, Aegeas'ın Delphoi'ya danıştıktan sonra Medea ile yaptığı konuşmayı şu sözlerle aktarmaktadır:

“Aegeas: Delphoi'dan, Apollon'un kadim tapınağından geliyorum.

Medea: Neden uğradın kehanetlerin dile getirildiği dünyanın merkezine?

Aegeas: Sormaya gelmişim nasıl çocuk sahibi olacağımı...

...Medea: Ne dedi peki Phoibos⁶⁵ çocuklar hakkında?

Aegeas: Bir ölümlünün anlayamayacağı kadar karmaşık, bilgece laflar etti...⁶⁶

⁶³ Gülhan, H. (2018). *Antik Yunan Tragedyalarında Yunan Pantheonu ve Dini Ritüeller*. Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı. 114.

⁶⁴ Grimal, 2012, 766.

⁶⁵ Phoibos, Hellenler tarafından kullanılan, Apollon'un “parlak”, “aydınlık” anlamındaki epitetidir.

⁶⁶ Eur. *Med.* 665-675.

Bu sözlerin devamında Aegeas'ın Delphoi'dan aldığı kehaneti yorumlatmak üzere Pittheia'ya doğru gitmesini de Euripides ifade etmektedir:

“Medea: Peki nedir gemini buralara sürükleyen?”

Aegeas: Pittheia adında biri varmış, Troizina'nın kralı.

Medea: Dediklerine göre Pelops'un oğlu ve dindar biriymiş.

Aegeas: Kehanet hakkında ona danışacağım.”⁶⁷

Aegeas'ın konuştuğu Medea figürü de Hellen dünyasında Hekate gibi başlıca büyücüler arasında yer almaktadır. Medea'nın Helios'un soyundan geldiği ve annesinin Hekate olduğu söylenmektedir. Kendi kardeşini öldürerek parçalarını yola savurmuş, eşi Iason'un başka bir kadınla evlenmek istemesi üzerine kendi çocuklarını öldürmüş biçimlerde korkutucu tasvirlerle de anılmaktadır. Roma kültüründe ve İskenderiye literatürlerinde de büyücü olarak bilinmektedir.⁶⁸

Aynı eserde Medea'nın Hekate için söylemleri, Hekate'nin konumunu da açık bir şekilde ifade etmektedir:

“Bütün tanrılardan daha çok saydığım, ocağımın

Baş köşesine oturttuğum, destekçim Hekate adına

Yemin ediyorum. Kalbimi kıran hiç kimse cezasız kalmayacak.”⁶⁹

Euripides, *Hippolytos* (Ἰππόλυτος) adlı eserinde ise aşktan dolayı bitkin düşen Phaedra'ya yöneltilen soru aracılığıyla Hekate'nin büyü ile ilişkisine değinmektedir:

⁶⁷ Eur. *Med.* 680 vd.

⁶⁸ Medea'nın mitosları ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler için bkz. Grimal, 2012, 462-464.

⁶⁹ Eur. *Med.* 396.

*“Çılgın bir tanrı size mi sahip oldu, sevgili kız? Zihniniz Pan ya da Hekate, kutsal Korybantes ya da Kybele ya da Dağ’ın Anası’nın büyüünde mi? Vahşi Yaratık Diktynna’ya kutsal yemek adamadığınız için mi böyle bitkin düştünüz?”*⁷⁰

Bu, aynı zamanda aşk büyülerinin bir nevi bağlama büyüü olduğunu da göstermektedir.

1.1.1.6. Hippokrates (İÖ 460-370)

Thessalos ve Drakon isimlerinde iki oğlu ve öğrencisi Polybos ile evlendirdiği bir de kızı olan Hippokrates’in biyografisi çeşitli kişi ve hikayeler eşliğinde geliştirilerek ortaya çıkmaktadır. Homeros’un kahramanlarından olan Podaleirios ile Makhaon aracılığıyla direkt olarak Asklepios’un soyuna dayandırılan ve aristokrat bir aileden geldiği gibi kesin olmayan bilgilerin dışında bilinen bir gerçek akılcı tıbbın kurucusu olarak bilinmesidir. İÖ 460 yılında Kos’ta doğduğu düşünülmektedir.⁷¹

Büyücülerin iyileştirici gücü ile anılmaya başlanması, bir süre sonra çeşitli güçlerle bağdaştırılmasına sebep olmaktadır. Örneğin iyileştirici gücü ile bilinen büyücü Akragaslı Empedokles için ölümünden bir süre sonra ölüleri diriltme, rüzgârları kontrol edebilme yetenekleri de efsaneleştirilerek atfedilmiştir. Ortaya çıkan bir hastalığın sebebi doğaüstü ile ilişkilendirildiğinde, hastalığa göre ilgili tanrı ya da tanrıça belirlenerek kurban ve ritüeller aracılığıyla iletişime geçilmektedir. Bu iletişimin amacı hastalığı yatıştırmaktır. Bu doğrultuda Epidauros’ta bulunan tapınakta hasta insanlar tanrıdan gelecek olan tedavi için iyileşme uykusuna yatarlardı. Tıp ile sağlık büyüleri arasındaki bağlantı özellikle önemli sayılabilecek iki hastalık çerçevesinde gelişmektedir. Bunlardan ilki nedeni bilinmediği için doğaüstü güçlere atfedilen akıl rahatsızlıklarıdır. Akıl rahatsızlığının kaval ve davul eşliğinde dans ve müzikle yapılan, Dionysos ve Korybans kültlerine dayanan tedavi yöntemleri ile çözüleceğine inanılmaktadır. Hellenler için akıl rahatsızlığı bulunanlar tehlikeli göründükleri kadar saygı duyulması gereken de kişilerdir. Çünkü inanışlarına göre hastalıkları aracılığıyla doğaüstü ile ilişki içinde olduklarını düşünmektedirler. Diğer ön plana çıkan hastalık, epilepsidir. “Kutsal hastalık” olarak anılarak ruhun ele geçirildiğine inanılmaktadır. Klasik Dönem Hellası’nda büyü ile tıp arasındaki sıkı bağlantı, İÖ 5. yüzyılda büyü yoluyla

⁷⁰ Eur. *Hipp*, 141.

⁷¹ Gazzaniga, V. (2018). Hippokrates ve Hippokratesçi Eserler. (Çev. Basmacı, L. T.), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan* içinde (1153-1156) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım. 1153.

iyileşmelerin artmasıyla çok daha görünür hale gelmiştir. Aynı yüzyılda dolayısıyla bu durumu eleştiren karşıt görüşlü yapıtlar da ortaya çıkmıştır. “*Περὶ Ἰερῆς Νοσοῦ*” (*Kutsal Hastalık Üzerine*) ismi ile kaleme alınan epilepsi konulu belgede büyüye ilk eleştirilerden biri Hippokrates tarafından yapılmaktadır. Belgenin hedefinde büyücüler vardır ve büyücülerini sahtekârlıkla, şifacıları ise dinsizlikle suçlamaktadırlar. Burada şifacıları ayırt etmek bir sorun teşkil eder çünkü şifacıların da iyileştirme ritüelleri sırasında ilaçlara başvurduğu bilinmektedir.⁷²

1.1.1.7. Ksenophon (İÖ 430-355)

Erkhia *demos*undan Gryllos’un oğlu olan Ksenophon, düşünür Sokrates’in yanında eğitim görmüştür. Bu olayla ilgili Diogenes’in aktarımı şu şekildedir: “*Sokrates bir gün yolda Ksenophon ile karşılaşmış, bastonunu kaldırıp onu durdurmuş ve çeşitli yiyeceklerin nerede satıldığını sormuş; yanıtını aldıktan sonra, insanların nerede doğru düzgün adam olmayı öğrendiklerini sormuş. Genç Ksenophon ne diyeceğini bilemeyince ‘öyleyse düş ardıma da öğren!’ demiş.*”. Aralarında geçen bu diyalogları *Anılar* (*Memorabilia* [*Ἀπομνημονευμάτων*]) eserinde aktarmış ve Sokrates’in öğrencisi olarak yaşamına devam etmiştir.⁷³

Yazarlığının yanı sıra filozof ve komutan olarak da bilinen Ksenophon, farklı alanlara olan ilgisi sebebiyle çoğu konuyla ilgili eserler ortaya çıkarmıştır. Bu eserler *Anabasis* (*Ἀνάβασις*), *Kyros’un Seferi* (*Κύρος ἀνάβασις*), *Hellen Tarihi* (*Ἑλληνικά*), *Anılar* (*Ἀπομνημονευμάτων*), *Şölen* (*Συμπόσιον*), *Ev İdaresi* (*Οἰκονομικός*), *Avcılık üzerine* (*Κυνηγετικός*), *Binicilik üzerine* (*Περὶ ἵππικῆς*), *Sokrates’in Savunması* (*Ἀπολογία Σωκράτους*), *Gelirler Üzerine* (*Πόροι ἢ περὶ Προσόδων*), *Hieron* (*Τέρων*), *Agesilaos* (*Ἀγησίλαος*)’tur.⁷⁴

Kyros ile dostluğunun başlamasında Delphoi Kehanet Merkezi’nin danışmanlık rolüne değinilmektedir. Diogenes’in aktarımına göre Boeotialı Proksenos, Sardeis’te Kyros’un yanında bulunduğu sırada Ksenophon’u Kyros ile tanıştırmak istediğini içeren bir mektup göndermiştir. Ksenophon da mektubu Sokrates’e vererek fikrini almıştır. Sokrates ise

⁷² Clericuzio, 2018, 1097-1098.

⁷³ Diog. Laert. II. 48.

⁷⁴ Ksenophon. (1999). *Yunan Tarihi (Hellenika)*. (Çev. Sinanoğlu, S.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. Giriş XXI-XXIII.

Ksenophon'u tanrıya danışması için Delphoi'a yollamıştır. Sonrasında ise Kyros ile yakınlık kurmuştur.⁷⁵

İÖ 401 yılında Kyros'un ağabeyi kral Artakserkses'e karşı sefere çıkılmadan önce kehanete danışıldığını Ksenophon, *Anabasis* eserinde aktarmaktadır. Bu durum aynı zamanda kehanetin bir bakıma onay görevini de göstermektedir:

*“Sokrates, hararetle Lakedaimonluları Atinalılara karşı savaşa teşvik ettiği düşünülürken Kyros ile dost olmasının devletin kendisini suçlamasına bahane oluşturabileceğini göz önüne alarak, Ksenophon'a Delphoi'a gitmesini ve yolculukla ilgili olarak tanrının görüşünü almasını tavsiye etti. Ksenophon da gidip Apollon'a, yapmayı düşündüğü yolculuğu en uğurlu ve en iyi şekilde gerçekleştirilmesi ve ardından başarı kazanıp sağ salim dönmesi için hangi tanrıya kurban kesip dua etmesi gerektiğini sordu. Apollon da ona hangi tanrıya kurban kesmesi gerektiğini gösterdi. Tekrar geri döndüğünde kehaneti Sokrates'e anlattı. Sokrates bunu duyunca, en başta yolculuğa çıkmanın mı yoksa yurdunda kalmanın mı daha uygun olacağını sormayıp, kendi kendine gitmesi gerektiğine karar verdiği ve sonra yolculuğu nasıl en uğurlu şekilde gerçekleştireceğini sorduğu için onu azarladı.”*⁷⁶

Magosların Pers topluluğuna ait rahipleri ifade ettiğini diğer yazarlar gibi Ksenophon da şu dizeler ile aktarmaktadır:

*“Şafağın ilk ışıklarıyla Kyros, magoslar olarak adlandırılan Persli rahipleri çağırdı...”*⁷⁷

Bunun yanında kurban törenlerinde yer aldıklarından da bahsetmektedir:

*“...Bu sırada Persli rahipler, magoslar, her şafakta bir ilahi eşliğinde tanrıların isimleri adına kurbanda bulundular...”*⁷⁸

⁷⁵ Diog. Laert. II. 49-50.

⁷⁶ Ksen. *Anab.* III. 1. 5-8.

⁷⁷ Ksen. *Cyr.*, IV. 13. 5.

⁷⁸ Ksen. *Cyr.*, VIII. 1. 21.

Ksenophon, eserinde göksel olayların kehanet olarak yorumlanmasına örnek olarak ifade ettiği bir olayı anlatmaktadır. Kyros ile babasının, savaş öncesi yolculuklarında göğün gürlemesini tanrıların yardımı olarak yorumlamalarının ardından Kambyses, oğlu Kyros’a şu öğütleri vermiştir: “Sevgili oğlum! Gökyüzünden aldığımız alametlerden anlaşıldığına göre tanrılarımız size yardımcı olacaklar. Bundan eminiz. Çünkü sizlere buna uygun bir eğitim verildi. İnsanların tanrıların dertlerini anlayabilmek ve onların gücünü hissedebilmek için gözlere ya da kulaklara ihtiyacı yoktur. Öte yandan tanrılardan söz eden hilekârlar ise sizi her zaman aldatmak üzere hazır bulunmaktadır. Yanınızda bir falcı olmadığı zamanlarda göksel işaretleri yorumlamaktan aciz kalmamalısınız. Falcılık sanatını kendin icra ederek tanrıların arzularını anlayabilirsin.”⁷⁹

Buradan da anlaşılacağı üzere kehanete savaş öncesinde ve aşamalarında ihtiyaç duyulmuş, gerçekleşen doğa olayları bu doğrultuda yorumlanmıştır.

1.1.1.8. Platon (İÖ 428/427-347)

Atina’da doğan Platon’un ailesi, şehrin ünlü aristokratik ailelerindendir. Babası Atina’nın son kralı olan Kodros’un soyundan geldiğini iddia eden Ariston, annesi ise Atina’nın ilk yasa koyucusu olan Solon’un soyundan geldiğini iddia eden Periktione’dır. Platon’un ailesinin siyasi olaylarda önemli rol oynaması sebebiyle siyasete yakın bir konumda bulunması, Sokrates ile tanışmasını ve öğrencisi olmasını etkilemiş olmalıdır. Eserleri kronolojik olarak üç grupta incelenmektedir. Kesin bir sıralama yapmanın zor olduğu bu üç grup içerisinde ilk olarak gençlik dönemi eserleri yer almaktadır: *Kriton* (Κρίτων), *Kharmides* (Χαρμίδης), *Lakhes* (Λάχης), *Lysis* (Λύσις), *Ion* (Ἴων), *Protagoras* (Πρωταγόρας), *Küçük Hippias* (Ἰππίας μειζών), *Alkibiades I* (Ἀλκιβιάδης), *Euthyphron* (Εὐθύφρων), *Meneksenos* (Μενέξενος). Gençlik ve olgunluk dönemi arasındaki geçiş sürecinde ise bilinen eserleri *Euthydemos* (Εὐθύδημος), *Menon* (Μένων) ve *Gorgias* (Γοργίας)’tır. Olgunluk dönemine ait eser grupları *Phaidon* (Φαίδων), *Şölen* (Συμποσίον), *Phaidros* (Φαῖδρος), *Devlet* (Politeia [Πολιτεία]), *Kratylos* (Κρατύλος), *Theaitetos* (Θεαίτητος) ve *Philebos* (Φίληβος)’tur. *Phaidon* (Φαίδων), *Şölen* (Συμποσίον), *Phaidros* (Φαῖδρος), *Devlet* (Politeia [Πολιτεία]), *Kratylos* (Κρατύλος), *Theaitetos* (Θεαίτητος) ve *Philebos* (Φίληβος) iken yaşlılık dönemine ait eserleri ise *Sofist* (Σοφιστής), *Parmenides* (Παρμενίδης), *Timaios* (Τίμαιος), *Yasalar* (Νομοί)’dır. İÖ

⁷⁹ Ksen. Cyr., I. 6. 2.

399’da Sokrates’in yargılanması sırasında yaptığı savunmalarından oluşan *Sokrates’in Savunması* dışında tüm eserleri diyalog biçimindedir.⁸⁰

Persler için büyülerinin tanrı kültleri olduğunu iddia eden Platon da Herodotos gibi *magos*ların ritüellerde yer almalarından bahsetmektedir. Platon, “Büyücü”nün yanı sıra “gezici kâhin” anlamına da gelen *magosun* gerçekte aldatıcı olduğunu “Devlet” (*Politeia* [*Πολιτεία*]) isimli eserinde şu sözleri ile aktarmaktadır:

“Sonra Sokrates, doğruluk ve eğrilik üstüne bütün yazarlar ve şairlerin ortaya attıkları başka bir görüş daha vardır. Onu da göz önünde tut. Hepsi ölçülü, doğru olmayı överken, bunun zor bir iş olduğunu söylerler. Oysa ki, ölçsüzlük, eğrilik rahattır, kolay elde edilir. Onları kötü gösteren yalnız eğitim ve kanunlardır derler. Eğri işlerin, kötü işlerden daha karlı olduğunu söylerler. Kötüler, zengin ve güçlüyseler, onları halkın önünde övmeye, hayatlarını mutlu ve şerefli göstermeye hazırdırlar. Buna karşılık, yoksul ve güçsüzler, iyi de sayılsalar, küçümsenir, hor görülürler. Ama bu sözlerin en tuhafı, Tanrılar ve iyilik üstüne söylenendir. Çok defa Tanrılar iyilere belalarla dolu kötü bir hayat, kötülere ise tam karşısı bir hayat bağışlarmış. Dilenci softalar, falcılar, zenginlerin kapısına gidip, kendilerinde Tanrıların verdiği bir yetki olduğunu söyler ve babalarının, kendilerinin işledikleri günahları, bayramlarda, şenliklerde, kurbanlar, tütsülerle affettireceklerine inandırırılar zenginleri. Bir zengin, bir düşmanına kötülük etmek isterse, softalarla falcılara birkaç para verir, onlar da güya bir takım sihirli çağrılar, bez bağlamalarla Tanrıları kendilerine hizmet etmeye kandırır, doğruyu da eğriyi de kötülük edebilirler. Bütün söylediklerine de şairleri tanık diye gösterirler.”⁸¹

İÖ 5. yüzyılda Hellenlerde, bir kişiye ya da onun soyundan gelenlere zarar verici sonuçlar barındıran kara büyüler için Hermes, Persephone ve Hekate’den ya da ölülerden yardım istemek yaygınlaşmıştı. Bunlar için tabletler ya da kurbanı sembolize eden bir imge kullanılırdı. İÖ 4. yüzyıla gelindiğinde kara büyü örnekleri öyle artmıştı ki büyücüler için katı önlemler alınması gerektiğini söyleyen Platon, ceza olarak idam gerektiğini savunmuştur. Platon’un büyü ve büyücülüğü böylesine sert tepkilerle karşılaşmasının sebebi tabletlere ya da büyüye inanması değil, büyücünün resmi din ile paralel ritüeller yapmasını *polis* açısından

⁸⁰ Vegetti, M. (2018). Platon. (Çev. L. T. Basmacı), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan* içinde (440-461) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım. 440-443.

⁸¹ Plat. *Dev.* II. 364a.

tehlikeli bulmasından dolayıdır. Çünkü Platon’a göre din, insanların tanrılara boyun eğmesi gerektiğini öğretirken büyücüler ise tanrıları kontrol etmeyi ve dilediklerini yaptırdıkları bir köle haline getirmeyi amaçlardı.⁸² Atina’da büyüün yasaklanması ve gerçekleştirenlerin ölüm cezasına çarptırılması ise İÖ 4. yüzyılda resmileşmiştir.⁸³

Platon’un yukarıda da bahsedildiği gibi büyücülere karşı bakış açısı yanında cezalandırılmalarına ilişkin sözleri şu şekilde yer almaktadır:

“Tanrılara inanmamaktan, ilgisiz olduklarını ya da kandırılabilindiklerini düşünmekten öte, bir de insanlıktan çıkanlar vardır ki, bunlar insanları küçümseyerek, ölümlerin ruhunu çağırdıklarını ileri sürerek, kurban, dua ve büyülerle kandırarak tanrıları ikna edeceklerini vaat ederek yaşayanlardan birçoğunun aklını çelerler, para kazanma hırsıyla kişileri, evleri ve kentleri temelinden yıkmaya yeltenirler. İşte bunlardan biri suçlu bulunursa, mahkeme onu yasa uyarınca içerideki cezaevinde hapis cezasına çarptırsın, hiçbir özgür kişi ona yaklaşmasın, yasa bekçilerinin saptadığı yiyeceğini kölelerden alsın. Öldükten sonra da gömülmeden ülke sınırlarının dışına atılsın; özgür bir kişi onu gömmeye kalkışırsa, isteyen onu dinsizlikten mahkemeye versin.”⁸⁴

Fakat süreç içerisinde Platon’un, *mageiaya* daha fazla değer verilmesi için zemin hazırladığı görülmektedir. Bu doğrultuda *mageiayı* direkt olarak Pers saraylarına bağlayarak geliştirici rollerini övmektedir:

*“Bu vazife, onlara büyük şerefler getirir. Çocuk yedi yaşına gelince, ata biner, binicilik öğretmenlerine gider, avlanmaya başlar. İki kere yedi yaşına gelince, orada kral çocukları pedagogları denilen adamlara verilir. Bunlar, en iyi olarak tanınmış, olgun yaştaki Persler arasından seçilirler ve dört tanedirler: En bilge, en doğru, en ölçülü ve en cesaretli olan en bilgisi çocuğa *mageia* bilimini, yani tanrılara tapmayı ve krallık sanatını öğretir.”⁸⁵*

Büyücülere karşı nasihatlerine devam eden Platon, insanların, kapılarında ya da mezar taşlarında balmumu figür gördüklerinde korkmamalarını öğütlemiştir. Hastalıkların geçmemesi durumunda Romalıların hastalarının tırnaklarını kestikten sonra gün doğumundan

⁸² Clericuzio, 2018, 1096.

⁸³ Gökay, Kadioğlu, 2003, 38.

⁸⁴ Plat. Yas. X. 909b.

⁸⁵ Plat. Alk. 121e-122a.

önce balmumu ile birlikte komşularının kapısına yapıştırarak hastalığı komşusuna aktarma gibi bir eylem Hellenlerde de olacak ki; Platon, bu durumdan bahsetme gereği duymuştur.⁸⁶

Çocuk eğitimi üzerindeki etkilerini anlatması ile birlikte Platon için *magoslar* artık sahtekâr olmaktan çıkarak barbar bir bilgiye sahip olan siyasi liderlik öğreticileri haline gelmiştir.⁸⁷

1.1.1.9. Theokritos (İÖ 300-260)

Kır yaşamı ve doğa üzerine betimlemeleri ile çağdaşı olan ozanları da etkileyen Theokritos, pastoral şiirleri denilen bukolik türünün yaratıcısıdır. Bu biçimde yazan Vergilius'u da bu anlamda etkilemiştir.⁸⁸

Theokritos (İÖ 300-260) *Idyll* (ἰδύλλ) adlı eserinin ilk bölümünde⁸⁹, başka bir aşka kapılmış durumda olan Simaitha'nın eski sevgilisi Delphis'i geri kazanması için, kendisi ve kölesi Thestylis'in bir gece yarısı yaptıkları büyüyü anlatır. Ayın bir girişin ardından dört satır, dokuz paragraftan oluşan bir şiirin içindeki “lynks!⁹⁰ Bu sevdiğim adamı benim mekânıma getir” nakaratı tekrarlanarak başlar. Defne yaprağı, pembe yünler ile sarılmış bir vazo dışında ayinde kullanılan bir diğer araç *philtr*⁹¹ kelimesidir. Simaitha elinde yakmak için tuttuğu sunu arpası anlamına gelen üç *alphita*'yı ateşe atar ve “*Delphis'in kemiklerini saçıyorum*” der. Ateşe atma sırası defneyapraklarına geldiğinde “*onun da vücudunu aynı şekilde ateş bürüsün*” der. Sonraki aşama olan Hekate'ye dua aşaması köpek sesleri gelene dek sürer. Tanrıçanın geldiğini işaret eden köpek seslerinden sonra Simaitha kendisini koruyabilmek için gong sesi çıkarmalıdır.⁹²

⁸⁶ Frazer, 2012, 146.

⁸⁷ Carastro, 2018c, 697.

⁸⁸ Sina, A. (2006). Antik Yunan'da Koro Lirisi Türleri. *Littera: Edebiyat Yazıları* içinde (133-160). c. (XIX). 143.

⁸⁹ Theokritos. (1963). *Idylls*. (Trans. by Mills, B.). Purdue: Purdue University Press. 2.15 vd.

⁹⁰ Lynks: “Büyücünün kullandığı bir tür yuvarlak halka veya küpe; ucuna ip bağlanarak sarkıtılmakta ve dönüş yönüne göre yorumlar yapılmaktadır.” Bkz., Gökay, Kadioğlu, 2003, 40.

⁹¹ Philtra: Bir kadının tutkulu bir sevgiliye dönüşmesi için yapılan bir nevi bağlama büyüsü malzemesi olan kelimedir. Kelimeler de büyülerde bir araç olarak kullanılmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde büyü malzemelerinden bahsedilecektir. Bkz., Gökay, Kadioğlu, 2003, 41.

⁹² Gökay, Kadioğlu, 2003, 41.

İlk aşamada Delphis'in vücuduna aşkı yerleştirdikten sonra sıra direncini kırmaya yöneliktir. Simaitha bir balmumunu eritirken “onu da aynı bu şekilde erit⁹³” der. *Rhombusu*⁹⁴ döndürürken “onu da aynı bu şekilde döndürerek kapıma getir!” der ve ikinci bir şiir ile son aşamaya geçişi sağlar. Bu aşamada Simaitha, Delphis'in giysilerinden yırttığı parçaları ateşe atarken Thestylis'e, *throna* ile Delphis'in evinin kapısındaki eşiğin alt kısmını ovalamasını ve bu sırada “onun kemikleri de aynı şekilde ovulsun!” demesini emreder. Simaitha'nın bir kertenkeleyi ezip Delphis'in içmesi için hazırladığı bir içecek ile ritüel sonlanır. Theokritos'un aktardığı metinden bilgilere bakıldığında bu büyü'nün bir nevi bağlama büyü olduğu da anlaşılmaktadır.⁹⁵

1.2. Antik Roma Toplumunda Büyü ve Büyücülük

Roma'nın ilk mitosları mucizevi bir güç, mükemmel kâhinler ve muazzam dini otorite ile donatılmış öykülerden oluşurken, tarihsel dönemdeki Roma rahiplerinin faaliyetleri bu bilgilerle net bir şekilde zıtlık yaratmaktadır. Buna göre etkileyici bir dini güce ve kehanete sahip değillerdir.⁹⁶

Roma'nın inanç kültürüne giren tanrılar yalnızca Hellenlerden değildi. İÖ 4. ve 3. yüzyıllarda Kybele ve Attis, Osiris ve Isis, Syria'dan gelen Güneş ve Mithra kültü özellikle kadınlar, köleler ve yabancılar tarafından rağbet görür şekilde Roma'nın tapınımına girmiştir. Zaman zaman birbirleri içerisinde ilişkiye girerek senkretik bir yapı da oluşturmuşlardır. Roma'nın muhafazakâr kısmı ise bu duruma tepkisini Roma'nın tapınımını yücelterek göstermişlerdir. Öyle ki, İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde bu tapınım tıpkı daha eski çağlarda olduğu gibi hükümdara tapınmış haline gelmiştir. Halikarnassos'ta savaşların sonunu getirip düzeni sağlamasından dolayı Augustus'a ithafen yazılan övgü yazıtında “*Tanrının doğum günü, dünya onun için getirdiği müjdelerin başlangıcı oldu.*” cümlesi yer alır. Burada geçen “*müjde*” kelimesi “iyi haber” anlamına da gelen Hellen dilinde “*euangelion*” (εὐαγγέλιον)⁹⁷ kelimesinden gelmektedir. “*İncil*” adı da daha sonra buradan gelecektir.⁹⁸

⁹³ “Eritme” kelimesi bu metinde aşka karşı direnç kırmaya yönelik kullanılan bir metafor olarak yer bulmuştur.

⁹⁴ Rhombus: büyüde döndürülerek kullanılan metalden bir nesne. Görkay, Kadioğlu, 2003, 41.

⁹⁵ Görkay, Kadioğlu, 2003, 41.

⁹⁶ Beard, M., North, J. ve Price S. (1998). *Religions of Rome*. c. (2). Cambridge University Press. 167.

⁹⁷ Εὐαγγέλιον, τ, δ, kelimesi verilen iyi haber, müjde anlamlarına gelmektedir. Bkz., Liddel, Scott, 1882, 322.

⁹⁸ Challaye, F. (1963). *Dinler Tarihine Giriş*. (Çev. Tiryakioğlu, S.). İstanbul: Varlık Yayınevi. (Eserin orijinali 1940'da yayımlandı). 177-178.

Roma İmparatorluğu'nun geneline yayılmış durumda oldukları bilinen büyü papirüslerinin imha aşamalarından geçtikleri bilinmektedir. Suetonius, Augustus'un İÖ 13 yılında Roma'da var olan 2000'e yakın büyü parşömeninin yakılması emrini "*Lepidus'un sağlığında hiçbir zaman elinden almaya kalkışmadığı başrahipliği onun ölümü üzerine üstlendikten sonra, hiç işe yaramayan ya da değeri çok az olan ve halk arasında dolaşan Latince ve Hellence yazılmış kehanet kitaplarından kaç tane varsa -sayıları iki binin üzerinde- her yandan toplatıp yaktırdı ve yalnızca Sibyll⁹⁹ kitaplarını tuttu, bunları da ayıkladı ve Palatium'da Apollon heykelinin altındaki altın kaplamalı iki dolaba koydu.*"¹⁰⁰ dizeleri ile aktarmaktadır. Daha sonraki dönemlerde İncil'de de "*Büyücülükle uğraşmış bir sürü kişi de kitaplarını toplayıp herkesin önünde yaktılar. Kitapların değerini hesapladıklarında toplam elli bin gümüş tuttuğunu gördüler.*"¹⁰¹ cümleleri ile geçen, Ephesos'ta bulunan büyü kitaplarının yakılması olayları bu durumu kanıtlamaktadır.

Hellenistik Dönem içerisinde Hellenler ile birlikte yaşayan *magos*ların Roma'ya gelişleri, İS 1. yüzyılda İmparator Nero'nun töreni ile gerçekleşmiştir. Armenia Kralı Tiridates'in Roma'ya gelişi sırasında yanındaki *magos* rahipleri yalnızca din adamı görevi ile değil, büyücü ve gökbilimci olarak bilinmeye başlayacaktır. Bu durum aynı zamanda Roma'ya yeni bir din görevlisi sınıfını tanıtmaktadır.¹⁰²

Sonraları Hellenlerde olduğu gibi büyücü rolleri ile bilinecek *magos*ların İncil'de gök bilimci olarak yer almaları, doğudan batıya geçişleri sırasında Babil'de astronomi ve astroloji ile karşılaşmaları ile açıklanabilmektedir. Yıldız tapınımının yoğunluğu nedeniyle Babil'de bu kavramlar ile karşılaşan *magos*ların artık rahip yerine gök bilimci olarak anılmaları ve sonrasında kendileri ile birlikte Zodyak işaretlerini ve gezegen sembollerini batıya aktarmaları, Roma'nın büyücülük hikâyesi için de önem teşkil etmektedir.¹⁰³

Magosların İncil'de gök bilimci sıfatı ile yer almaları şu şekildedir:

"İsa'nın Kral Hirodes devrinde Yahudiye'nin Beytlehem Kenti'nde doğmasından sonra bazı yıldızbilimciler doğudan Jerusalem'e gelip şöyle dediler: 'Yahudilerin Kralı olarak doğan çocuk nerede? Doğuda O'nun yıldızını gördük ve O'na tapınmaya geldik.' Kral

⁹⁹ Sibyller Apollon'a bağlı olan kâhin kadınlardır. Çalışmanın ilerleyen bölümünde bahsedilecektir.

¹⁰⁰ Suet. Aug. XXXI. 1.

¹⁰¹ Elçilerin İşleri, 19:19.

¹⁰² İznik, 2005, 212.

¹⁰³ İznik, 2005, 213.

Hirodes bunu duyunca kendisi de bütün Jerusalem halkı da tedirgin oldu. Bütün başkâhinleri ve halkın din bilginlerini toplayarak onlara Mesih'in nerede doğacağını sordu. 'Yahudiye'nin Beytlehem Kenti'nde' dediler. Çünkü peygamber aracılığıyla şöyle yazılmıştır: 'Ey sen, Yahuda'daki Beytlehem, Yahuda önderleri arasında hiç de en önemsizi değilsin! Çünkü halkım İsrail'i güdecek önder sende çıkacak.' Bunun üzerine Hirodes yıldızbilimcileri gizlice çağırıp onlardan yıldızın görüldüğü anı tam olarak öğrendi. 'Gidin, çocuğu dikkatle arayın, bulunca bana haber verin, ben de gelip O'na tapınayım' diyerek onları Beytlehem'e gönderdi. Yıldızbilimciler, kralı dinledikten sonra yola çıktılar. Doğuda görmüş oldukları yıldız onlara yol gösteriyordu, çocuğun bulunduğu yerin üzerine varınca durdu. Yıldızı gördüklerinde olağanüstü bir sevinç duydular. Eve girip çocuğu annesi Meryem ile birlikte görünce yere kapanarak O'na tapındılar.'"¹⁰⁴

Roma'nın masal anlatımında da "büyücü" kavramı ile karşılaşmaktadır. *Alaaddin'in Sihirli Lambası* hikayesinin farklı bir yansıması olarak Roma anlatımında kendine yer bulan hikayede, bir prensesin, asla ölmeyeceğini iddia eden bir büyücü tarafından okyanusun ortasında bir taş parçasının üzerinde esir tutulduğu anlatılmaktadır. Hikâyenin devamında ise kaçırılan prenses, durumu kendisini kurtaracak olan prense anlatır ve büyücüye neyin onu öldürebileceğini sorar. Büyücü ormanda yaşayan yedi başlı bir yılanın tam ortasındaki başının içinde yer alan bir tavşandan bahsetmektedir. Bu tavşanın başının içinde de bir kuş olduğunu söyler. Kuşun başının içerisinde ise değerli bir taş vardır. Bu taşın yastığının altına konması halinde ölebileceği cevabını alır. Prens sözü geçen taşı alır ve taş büyücünün yastığının altına konur. Büyücü yastığa doğru uzanır uzanmaz üç kez olmak üzere çılgınlık atar ve can verir.¹⁰⁵

Roma'da büyük değişikliklere ve sonuçlara sebep olacak Hristiyanlığın gelişmesi, sonuç olarak *magos*lara da etki etmiştir. Hristiyanlığın kendisini kabul ettirme sürecinde özellikle pagan geleneğinden gelenleri tanımaması ve onları şeytanla iş birliği yapma, tanrıya şirk koşma gibi anlamları ile bilinen büyücülükle nitelendirmeleri bu noktada doğal karşılanabilir bir durumdur. Pers kökenleri ile birlikte bu noktaya kadar varlıklarını sürdüren *magos*ların durumu İncil ile birlikte iki farklı duruma dönüşmüştür: 'Gök bilimci olan doğulular' ve 'büyücüler'. İS 4. yüzyıl ve sonralarında ise Hristiyanlığın ilk dönemlerinde

¹⁰⁴ Matta, 2:1-12.

¹⁰⁵ Frazer, 2012, 280.

doğulu gök bilimci olarak bilinen *magoslar* artık kesin olarak büyücü olarak nitelendirilmektedirler.¹⁰⁶

Büyü ve büyücülük ile ilgili Antik Roma'nın yazarları da çeşitli bilgiler aktarmışlardır.

1.2.1. Antik Roma Düşüncesinde Büyü ve Büyücülük

1.2.1.1. Cicero (İÖ 106-43)

İÖ 106 yılının Ocak ayında Arpinum kentinde doğan Cicero, Hellenli filozof ve tarihçilerin metinlerini incelemenin yanı sıra Quintus Marcus Scaevola'nın eşliğinde Roma Hukuku eğitimi de almıştır. Roma Devleti'ne hizmet vermek amacıyla henüz on altı yaşındayken Gnaeus Pompeius Strabo ve Lucius Cornelius Sulla'nın yetkisinde askerî göreve başlamıştır. Fakat iki yıl süren bu süreç sonunda askerî olarak değil, entelektüel olarak hizmet vermek amacıyla İÖ 83-81 yılları arasında avukatlık mesleğine giriş yapmıştır. İÖ 80 yılında savunmasını yaptığı Sextus Roscius'un davasını kazanması sebebiyle İÖ 79'da Atina'ya, Küçük Asya'ya ve Rhodos'a gitmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu yolculuğunun sebebi mahkemede suçladığı kişinin, dönemin dictatörü Sulla'nın gözdelelerinden olmasıdır. Atina'da tanıştığı kişiler aracılığıyla felsefe ve retorik anlamında kendisini eğiten Cicero, ilerleyen yıllarda üst üste kazandığı davalar sonucunda Roma'nın en etkili hatiplerinden olmuştur. Siyasi kariyerinin zirve noktası ise İÖ 63'te *consul* olarak seçilmesidir.¹⁰⁷

Cicero'nun şiir biçimiyle başlayan yazın hayatı, zamanla düz yazı biçimine dönüşmüştür. İÖ 84'te hatipler için önemli bir eser olarak bilinen ve dört kitaptan oluşmasına rağmen günümüze dek iki kitabı ulaşan *De Inventione*, Cicero'nun yazdığı ilk düz yazı eseridir. İÖ 55'te biri konuşma biri de teknik olmak üzere iki eser daha ortaya çıkarmıştır. Bunlar hatiplik sanatını incelediği *De Oratore* ve *In Pisonem* konuşmasıdır. Daha sonraları İÖ 52'de hatiplerin nasıl olmaları gerektiğini anlattığı *De Optimo Genere Oratorum* ve Roma'daki yasaları inceleyerek aktardığı *De Legibus* isimli iki teknik eser daha yazmıştır. İÖ 51'de *De Re Publica* eseri ile Roma Devleti'ni anlattığı, İÖ 46 yılında ise *Brutus*, *De Optimo Genere Oratorum*, *Orator* ve *Paradoxa Stoicorum* isimlerinde hitabet ve felsefe konulu aktarımlar yaptığı iki teknik eser daha yazmıştır. İÖ 45 yıllarında ise *Academica*, *De Finibus*

¹⁰⁶ İznik, 2005, 216.

¹⁰⁷ Cicero. (2016). *Yasalar Üzerine*. (Çev. Çevik, C.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. Sunuş v-vi.

Bonorum et Malorum, Disputationes Tusculanae, De Natura Deorum eserlerini kaleme almıştır. Son olarak İÖ 43'te *Topica, De Senectute, De Amicitia, De Divinatione, De Fato* ve *De Officiis* eserlerini yazmıştır.¹⁰⁸

Cicero, büyü ve büyücü terimlerini eserlerinde kullanan ve *magos* kelimesini Persler ile ilişkilendiren Romalı ilk antik yazarlardandır. “Yasalar Üzerine” (*De Legibus*) eserinde Kserkses’in ağzından Hellenlerin tapınaklarını *magos*ların yaktıklarını anlatmaktadır:

“Kentlerde tapınaklar olması gerektiğini düşünüyor ve Pers din adamlarına katılmıyorum. Kserkses’in, onlara danışarak, kendilerine her yerin açık ve serbest olmasının gerektiği ve bu evrenin tamamının kendileri için bir tapınak ve ocak olduğu, tanrıları duvarlar ardına kapattıkları gerekçesiyle Hellas’taki tapınakları yaktığı söylenir.”¹⁰⁹

Yine aynı eserinde Cicero, kehanet ve bir kehanet alma yöntemi olan kuşları gözlemleme üzerine aktarımlarda bulunmaktadır: “Devletteki aynı zamanda otorite sağlayan en büyük ve en önemli hak augurlarla¹¹⁰ ilgilidir. Ben de bir augur olduğum için değil, bunun böyle olduğunu kabul etmemiz gerektiği için böyle düşünüyorum. Eğer hakkı inceliyorsak en üst yetkiler ve en üst otoriteyle toplulukları, meclisleri ya da ilkeleri iptal edebilmek ve alışkanlıkları ortadan kaldırabilmekten daha büyük bir yetki var mı? Eğer bir augur ‘başka bir günde’ diyebiliyorsa halihazırda başlamış olan bir süreci sona erdirmekten daha önemli ne var? Halkla ya da pleb sınıfıyla iş görme hakkını verme ya da geri almaktan daha kutsal ne var? Hakkın yasal dayanağı olmadığına, örneğin *Lex Titia*, kurul kararıyla ya da *Livius*’un yasaları hem *consul* hem de augur olan *Philippus*’un hükmüyle iptal edilmemiş miydi? Sivil ya da askerî meselelerde hiçbir *magistratus* kararı augur otoritesinin onayı olmadan kabul edilemez.

Atticus: Gerçekten de öyle, bu yetkilerin büyük olduğunu görüyor ve kabul ediyorum, ancak sizin kurulda da en iyi augurlar olan *Marcellus* ile *Appius* arasında büyük bir anlaşmazlık olmuştu, biri *auspicium*ların devletin yararına olması gerektiğini düşünürken

¹⁰⁸ Cicero, 2016, Sunuş xi-xii.

¹⁰⁹ Cicero. (2016). *Yasalar Üzerine*. (Çev. Çevik, C.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 46.

¹¹⁰ Roma’da kuşları gözlemleyerek kehanette bulunan kâhindir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bahsedilecektir. Bkz. Cicero, 2016, 95.

diğerine göre sizin ilminiz kendi başına kâhinlik için yeterliydi. Senin bu konuyla ilgili ne düşündüğünü merak ediyorum.

Marcus: Benim mi? Yunanlıların mantis dediği kehanetin var olduğunu ve bunun kuşlarla ve diğer işaretlerle uygulanan ilmimizin bir parçası olduğunu düşünüyorum. Eğer tanrıların varlığını, evrenin onların zihniyle yönetildiğini, yine onların insan neslini gözettiğini ve bize gelecekteki olayların işaretlerini gösterebildiğini kabul ediyorsak kehanetin var olduğunu reddetmek için herhangi bir neden görmüyorum. Bunlar benim ortaya attığım iddialar, bunlardan hareketle kehanetin işlediğini ve kaçınılmaz olduğunu düşünüyoruz. Dahası, gerek bizim devletimizde, gerekse her krallıkta, her halkta ve her soyda birçok olayın ikna edici bir şekilde augurların öngördüğü gibi gerçekleştiğini gösteren sayısız örnek vardır. Nitekim, eskiler kehanetin gerçek olduğunu öğretmeseydi, Polyidus, Melampus, Mopsus, Amphiaraus, Calchas ve Helenus isimleri çok meşhur olmaz, Phrygialılar, Lycaonialılar, Ciliciahılar ve özellikle Pisidialılar gibi birçok soy bugüne kadar ünlerini koruyamazdı...”¹¹¹

Cicero, “Tanrıların Doğası” (*De Natura Deorum*) adlı eserinde ise hem büyücülüğe hem de kâhinlere eleştiri getirmektedir:

“Sırada kehanet dediğiniz öğretiniz var. Sizleri dinleseydik, bu öğreti yüzünden öyle çok batıl inançların pençesine düşerdik ki, kâhinlere, falcılara, bilicilere, gaipten haber verenlere ve rüya yorumcularına tapardık mutlaka.”¹¹²

1.2.1.2. Catullus (İÖ 84-54)

İÖ 84’te doğan Catullus hakkında bilgiler genel olarak yetersizdir. Babasının Caesar’a yakın ve zengin biri olduğu bilinmektedir. Yaşamının büyük bölümünü Roma’da geçiren Catullus’tan günümüze kalan 116 şiirin tamamı kitap haline getirilmiştir. Catullus, önderliğini yaptığı yeni şiir akımı ile klasik Roma edebiyatının biçimlerinden uzaklaşarak, tragedya ve destan biçimlerine karşıt lirik şiiri tercih etmiştir.¹¹³

¹¹¹ Cicero, 2016, 48-50.

¹¹² Cicero. (2012). *Tanrıların Doğası*. (Çev. Menzilioğlu, Ç.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. I-56..

¹¹³ (1983). *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, c. (24). İstanbul: Anadolu Yayıncılık. 1302.

Catullus, diğer Antik Dönem yazarları gibi Persler ile ilişkilendirdiği *magoslar* hakkında “Carmina” eserinde şu şekilde yer vermektedir:

“Gellius ile bir annenin utanç dolu evliliğinden ortaya çıkmış magosun, Perslerin bütün dini törenleri öğrenmelidir.”¹¹⁴

1.2.1.3. Vergilius (İÖ 70-19)

Romalı epik bir şair olan Vergilius’un *Aeneas* (Αἰνείας) destanında Cumae Sibyllerinin Aeneas için verdiği ölüm kehanetinin ardından olanları aktarırken, aynı zamanda Hekate’nin ölümler dünyasındaki konumunu da aktarmaktadır. Sibyll, alınlarına şarap sürülmüş dört siyah boğadan, boynuzlarının arasındaki tüy en uzun hangisinde ise onu kestikten sonra adak olarak atlara yerleştirerek yakar. Bu şekilde Hekate çağırılır ve büyüyü gerçekleştiren kişi, kurbanın boğazından kanı akıtırken Aeneas da siyah posta sahip bir kuzuyu Nyks ve Terra’ya, hiç yavru lamamış bir ineği de Proserpine’ye kurban eder. Gün doğumu zamanı geldiğinde köpeklerin havlaması ve toprağın sarsılması ile birlikte Hekate yeryüzüne çıkışına başlamaktadır. Bu olayı Vergilius destanında şu dizelerle dile getirmektedir:

“Rahibe önce dört boğa getirtti, sırtı kara,

Şarap serpti alınlarına, kolları keserek

Boynuzları arası, attı kutsal yalımlara

İlk sunu olarak; gökte karanlık Erebus’a

Egemen olan Hekate’ye seslendi ardından,

Sonra daldırıp bıçakları, ılık kanlarını

Akıttı kupalara yardımcılar. Kendisi de

Kara postlu bir kuzu kurban etti kılıcıyla

¹¹⁴ Catull. Carm. 90.

Eumenidler anasına, büyük kız kardeşine,

Ve sana Proserpina, hiç doğurmamış bir inek;

Kral Styx'e sonra sunaklar yaptırdı, geceleyin,

Alevlere attı boğaların tüm etlerini,

zeytinyağları serperek yanan içeriklere.

İşte bakın ilk ışıklarıyla doğan güneşin,

Böğürmeye başladı toprak ayaklar altında,

Orman dorukları sallanmaya; köpeklerin

Uluduğu duyuldu karanlıklar içinden,

Tanrıça'nın yaklaştığı sırada..."¹¹⁵

1.2.1.4. Seneca (İÖ 4 - İS 65)

Romalı filozof, hatip, ozan ve bir devlet adamı olan Seneca'nın babası da kendisi gibi hatiptir. Teyzesinin yanında eğitim gören Seneca, babasının ölümünün ardından ailesi ile birlikte Roma'ya gelmiştir. Burada siyasi hayata atılımı ve ardından elde ettiği başarısının yanında, dönemin imparatoru Calligula'ya yaptığı eleştiriler sebebiyle siyasetten uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Bu döneminde ilgilendiği felsefe nedeniyle, stoacılığı yaymaya çalıştığı bir okul açmıştır. Germanicus'un kızı Iulia ile birlikte olduğu iddiası nedeniyle Corsica'ya sürülen Seneca, Roma'daki annesi Helvia'ya *Consolation* isminin verileceği bir mektup yazmıştır. Zaman içerisinde tekrar Roma'ya dönerek sarayda etkin bir rol almıştır.¹¹⁶

¹¹⁵ Vergilius, *Aeneis*. (Çev. Uzel, T.). Ankara: Öteki Yayınevi. VI. 240-260.

¹¹⁶ Sena, 1975, 225, 226.

Medea'nın Hellenistik ve Roma dönemlerinde ne kadar büyük bir büyücü olduğuna dair Seneca'nın *Medea* adlı ünlü tragedyası örnek olarak verilebilir. Medea, Roma kültüründe ve İskenderiye literatürlerinde de büyücü olarak bilinmektedir.¹¹⁷

Seneca'nın aktarımı dolayısıyla Roma'da *On İki Levha Kanunları*'nda (Lat. *Leges Duodecim Tabularum*) büyüye dair kavramların yer aldığı bilinmektedir. Roma'nın Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde *mageia* veya *magos* kelimeleri dışında *carmen* ve *excantare* kelimeleri de büyüsel anlam taşımaktadır. Seneca'nın kanunlarda yer alan büyüyle ilgili aktarımı da bu kelimelerle birliktedir:

“Roma’da, *On İki Levha Kanunları* bir uyarıda bulunmaktadır: ‘Kimse komşusunun hasadını büyü ile almayacak.’”¹¹⁸

1.2.1.5. Apuleius (İS 123/125 – 170)

Cezayir’de bir Roma kolonisi olan Madaurus’un ileri gelen ailelerinden birinin oğlu olan Apuleius, ailesinin varlığı ve konumu nedeniyle iyi bir eğitim görerek büyümüştür. Gramer ve retorik eğitimi almak üzere Kartaca’da, on sekiz yaşından sonra ise felsefe eğitimi almak üzere Atina’da bulunmuştur. Sonraları Samos Adası ve Hieropolis kentleri başta olmak üzere farklı ülke ve kentlere gezilerde bulunmuş ve son olarak Roma’ya giderek burada edebiyat alanında önemli bir mevki kazanmıştır. Yaşamının son yıllarına dair bilinen bilgiler, Kartaca’da oldukça saygın bir konumda olduğudur. Çoğu günümüze ulaşmayan eserleri ile birlikte çeşitli alanlarda yazmıştır. Catullus tarzındaki lirik şiirleri, *hymnos*ları, edebi konuşmaları ve hayal ürünü farklı yazıları vardır. Tüm bunlar yanında ziraat ve ilaçlarla ilgili bilimsel konular ile birlikte doğa tarihi, astronomi, müzik ve aritmetik üzerine de eserler kaleme almıştır. Günümüze ulaşan ve felsefe içerikli olan yapıtları arasında, Hellen ve Roma dünyasında *daimon*ları konu alan tek eser olması sebebiyle “*De Deo Socratis*” oldukça önemlidir. Platon’un doğa ve ahlâk kuralları üzerine iki kitaplık bir çalışma olan “*De Platone et eius dogmate*”, kozmoloji ve teoloji üzerine düşüncelerini belirttiği “*De Mundo*” isimli felsefe çalışması da mevcuttur. “*Metamorphoses*” ise batı edebiyatında en fazla tanınmasına sebep olan eserlerdendir. İS 155 yıllarında, otuzlu yaşlarındayken Isis inancına olan merakı nedeniyle gitmeye çalıştığı Mısır yolunda, günümüz Libya topraklarında bulunan Oea’da

¹¹⁷ Grimal, 2012, 462.

¹¹⁸ “Et apud nos in XII tabulis cavetur NE QVIS ALIENOS FRVCTVS EXCANTASSIT”. Bkz. Graf, F. (1997). *Magic in the Ancient World*. (Trans. by Philip, F.). London: Harvard University Press. 41.

hastalanmış ve Sicinius Pontianus isimli arkadaşının yanında kalmıştır. Burada mirasın bölünmesini istemeyen arkadaşının ikna etmesi üzerine Pontianus'un dul annesi ile evlenmiştir. İlerleyen zamanda Pontianus'un ölümü ile birlikte annesinin Apuleius'tan önce evlenmek üzere olduğu Sicinius Aemilianus tarafından Pontianus'u öldürmek ve aşk büyüü yapmakla suçlanmıştır. Roma'nın Afrika *proconsülü* olan Cladius Maximus'un yönetiminde gerçekleşen davadaki savunmaları *Apologia* isimli eserini oluşturmaktadır.¹¹⁹ Bu dava sırasında yaptığı savunmalar aynı zamanda büyü ve büyücülükle ilgili bilgilerini de aktarmasına sebep olmuştur.

Sözlerinde büyü uygulamalarını zararlı ve yararlı amaçlara göre ayırmış olan Apuleius, iyi niyetle yapılan büyülerin suç unsuru teşkil etmediklerini, cezalandırılması gereken bir durum olarak görmediğini aktarmaktadır:

“Bu kadarı yeter! Dikkatinizi başka bir noktaya vermenizi istiyorum. Ya ben balıklarda güçlü ilaçlar için araştırma yapmak gibi tıpta bazı özelliklere sahipsem ve bunlarla ilgileniyorsam? Tarafsız bir cömertliğe sahip doğa, tüm diğer yaratılmış şeyler aracılığıyla pek çok ilaç dağıtmış ve işlemiştir, aynı şekilde benzer ilaçlar balıkta da bulunabilir. Şimdi, bir büyücünün, bir doktorun ya da büyücünün işi bu ilaçları arayıp bilmek değil midir? Filozoflar bunlardan kendi servetlerine para kazanmaz ancak kendi takipçilerine yardım edebilir. Eskinin doktorları da büyülü şarkılar ile yarayı nasıl iyileştireceklerini bilirdi, örneğin Homeros, eski yazarların en kalıcısı bize Odysseus'un yarısından çıkan kanın ilahiyle nasıl durdurulabildiğini anlatır.”¹²⁰ Şimdi, hayatı kurtarmak için yapılmış hiçbir şey bir suçlama konusu değildir.”¹²¹

Aynı zamanda Laevius'un bir şiirini aktaran Apuleius, bir büyü ayininin hazırlanışını da belirtmektedir: *“Her yerden aşk iksirleri bulup çıkarırlar: ünlü antipathesler, kurdeleleri, kökler, bitkileri, filizleri, iki kuyruklu kertenkelelerin hareketlerini, kışneyen hayvanların sevimliliklerini ararlar.”*¹²²

¹¹⁹ Apuleius. (2006). *Başkalaşımalar*. (Dürüşken, Ç.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. Sunuş 9-13.

¹²⁰ “... ama ondan önce davrandıydı yabandomuzu, yandan saldırıp, atıldıydı dizinin üstüne ve azı dişleriyle koca bir parça et kopardıydı, dişler yığının kemiğine değmemişti neyse ki, davrandıydı Odysseus, vurduydı canavarı sağ omzundan... Autolykos'un sevgili oğulları hemen üşüşmüşlerdi, sarmışlardı çevresini kusursuz, tanrıya denk Odysseus'un ve başlamışlardı yarasını ustalıklı tımar edip sarmaya, bir büyü okuyup o saat durdurmuşlardı kara kanı...” Bkz., Hom. *Od.* XIX. 450-460.

¹²¹ Apul. Apol. 40. 1-10.

¹²² Graf, 1997, 38.

Sonuç olarak, Antik Hellen ve Roma düşünür ve yazarlarının aktarımlarına bakıldığında, ortak nokta olarak büyü ve büyücülüğün “kötü” ve “zararlı”, “kaçınılması gereken” kavramlar olarak nitelendirildiğ görülmektedir. Ortak fikirleri olumsuz olmasına rağmen, büyü ve büyücülük kullanımına devam etmiş hatta siyasi kişilikler tarafından dahi kullanım görmeye devam etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANTİK HELLEN VE ROMA TOPLUMLARINDA KEHANET VE KEHANET MERKEZLERİ

2.1. Kehanet Kavramı

18. yy düşünürlerinden Volney (Constantin François, Comte de Chasseboeuf, 1757 – 1820), herhangi bir düşüncesi olmayan insanın önce kol ve bacaklarını kullanmasını öğrendiklerini, sonraları kendisinden öncekilerin tecrübelerinden yararlanarak geliştiklerini aktarmaktadır. Yaşama devam edebilmeleri için ihtiyaçları olan temel zorunlulukları atlatmaları ile beraber düşüncelere yönelmeye başladılar. Gelişim ve gözlemleri sonucunda soyut varlıkların bulunduğu kanaat getirdiler. Göğün gürlemesinin ürkütücülüğü, rüzgârların sürüklemesi, suyun boğması ilkel ve henüz yeni temel ihtiyaçlarını giderip düşünmeye başlamış insan için anlamlandırılmayan, dolayısıyla korkulan bir durum teşkil etmektedir. Rüzgârın, selin ve göğün bu güçleri, insan için fazlasıyla üstün durumdadır. Kendisinden üstün olan bu soyut varlıklar öyle güçlü olmalıdırlar ki, insana zarar veren tanrılardan uzaklaşmalı, kendisine iyilik, bereket ve ürün veren tanrılara ise yaklaşmalıdırlar. Dolayısıyla iletişim kurulması gereken birçok üstün varlık olduğunu düşünmekteydiler. Bu durum politeizmin ve insan inancının doğuşunu teşkil etmektedir.¹²³

Şimdiyi ve geleceği akıl ya da deneyim yolu yerine, belirli kişilere bahşedildiği düşünülen doğaüstü ve kutsal alana ait bir takım yetenekler ve güçler ile öngörebilme sanatı olan kehanet, uygulamayı gerçekleştiren büyücü tarafından doğrudan ya da yorumlanarak ulaşılması gereken bir takım işaretler ile elde edilmektedir.¹²⁴

Kehanet kavramının en basite indirgenmiş şekli ise; tanrılardan direkt olarak, ölümler, insanların ifadeleri, hayvanların organları, rüyalar ya da doğa olayları gibi pek çok aracı ile birlikte haber alabilmektir. En geniş anlamı ile herhangi bir olaydan haberdar olabilmek adına ritüel ile birlikte yapılan kutsal eylemdir.

¹²³ Sülün, 2018, 73. Ayrıca bkz., Hançerlioğlu, O. (2007). *Düşünce Tarihi*. Ankara: Eriş Yayınları. 20.

¹²⁴ Clericuzio, 2018, 1099.

Aristoteles'in Pythia'dan aldığı felsefe ile ilgilenmesi yönündeki kehanetin ardından Atina'ya gönderilmesi¹²⁵, Aleksandros'un, çözen kişinin Asya'ya sahip olacağı kehanetinde bulunulan düğümü kılıcı ile kesmesi hikâyesi¹²⁶ gibi çeşitli konu ve öykülerde karşılaşılmaması kaçınılmaz olan kehanet, karşılığında alınacak risk ne olursa olsun ulaşılmak istenmesi dolayısıyla varlığını sürdürmüştür.¹²⁷

Büyü metinleri içerisinde en sık rastlanan konu olan kehanet büyülerinin önemi, zaman zaman bireyin, zaman zaman ise devletlerin ya da imparatorlukların geleceği için kullanılmasından anlaşılmaktadır. Çalışmanın ilerleyen başlıklarında bahsedilecek olan çeşitli malzemeler eşliğinde, yalnızca belirli kişilere özgü doğaüstü yetenek aracılığıyla belirli ritüeller sonucunda kehanet elde edilebilmektedir.

Hellas'ta İÖ 4. yüzyıla kurşun tabletlerde bulunan bilgiler, kehanete gündelik durumlarda da başvurulduğunu göstermektedir. Örneğin, erkek çocuk sahibi olmak isteyen bir erkeğin, hangi tanrılara dua etmesinin gerekli olduğunu sorduğu tablet mevcuttur. Bunun dışında bir başka erkeğin, çocuğun kendisine ait olup olmadığını bilmek için danıştığı bilgisi de bulunmaktadır. Evlilik öncesi danışılan bir kehanet ise “*Theris ve Onesimos bir eş almalarının onlar için iyi olup olmayacağını soruyorlar.*” şeklinde yer almaktadır. Bu tür spesifik konular dışında daha genel durumlar için de kehanete başvurulabilmektedir. Örnek olarak, “*Aklımdan geçeni gerçekleştirebilmek için hangi tanrıya dua etmeliyim?*” sorusu verilebilir. Bunun dışında Korkyra Adası'nda yaşayanlar “*hem şimdi hem de gelecekte mümkün olduğunca iyi yaşayabilmek için, hangi tanrılara veya kahramanlara kurban kesip, dualarını kime yöneltmeleri gerektiğini*” bilmek üzere kehanete başvurmuşlardır.¹²⁸

Roma siyasetinin ve devletin geleneksel dininin merkezinde bulunan kehanete, Hellenlerde olduğu gibi gündelik ve bireysel işler dışında savaşa girmeden ya da meclis toplantılarından önce de başvurulmaktadır. Kehanet uygulayıcıları o kadar çeşitliydi ki

¹²⁵ Aristoteles, on yedi yaşındayken Pythia'dan aldığı kehanet sonucunda Atina'ya gönderilmiştir. Burada, Sokrates'in yanında 3 yıl boyunca kalmıştır. Sokrates'in ölümü ile birlikte Aristoteles, yirmi yıl da Platon'un yanında zamanını geçirmiştir. Bu süre boyunca okumayı öylesine sevmiştir ki, yanında kaldığı Platon, Aristoteles'in evi için “*okuyucunun evi*” demiştir. Bkz. Pseudo-Aristoteles. (2016). *Oikonomika Antik Dönemde Ekonomi Kavramı Üzerine I (Genel Değerlendirme)*. (Çev. Takmer, B.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık. 185-187.

¹²⁶ Freeman, 2003, 307.

¹²⁷ Demirci, 2013, 77.

¹²⁸ Tanrıver, D. (2009). *Apollon Klaros Kültü, Kehanet Pratikleri ve Adaklar*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir. 375.

tanrılardan gelebilecek herhangi bir işaret için zaman zaman *magistratus*lar¹²⁹ tarafından gökler gözlemlenmiş, bunun için devlet rahiplerinden tavsiyeler alınmıştır. Bilicilerin yelpazesi öylesine geniş ki Roma kentinden kovulan potansiyel astrolog ve kâhinlere kadar uzanmaktadır.¹³⁰ Romalılar, Hellenlerden farklı olarak kehanet için astrolojiyi de ilgi duyarak kullanmışlardır.¹³¹

Daha önce bahsedildiği üzere gündelik işlerden, geçim kaynaklarına, savaşlara ve siyasete dek uzanan ve geniş bir yelpazeye sahip olan kehanet büyüleri, çoğunlukla Apollon ve Helios ile ilişkilendirilmiştir. Direkt olarak tanrılar ya da onların görevlendirdiği *daimon* tarafından kehanet elde edilmektedir.¹³²

2.2. Kâhinler

Tanrı ya da tanrıçalar ile iletişime geçmenin yollarından biri kâhinlere danışmaktır. Farkında olmadan tanrı ya da tanrıçaları öfkelenmemek adına bir eylemde bulunmadan önce veya aşamasında bu eylemin onların öfkesine sebep olup olmayacağını, sonucunun iyi ya da kötü mü olacağını öğrenmek üzere kâhinlere danışılmaktadır. Kesin bir yanıt içermeyen kâhinin cevapları, planlanan eyleme dair gelecek tarafsız bir kehanetle en azından güven verebilmektedir.¹³³

Kehanet için Hellenler *mantis* (μάντις)¹³⁴ yani kâhin ve *manía* (μανία)¹³⁵ yani delilik kelimelerini kullanmışlardır. Dolayısıyla kehanet yeteneği ile delilik arasında bir ilişki görmekteydiler. Kâhinlerin statüsünü önemli yapan etmenlerden biri ve belki de en önemlisi, elde edilen kehanetin yorumlanmasına ihtiyaç duyulmasıdır.¹³⁶ Bu doğrultuda kâhinlere yalnızca bireyler değil, şehirler de başvurabilmektedir. Kehanetin amacı gelecek olanı

¹²⁹ Roma'da yüksek devlet memuru olan *magistratus*lar, bir kent devletinde, meclisten sonra gelen büyük güçtür. Devletin önemli mevkilerinde görev almaktadırlar. Bkz., Tekin, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları. 63.

¹³⁰ Beard, 1998, 166.

¹³¹ Klasik Dönem'de geliştirdikleri felsefi düşünceler sayesinde astroloji gelişimi ve kavramlarına temel hazırlayan Hellenler, kehanet için astrolojiye inanmamışlardır. Bkz., Clericuzio, 2018, 1099.

¹³² Clericuzio, 2018, 1099.

¹³³ Freeman, 2003, 228.

¹³⁴ Μάντις, ó, kelimesi kehanet elde eden kişi, kâhin anlamlarına gelmektedir. Bkz., Liddel, Scott, 1882, 487.

¹³⁵ Μανία, ἡ, ἡ, kelimesi delilik anlamına gelmektedir. Bkz., Liddel, Scott, 1882, 486.

¹³⁶ Clericuzio, 2018, 1099.

öğrenmek değildir. Bunun yerine alınan kararlardan emin olmak ve tanrıların isteklerini öğrenebilmektir.¹³⁷

Kehanet, konuya dair kesin bir sonuç vermemektedir. Sonuç yine tanrı ya da tanrıçaların isteklerine kalmıştır. Kehanete rağmen atılacak yanlış bir adım, sonucun farklı çıkmasına etki etmektedir. Bu durumla bağlantılı olarak Cicero'nun aktarımı, aynı zamanda kâhinlerin ne kadar önem arz ettiklerini de göstermektedir:

“Publius Scipio ve Gaius Figulus’un consullukleri sırasında yaşananlar hem bizim kuş bilicilerimizin hem de Etrüsk kâhinlerinin öğretisini doğrulamıştı. Tiberius Gracchus ikinci consulluğu sırasında o consullerin seçimine başkanlık ediyordu; sayım başkanı tam onların seçildiğini açıklayacaktı ki, oracıkta ölüp yere yığılıverdi. Buna rağmen Gracchus o seçimin tüm gerekliliklerini yerine getirdi ama baktı ki bu seçim halkın gönlünde kuşkulara neden olacak, o zaman meseleyi Senatus’a taşıdı. Senatus da danışma heyetinin fikrinin alınmasına karar verdi. Kâhinler içeri alındı ve cevaben seçimde sayım başkanının bulunmasının adil olmadığını söylediler. Bu olay üzerine Gracchus, babamdan dinlediğim kadarıyla, birden alevlenmiş ve şöyle demiş: ‘Sahi mi söylüyorsunuz? O zaman bir consul ve augur olarak benim de mi bu seçime başkanlık etmem adil değildi, üstelik kehanetlere göre de böyle uygun bir zamanda? Roma halkının kehanet sistemini denetleyecek ve seçimlerinin kuralları üzerine yorum yapacak kişiler siz Etrüskler misiniz yani, ya da sizin gibi yabancılar mı?’ bunları söyledikten sonra da hepsinin dışarı çıkmasını emretmiş. Gerçi sonradan bulunduğu eyaletten kâhinler heyetine bir mektup yollamış ve bu mektubunda kehanet kitaplarını okurken kehanet çadırını yanlışlıkla Scipio’nun bahçesinde kurduğunu, bu yüzden consul seçimlerinde yanlışlık yapıldığını yazmış; çünkü Senatus’u yönetmek için kent sınırındaki alana girerken ve dönüşte aynı alandan geçerken kehanet alametlerine bakmayı unuttuğunu anımsamış. Bunun üzerine kâhinler meseleyi Senatus’a iletmışler, Senatus da consullerin görevi bırakmalarına karar vermiş; consuller de bu karara uyarak istifa etmiş. Bundan daha çarpıcı bir örnek bulabilir miyiz? Son derece bilge ve belki de herkesten üstün bir kişi olan Gracchus hatasını saklayabileceği halde, devletin dinsel inancını zedelememek adına itiraf etmeyi

¹³⁷ Carastro, M. (2018a). Hareketlerden Sözlere Ritüel Temelli Adetler. (Çev. Basmacı, L. T.), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan içinde* (602-613) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım. 610.

yeğlemiş, consuller de dine karşı gelecek bir görevde bir an bile kalmamak adına o üstüne yetkilerinden hemen soyunmuşlar. İşte kâhinlerin nüfuzu böylesine güçlü.”¹³⁸

Sözlerinin devamında Cicero, kehanetlerin gerçekleşmemesinin, kehanetin var olmadığını kanıtlamayacağını söylemektedir:

“Gözlerinin önünde aynı türden bir sürü örnek bulunan insan hiç tanrıların varlığını kabul etmemezlik edebilir mi? Çünkü tanrıları yorumlayanlar varsa, kendileri de mutlaka var olmak zorundadır; tanrıları yorumlayan kimseler vardır; o hâlde tanrıların da var olduğunu kabul etmek zorundayız. Evet, belki tahmin edilen şeylerin hepsi gerçekleşmeyebilir. Ama bütün hastalar iyileşmiyor diye, hekimlik sanatı diye bir şeyin olmadığını söyleyemeyiz ki. Tanrılar bize gelecekteki olayların işaretlerini gösterir; insanların bu işaretleri yanlış yorumlamasının günahı tanrıların doğasına değil de insanların çıkarımlarına mâl edilir.”¹³⁹

Kehanetin yorumlanması ise yarı rasyonel bir hale dönüşmektedir. Tanrı ya da tanrıçalara danışılan konu ile ilgisi olmayan ve o an gerçekleşen herhangi bir olay, kehanete dair olarak yorumlanabilmektedir. Bunlar aniden gelen bir hapsirme, sendelemek, bir yerden geçerken karşılaşılan ani bir ses, şimşek, yıldız kaymaları, güneş ve ay tutulmaları, hatta bir yağmur damlası dahi olabilmektedir.¹⁴⁰

Bu duruma örnek olarak Akhaia Bölgesi’ndeki Pharaia’da bir kehanet alma ilkesi verilebilir. Tanrı ya da tanrıçaya kehanet almak istenen soru yöneltildikten sonra kişi kulaklarını kapatarak alandan ayrılır. Dışarıya çıktığında duyacağı ilk kelime ise kâhinin cevabı yerine konurdu. Thebai’deki Apollon Spodios ve Smyrna’daki Kledon kâhinleri de aynı şekilde rastlantısal olayları kehanetle bağdaştırarak yorumlamaktaydılar.¹⁴¹

Çeşitli noktalarda önemli olayların içeriğinde bulunan kâhinler de doğal olarak vardır. Bunlardan biri Troia Kralı Priamos ile Hekabe’nin en küçük çocuğu olan Polyksena’dır. Homeros’un destanları dışında yer alan Polyksena, Akhilleus ile bağlantılı bir kehanet hikâyesinde yer almaktadır. Polyksena, Hektor’u öldüren Akhalı Akhilleus’a cesedi geri almak üzere giden Priamos’a eşlik etmiştir. Akhilleus’a aşık olarak yanında köle olarak

¹³⁸ Cicero 2012, II. 10-12.

¹³⁹ Cicero 2012, II. 12-13.

¹⁴⁰ Burkert, W. (1985). *Greek Religion*. (Trans. by Raffan, J.). Oxford: Blackwell Publishers. 112.

¹⁴¹ Carastro, 2018a, 611.

kalmak istemiştir. Zaman içinde Polyksena'ya aşık olan Akhilleus da onunla evlenmek üzere Priamos'tan izin ister ve daha da ileri giderek gerektiği takdirde Akhalardan ayrılarak Troialılar ile birlikte savaşabileceğini iletir. Akhilleus, Polyksena ile evlenmenin yolunu bulmak üzere Troia'da bulunan Apollon Tapınağı'na giderek başvurmak ister. Tanrının heykelinin arkasında Paris tarafından topuğundan vurularak öldürülür. Troia'da Akhilleus'un gömüldüğü tümülüsün başında ağıtlar yakan Polyksena, Akhalar için yurtlarına dönebilmelerini sağlayacak tek yoldur. Bu durumun sebebi ise kâhinlerin Polyksena'nın kanının Akhilleus mezarına akıtıldığı takdirde Akhaların yurtlarına dönebileceklerini bildirmiş olmalarından dolayıdır.¹⁴²

Bunun yanında bir diğer örnek yine Troialı olan kâhin Laokoon'dur. Bu örnek, kâhinlerin cezalandırılması açısından da önem teşkil etmektedir. Troia'da Thymbra Apollonu rahibi olan Laokoon, karısı ile kutsal heykelin önünde birlikte olması sebebiyle cezalandırılmıştır. Troia'ya çıkartma yapıldığı zaman Troialıların kurbanlar aracılığıyla Poseidon'u kendi taraflarına çekememeleri ve dolayısıyla düşman donanmalarının gelişini önleyememesi sebebiyle Poseidon rahibi taşlanarak öldürülmüştü. Hellenlerin tahta at oyununu oynadıkları sırasında ise Troilılar Laokoon'u görevlendirmişlerdi. Laokoon'un görevi Poseidon'a kurban sunarak düşman donanmasının yolunda fırtınalar kopması için tanrılardan istekte bulunmaktı. Fakat kâhin Laokoon, büyük bir boğayı kurban edeceği sırada denizden çıkan büyük iki yılan tarafından iki oğluyla birlikte boğularak öldürülmüştür. Bu durum, Apollon'un, Laokoon'u tapınağı kirletmesi sebebiyle cezalandırması olarak yorumlanmaktadır.¹⁴³

2.2.1. Ordu Kâhinleri

Kehaneti yorumlamak üzere ihtiyaç duyulan kâhinler, çeşitli alanlarda yer almaktadırlar. Bunlardan belki de en önemlileri ordu kâhinleridir. Büyünün, kehanet almanın, insan ve devlet hayatında öyle önemli bir yeri vardır ki, Hellenistik ordulara, kehanet verme özelliği bulunan kâhinler eşlik etmektedir. Daha da ileriye giderek kralların en yakınlarında dahi bulunabilmektedirler. Buna benzer bilgiler, her ne kadar büyücülerin statüsü ve yaşadığı toplumda kendine bulduğu sınıf hakkında bir fikir verse de büyücülere hemen hemen her

¹⁴² Arslan, M. (2011). Abraksas. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (12-19). c. (22). 14. Ayrıca bkz. Grimal, 2012, 649.

¹⁴³ Grimal, 2012, 418.

kesim tarafından başvurulmasına rağmen genel görüş olarak zararlı, yasaklı ve cezalandırılması gereken konumuna düşmelerine engel olamadıklarını göstermektedir.

Büyücülerin, siyasi liderler ile ilişkileri sonucu elde ettikleri statülere örnek olarak, Roma Generali Marius'un İÖ 102 yıllarında yaptığı seferlerde kendisine eşlik eden Martha isimli Syrialı bir kâhin kadın olması, Roma'nın gördüğü en büyük köle isyanlarından olan Spartacus'un liderliğindeki başkaldırıda yine kehanet sahibi Thrakialı bir köle kadının yardımlarda bulunması verilebilir. Fakat şimdi verilecek örnek bir kâhinin, devlet yönetiminin ne kadar yakınına yaklaşp içine girebileceğini açıkça gösterecektir. Aleksandros'un seferleri sırasında, kehanetlerde bulunduğu bilinen Syrialı bir kâhin kadın da vardı. Başlarda Aleksandros için eğlendirici bir unsur olsa da sonraları geçirdiği nöbetler sırasında söylediklerinin hepsi gerçekleşince, kralın daha fazla ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bu ilgi öylesine fazladır ki, kâhin kadına Aleksandros uyurken dahi başında durabilecek kadar günün her saati ulaşabilme imkânı ve izni verilmiştir.¹⁴⁴

Bir diğer örnek ise Sicilia'da, Enna'da Roma'ya karşı başlayan köle isyanının liderliğini yapan Eunus isimli bir köledir. Başlarda rüyasında tanrılar tarafından gelen emirlere itaat ederek kehanette bulunduğunu söylemiş ve zamanla otorite ve güven toplamıştır. Sonraları tanrılar uyanırken gördüğünü, ona kral olacağına dair kehanette bulunduklarını söylemiştir. Bazı doğaçlama kehanetlerinin gerçekleşmesi üzerine insanlar da ona giderek daha fazla güven beslemeye başlamış ve inanmışlardır. En etkileyici özelliği ise kehanet aldığını iddia ettiği sırada ağzından ateş çıkarmasıdır. Fakat aslında ona bu görseelliği yaptıran ağzında bulunan iki tarafı delinmiş ceviz parçası ve kükürt ile biraz ateştir.¹⁴⁵

Savaş öncesinde orduya eşlik eden kâhinin tek görevi manevi destek sağlamak değildir. Bunun yanında kâhinler, savaş stratejilerini belirleyebilecek kadar üstün yetkilere sahip kişilerden de biridir. Hellen ordusunda görev alan en eski kâhin örneklerinden biri de Troia Savaşı'nın ne kadar süreceğini öngören, Agammemnon'un emrindeki Akha krallarının yanında yer alan kâhin Kalkhas'tır. Hellen ordularında kâhinin öngörülerini almadan harekete geçen bir komutan bulunmamaktadır. Orduda bulunan kâhinlerin nüfuzu Homeros ile başlayarak Atina'da demokrasinin ortaya çıkmasıyla artış göstermiştir. Atina Meclisi'nin her

¹⁴⁴ Dickie, 2003, 108.

¹⁴⁵ Dickie, 2003, 109-110.

toplantısına katılım gösteren kâhinler, komutanların yönetim kuruluna da her yıl atanmaktaydılar.¹⁴⁶

Kâhinlerin Atina Meclisi'ne katılımından Cicero “*De Divinatione*” adlı eserinde bahsetmektedir:

“*Hangi kral ya da halk kâhin görevlendirmemiştir ki? Yalnızca barışın hâkim olduğu zamanlardan bahsetmiyorum, daha çok savaşın var olduğu dönemlerden, güvenliği sağlamak için yapılan savaşlardan bahsediyorum. Kendi vatandaşlarımızı geçelim, yabancı ulusların uygulamalarına bakalım. Örneğin Atinalılar, her mecliste mantis denilen belirli kâhinleri vardır. Spartalılar, adli danışman olarak kralla augurlar atarlar ve Yaşlılar Meclislerinde de augurun bulunmasını uygun bulurlar. Tehdit edici durumlar karşısında Delphoi'daki kehanete başvururlar.*”¹⁴⁷

Orduda görev alan kâhinlerin kehanetlerini yerine getirmesi için kullandıkları araçlardan olan kurban, iki biçimde incelenebilmektedir. Bunlardan ilki kamp alanında kurban edilmesi, yani *hiera*, diğeri ise savaş alanında kurban edilmesi, yani *sphagiad*. Ordunun hareketi sırasında ya da bulundukları kamp alanında kurban edilen hayvan (*hiera*) genellikle koyundur. Kâhin, komutanın şahitliğinde kurbanın karaciğerinin seçirme hareketlerini ve şeklini incelemekteydi. Savaşın hemen öncesinde, iki ordu karşılaşmadan önce kurban edilen hayvan (*sphagia*) ise genellikle dişi bir keçi olarak seçilmektedir. Kurbanın boğazını kesen kâhin, hayvanın vücudunun hareketlerini ve kanın akış biçimini inceledikten sonra savaşa dair onayını vermektedir.¹⁴⁸

Kâhinlerin kurbanlarına dair değerlendirmeleri olmaksızın savaşa başlanamayacağına dair bilgileri yazarlar da aktarmaktadır. Örneğin Herodotos, Marathon Savaşı sırasında kurban yoluyla alınan onayın ardından harekete geçildiğini belirtmektedir: “*Saflar kurulup, kesilen kurbanlardan da iyi belirtiler alınınca Atinalılar atıldılar ve hemen barbarlara karşı koşmaya başladılar.*”¹⁴⁹

¹⁴⁶ Sina, A. (2019). Antik Yunan'da Ordu Kâhinleri. *Cedrus* içinde (195-211). c. (VII). 196-198.

¹⁴⁷ Cic. Div. I. 43, 95.

¹⁴⁸ Sina, 2019, 199.

¹⁴⁹ Hdt. VI. 112.

Thukydides de İÖ 415 yılında gerçekleşen Syrakusai Savaşı sırasında kurban töreninden gelecek yorumu almadan harekete geçilemediğini fakat okçu ve sapancıların çarpışmaya başladıklarını bildirmektedir: “Savaşı okçular ve sapancılar başlatmıştı. Bundan sonra her savaşta olduğu gibi hafif piyadeler kaçmaya başladı. Ardından kurbanlar kesildi. En sonunda da borazanlarla hoplitlere saldırı emri verildi.”¹⁵⁰

Yine Thukydides İÖ 424 yılında meydana gelen Delion Savaşı sırasında Thebaili komutan Pagondas’ın şu sözleri sonrasında Boiotialıların Atinalıların üstüne gitmeye karar verdiklerini aktarmaktadır: “O tanrıya ve kurbanlara güvenelim.”¹⁵¹

Bir ulusun ordu kâhinini bünyesine katması büyük önem teşkil etmektedir. Bu doğrultuda yurttaşlık hakkına kadar pek çok hakları tanımayı göze almışlardır. Bu durumla ilgili Herodotos’un, Melampos’un soyundan olan kâhin Tesamenos’a ordu kâhini olarak gelen teklifleri aktarması önemli bir örnek olarak bulunmaktadır:

“Mardonios’un birliklerini, uluslarına göre ve taburlara ayırarak mevzi aldırıldığı günün ertesi günü iki ordu, tanrılarına kurban kestiler. Hellenlerin kurbanlarını Antikhos oğlu Tesamenos kesiyordu; orduya kâhin olarak katılmıştı. Lakedaimonlular ona yurttaşlık vermişlerdi. Tesamenos, çocuk sahibi olmak için Delphoi kehanetine danıştığı zaman, Pythia ona en zor sınamalardan beş kez başarı ile çıkacağı cevabını vermişti. Kehaneti yanlış yorumladığı için jimnastik çalışmalarına başladı; Pentathlon için çalışıyordu ve Olimpiyat Oyunlarını kazanabilmesine ramak kalmıştı; rakibi Androslu Hieronymos’tu. Lakedaimonlular Tesamenos’a verilen kehanetin jimnastik ile değil, savaşla ilgili olduğunu anlamışlardı; Tesamenos’u para ile tutarak Herakles soyundan olan krallarıyla birlikte orduya kılavuz yapmak istediler. Spartalıların kendisine ve dostluğuna verdikleri değere bakarak en büyük karşılığı istedi; kendisini de yurttaş olarak kabul etmelerini, yurttaşlığın sağladığı bütün hakların kendisine tanınmasını istedi, o zaman istediklerini yapacaktı, başka ne verseler razı değildi. Böyle bir istek karşısında kalan Lakedaimonlular ilkten öfkeleniler ve bu işi unuttular; ama sonradan başlarında Pers seferi korkusu dolanmaya başlayınca gene çağırdılar, ileri sürdüğü koşulu kabul ediyorlardı. O da baktı gene geliyorlar, bu sefer bununla yetinmedi ve kardeşi Hagias’ın da kendisi gibi yurttaşlık haklarından yararlandırılmasını istedi. Bu istekleri ile Melampus’un yaptığını yapmış oluyordu, tabii kral

¹⁵⁰ Thukydides, (1843). *Peloponnesian War*. (Trans. by Hobbes, T.) London: Bohn. VI. 69.

¹⁵¹ Thukydides, 1843, IV. 92.

olmak hırsıyla yurttaş olmak isteği arasındaki başkalığı akıldan uzak tutmamak şartıyla... Tıpkı bunun gibi Spartalılar da Tesamenos'u ısrarla istedikleri için, her dediğini yaptılar ve buna da olur dediler; işte böylece Elis yurttaşı Tesamenos resmi kâhin olarak Sparta yurttaşlığına geçti ve beş büyük sınamayı kazandı. Erkek kardeşi ve o, Spartalıların yurttaşlıklarına kabul etmiş oldukları tek yabancılardır. Beş sınama ise şunlardır: Birincisi Plataia Savaşı'ydı; ikincisi Tegeahlılara ve Argoslulara karşı yaptıkları savaştır; üçüncüsü Mantineialılar dışında bütün Arkadialılara karşı vermiş oldukları Dipaia Savaşı; sonra Messenialılara karşı kazanmış oldukları İthome Savaşı. Bir de Atinalılara ve Argoslulara karşı kazandıkları Tanagra Savaşı..."¹⁵²

Kâhinlerin bu önemli konuları yanında komutanlarla ilişkileri de büyük önem teşkil etmektedir. Bu noktada tereddütleri bulunan Platon, kâhin ile komutan arasındaki güç dengesinin nasıl olması gerektiğini ve bu konudaki yasaya dair bilgileri aktarmaktadır:

"Sokrates: Lakhes ile ben, bilimin çeşitli konuları ele alınırsa, geçmişin nasıl olduğunu, şimdiki zamanın nasıl olduğunu ve henüz olmamışın nasıl olması gerektiğini, nasıl olacağını bilen ayrı ayrı bilimler bulunmadığına; bu konuların hepsini, aynı bilimin bildiğine inanıyoruz. Söz gelişi, sağlık konusunda, bütün çağlar için hem olanı, hem olmuşu, hem de olacak olanı ve nasıl olacağını bilen tek bir bilim vardır: Hekimlik. Toprak ürünleri konusunda da çiftçiliğin durumu aynıdır. Aynı şekilde savaşla ilgili konularda da komutanın bilgisinin her şeyi, özellikle olacak olanı kavradığını; kehanete boyun eğmek bir yana, savaşta olanı ve olacak olanı bildiğinden ona egemen olduğunu, siz de onaylarsınız her halde; yasalar da kâhinin komutanı değil, komutanın kâhini kumanda edeceğini söyler. Bunu doğrulayabilir miyiz Lakhes?"¹⁵³

Ordularda görev alan kâhinlerin başarısız olma ya da olumsuz kehanetlerde bulunduklarında taraf değiştirdiklerine dair aktarımlar da bulunmaktadır.¹⁵⁴ Bu duruma örnek olarak Herodotos, kâhin Kallias'ın *hiera* aracılığıyla tanrılardan olumsuz kehanet alması sonucunda Sybaris tiranı Telys'in yanından kaçarak Krotonluların yanına geçtiğini anlatmaktadır:

¹⁵² Hdt. IX. 33-36.

¹⁵³ Plat. *Lach.* 198d.

¹⁵⁴ Sina, 2019, 202.

“...Krotonlulara inanmak gerekirse, hiçbir yabancı Sybaris’e karşı açılan savaşta kendileriyle birlik olmamıştır, yalnızca İamidler soyundan Elisli kâhin Kallias Sybaris tiranı Telys’in yanından gizlice kaçıp onlara katılmaya razı olmuştur, çünkü bir kurban kesme sırasında danıştığı tanrılar, Kroton’a karşı savaş için uğur göstermemişlerdi.”¹⁵⁵

Kehanet sanatının yanı sıra bizzat savaşta da yer alan kâhinlerden çeşitli noktalarda bahsedilmektedir. Homeros, kâhin Ennomos’un¹⁵⁶, Herodotos, Plataiai Savaşı’nda Hellenler için hizmette bulunan Leukaslı kâhin Hippomakhos’un¹⁵⁷ kâhinlik dışında savaşçı kimlikleri ile de bilindiklerinden bahsetmektedir. Bunlar dışında hem kâhin hem de savaşçı olarak bilinen Adrastos da bu örneklerle birlikte anılmaktadır.¹⁵⁸

Savaş sırasında strateji belirleme, savaş aşamalarındaki onay aşamaları gibi konumları dışında barış sürecinde de ordu kâhinleri yer almaktadırlar. Örneğin, Kylon ve arkadaşlarını öldüren Alkmeonoğullarının sebep olduğu olaylarda Giritli kâhin Epimenides, Knossos ve Atina kentleri arasındaki barışı sağlamakla birlikte, Atina’nın ölüleri mezarlarından çıkarması dolayısıyla bulaştığı büyük günahtan da onları temizlemiştir. Buna benzer konumda olduklarına dair kâhinlerle ilgili bir başka örnek ise İÖ 550 yılına ait olan bir yazıtta bulunmaktadır. Anaitoi ile Metapioi kenti arasında yapılan anlaşmada denetmen olarak bir kâhin görevlendirilmiştir.¹⁵⁹

Fakat burada unutulmaması gereken nokta, yorumlanan kehanetin olumlu dahi olsa zaferi ya da galibiyeti taahhüt etmediğidir. Gelen olumlu işaretlere rağmen komutanın yapacağı herhangi bir hata yine başarısızlığa sebep olacaktır. Kehanet yoluyla yalnızca tanrı

¹⁵⁵ Hdt. V. 44.

¹⁵⁶ “Mysialıların başında Khromis ile bilici Ennomos var, biliciliği kurtaramaz onu kara ölümden, çevik ayaklı Aiakos’un torunu öldürecek onu, nasıl öldürecekse birçok Troialıyı ırmak başında.” Bkz. Hom. Il. II. 858-861.

¹⁵⁷ “Ama Hegesistratos’un ölümü Plataia olaylarından sonradır. O sıralar Asopos’ta Mardonios’un verdiği azımsanamayacak bir para karşılığı kurban kesip fala bakıyordu, hem Lakedaimonlulara karşı hıncı vardı hem de gördüğü işe karşılık iyi para alıyordu, bundan ötürü işini canla başla görüyordu. Ve fal saldırı için iyi değildi, gerek Persler ve gerekse bunların yanında bulunan Hellenler için. Zira onların da ayrı kâhinleri vardı, Leukaslı Hippomakhos. Düşmana yeni birlikler gelip katılıyor, sayısı artıyordu...” Bkz. Hdt. IX. 38.

¹⁵⁸ Pindaros, Adrastos ile ilgili şu dizelerle aynı bilgiyi vermektedir: “Yanıp kül olduğunda Thebai’de yedi cenaze ateşi, şu sözü söylemişti Talaosoğlu: ‘Özledim ordumun gözbebeğini, iki yönüyle birden hem bir fazıl biliciyi hem de kargısıyla dövüşen adamı...” Bkz. Pindaros. (2015). *Bütün Zafer Şarkıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. VI. 16. Ayrıca bkz. Sina, 2019, 202.

¹⁵⁹ Sina, 2019, 201.

ya da tanrıçaların istekleri yerine getirilmektedir. Bu durum da yine herhangi bir sonucu garanti etmek anlamına gelmemektedir.¹⁶⁰

2.2.2. Sibyller

Sonraki süreçte Roma’da kehanete dair kitaplarına da başvurulacak olan Sibylller, Apollon kültüne bağlı, kehanette bulunabilen Anadolu’daki kehanet merkezlerindeki kâhin kadınlara verilen isimdir. Daha sonra bu isim, Kyme merkezinin Güney İtalya’da bulunan Cumae şehrine taşınmasıyla Cumae kâhinine verilmiştir. Fakat Delphoi’deki kâhinin isminin Pythia olması gibi, Apollon kâhinlerinin hepsine bu isim verilmemektedir.¹⁶¹

Troialı Dardanos ile Neso’nun kızının ilk Sibyll olduğu söylenmektedir. Başka geleneklere göre ise ilk Sibyll, Zeus ile Poseidon’un kızı Lamia, ikinci Sibyll ise bir *nympha*¹⁶² ile ölümlü bir babanın kızı olan Herophile’dır. Herophile, Troia’nın Sparta’da doğan bir kadın (Hellene) yüzünden yıkılacağı kehanetinde bulunmuştu. Kendisi tarafından Apollon için bestelenen bir *hymnosta* (şarkı, övgü) tanrının hem meşru karısı hem de kızı olduğunu dile getirmiştir. Bu Sibyll’in, kehanette bulunmak için kullandığı araç, yanında taşıdığı ve kehanet için üstüne çıktığı bir taşı.¹⁶³

Hellen Sibyllerinin en ünlüsü Erythraile (Lydia’da) olandır. Annesi bir *nympha*, babası ise Theodoros’tur. Korykos Dağı’nda doğar doğmaz hızlıca büyümüş ve kehanetlere başlamış, henüz küçükken ailesi tarafından Apollon’a adanmıştır. Rivayete göre dokuz insan ömrü olan 110 yıl yaşamıştır. Bir gelenek bu Sibyll’in Romalı Cumaeli (Campania’da) olduğunu söyler. Bir daha Erythrai’ye dönmemesi karşılığında Apollon’un avuçlayabildiği kum tanesi kadar ona yaşayacağı ömür verme teklifini kabul etmişti. Fakat en büyük pişmanlığının bunun yanında Apollon’dan gençlik istememesi olduğunu anlatıyordu. Bu nedenle yaşlandıkça küçülüyordu ve sonunda ağustos böceği kadar bir hâl almıştı. Cumae’deki Apollon Tapınağı’na bir kuş gibi kafes içinde astıklarında çocukların gelip

¹⁶⁰ Sina, 2019, 200.

¹⁶¹ Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi. 270.

¹⁶² *Nympha*: Tarlaların, ve doğanın dışı perileridirler ve bunların bereketlerini sembolize eden, kırlar ve ormanlarda yaşayan “genç kadınlar” olarak tasvir edilirler. Bkz., Grimal, 2012, 533.

¹⁶³ Grimal, 2012, 713.

“Sibyll ne istiyorsun?” sorusuna “ölmek istiyorum” cevabını veriyordu. Erythraililerin mühürlenmiş bir mektup içinde gönderdiği ülkesinin toprağını gördüğünde hemen ölmüştü.¹⁶⁴

Roma Devleti’nin kehanet sanatının önemli parçasını oluşturan olay Kral Tarquinius¹⁶⁵ tarafından Sibyll kitaplarının satın alınmasıdır. Kitaplar özellikle İÖ 3. yüzyılda Roma’nın Cumhuriyet Dönemi’nin ortalarında Hellen dünyasından Roma’ya yeni tanrıların tanıtılmasına sebep olmuştur. Büyük bir ihtimal ile metnin bir kısmı çok daha eskidir ve zaman içerisinde kademeli olarak şimdiki haline gelmiş olmalıdır. Sibyll kehanet kitaplarının Roma siyasetinde yeri öyle büyüktür ki, yöneticiler zor durumda kaldıklarında Capitolium Tepesi’nde bulunan bu kitaplara başvururlardı.¹⁶⁶

Roma’daki Capitolium’a taşınan bu kitaplar, daha sonra Augustus döneminde Palatinus’ta bulunan Apollon Tapınağı’na götürülmüştür. Kitaplarla ilgili Halikarnassoslu Dionysios, kralların kovuluşunun ardından Sibyll kitaplarından sorumlu seçkin kişilerin ve yanlarına da aynı zamanda kölelerden olan kamuda çalışan bir yardımcı verildiğini aktarmaktadır. Capitolium’da taş bir sandık içinde tutulan kitaplardan sorumlu on kişi bulunduğunu, İÖ 83’te tapınağın yıkılması ile birlikte bulunan kitapların İtalya’nın değişik yerlerinden, Erythrai’den ya da kişilerin gayreti ile kopyalarının saklandığı bazı bölgelerden getirildiğini de belirtmektedir. Hellen tanrılarından ve Hellen dilinden oluşan bu kitapların kullanımı, Roma dinine Hellen tapınım şekillerinin ve tanrılarının aktarılmasında büyük rol oynamaktadır.¹⁶⁷

Sibyller içerisinde özellikle Yahudi ve Hristiyan olanların Roma karşıtı kehanetleri bulunmaktadır. Romalıların olumsuz özelliklerini göz önüne çıkartarak doğudan gelecek bir kralın Roma’yı yok edeceğine dair söylenen kehanetler, VI. Mithridates tarafından taraftar toplamak amacıyla kullanılmıştır. Mithridates’in Roma’ya karşı kehanet sanatını kullanması bununla sınırlı değildir. Doğunun, Roma’ya verdiğinin üç katını geri alacağına, İtalya’daki evlerde esir olarak bulunan doğuluların yirmi katının doğuda sefalet çekeceğine dair Sibyll kehanetlerini de Romalıların aç gözlülüğünü göstermesi açısından lehine kullanmıştır. Bunun

¹⁶⁴ Grimal, 2012, 714.

¹⁶⁵ Tarquinius Superbus, Roma’nın İÖ 535-510 yılları arasında tahtta kalan son kralıdır.

¹⁶⁶ Beard, 1998, 179.

¹⁶⁷ Dürüşken, Ç. (2000). *Roma’nın Gizem Dinleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. 30.

dışında Sibyll kehanetleri Marcus Antonius ile birlikte planlar yapan Kleopatra'nın, doğu adına Roma'dan intikam alacağından da bahsetmektedir.¹⁶⁸

2.3. Kehanet Alma Yöntemleri

Kehanetlere sahip olmak adına izlenen yollar oldukça çeşitlidir. Bunların içerisinde kurbanın kanını içmek, kutsal sudan içmek, ateşin ve dumanlarının şekillerini gözlemlemek, defne yaprağı çiğnemek, rüyaya yatmak ve hatta tanrıyla cinsel ilişkiye girmek bulunmaktadır.¹⁶⁹

Fakat bu yöntemler içerisinde iki tanesi daha büyük önem teşkil ederek ana yöntem olarak değerlendirilmektedir. Bunlar kuşların ve kurbanların gözlemlenmesi ve rüya yoluyla kehaneti elde etmektir.

2.3.1. Kurban Yoluyla Kehanet Alma

Hayvanların iç organlarına göre gelen kehaneti yorumlayan kişiler için *haruspex* ismi kullanılmaktadır (Lev. 2, Res. 3). Bu kişilerin yaptıkları kehanet yorumuna ise *exta* (iç organlar) ve *scipio* (bakmak) kelimelerinden ortaya çıkan *extispicium* denmektedir. Livius, İÖ 340 yılındaki bir savaşta Roma'nın savaş öncesinde adadığı kurbanın karaciğerinin bir *haruspex* tarafından incelendiğini, dönemin *consulu* olan Decius'a her şeyin normal görüldüğünü, dolayısıyla tanrının Roma'nın yanında olduğunun söylendiğini aktarmaktadır.¹⁷⁰

Herodotos, kurban yoluyla kehanet edinmenin Hellenlere Mısırlılardan geçtiği hakkında bilgi vermiştir:

“Gerçekten de kâhinlik Dodona'da ve Mısır'daki Thebai'de birbirine çok benzer. Geleceği kurbanın bağırsaklarına bakıp söylemek Mısır'dan alınmıştır. Dinsel törenler, alaylar, toplu halde dualar Mısırlılarda başlamış, Hellenler onlardan almışlardır. İşte bence

¹⁶⁸ Ergin, G. (2013). *Anadolu'da Roma Hakimiyeti*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. 204-205.

¹⁶⁹ Tanrıver, 2009, 340.

¹⁷⁰ Dürüşken, 2000, 22.

bir tanıt: Mısırlıların yaptıkları törenler, gözle görülür surette bir daha eskilik markası taşırlar, Hellenler ise bunları pek yeni bir tarihten beri uygulamaktadırlar.”¹⁷¹

Özellikle ordu kâhinleri tarafından başvuru hayvan kurbanı aracılığıyla tanrılarla iletişime geçmek amaçlanmaktadır. Hellen dininin de merkezinde yer alan kurban, aynı zamanda insanlar tarafından tanrı ya da tanrıçalara iyi niyetlerini gösterme adına sembolik bir durum da teşkil etmektedir. Kurban ve organları aracılığıyla kehanet elde edecek olan kâhin, belirli ailelerden gelen ve nesilden nesle aktarılan birtakım yeteneklere sahip olmalıdır. Kurban yoluyla kehanet elde edilirken bakılması gereken bazı somut şartlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri kurbanın karaciğerinin durumudur. Eğer karaciğerde bir lob eksik ise bu durum kötü olarak yorumlanmaktadır. Bunun dışında dalak, böbrekler, mide gibi herhangi bir organın renk, şekil ya da işaret durumları da yorumlanabilmektedir.¹⁷² İç organın kalınlığı, derinliği, üzerindeki çizgiler gibi detaylar, kehanet için önemli ipuçları vermektedir.¹⁷³

Özellikle karaciğer kehanetine dair Euripides’in *Elektra* isimli tragedyasındaki aktarımlar önem teşkil etmektedir: “*Aigisthos, kutsal parçaları eline aldı ve onları dikkatle muayene etti. Karaciğerde bir parça lob eksikti, damarlar ve safra kesesi ise uğursuz çıkıntılar gösteriyordu.*”¹⁷⁴

Kurbanın ciğerlerinde bir lobun eksik bulunmasının iyiye işaret olmadığına dair başka bir örnek olarak Ksenophon’un aktardıkları gösterilebilir. Sparta Kralı Agesilaos, savaş sırasında eylemine devam edip etmemesi gerektiğini öğrenmek üzere kurbanlar aracılığıyla tanrılara başvurmuştur. Kurbanın ciğerinin bir lobu eksik çıktığında ise bunu olumsuz bir işaret olarak göyerek yön değiştirmiş ve denize doğru ilerlemeyi seçmiştir.¹⁷⁵

Kurbanın ritüelinin her aşaması dikkatle yerine getirilmelidir. Bu süreç içerisinde kurbanın kesileceği noktaya istekli gidip gitmediği, ölümünün hızlı olup olmadığı, kuyruğunun hareketleri gibi tüm detaylar önemli bir işaret olarak değerlendirilmektedir.¹⁷⁶

¹⁷¹ Hdt. II. 58.

¹⁷² Sina, 2019, 197.

¹⁷³ Demirci, 2013, 77.

¹⁷⁴ Euripides. (1938). *Elektra*. (Trans. by Coleridge, E. P.). New York: Random House. 826-829.

¹⁷⁵ Ksen. *Hel.* III. 15.

¹⁷⁶ Tanrıver, 2009, 346.

Hellas'ta bilinen bir diğer kehanet alma yöntemi ise kurbanın kanını içmektir. Argos'ta bulunan Apollon Diradiotes Tapınağı'nda her ay bir kez kurban edilen kuzunun kanını, bakire bir kadın tadar ve kehanetlerde bulunurdu. Kurban yoluyla alınan kehanetlerde ise eğer kurban hareketsiz kalıp tepki vermezse kurbanı uygun olmadığı düşünülürdü. Apollon bilicisi kadın, kurban edilecek olan hayvanın başından aşağı şarap döküldüğü sırada kurbanın her bacağı ayrı ayrı titremezse kehaneti yerine getiremeyeceğini söylerdi.¹⁷⁷

2.3.2. Kuşlar Yoluyla Kehanet Alma

Kehanet elde etmek için başvurulmuş bir diğer ana yöntem ise özellikle kartal ve akbabalar olmak üzere kuşların uçuşunun yorumlanmasıdır. Tanrıların cevabını yorumlamakla görevli kişiler, senatör ya da yüksek devlet memurları içerisinde seçilirler ve gözlemlerine göre özel olarak adlandırılmaktadırlar. Örneğin bahsedilen kuşların uçuşlarını gözlemleyen kişilere *augur* (kuşbilici) denmektedir (Lev. 3, Res. 4).¹⁷⁸

Kuşların uçuşlarının yorumlanması geleneği Teiresias ve Kalkhas'a atfedilmiş bir kâhinlik sanatı olarak bilinmektedir. İsmi geçen bu iki kâhin için kehanet kuşu anlamına gelen *oionos* ile bağlantılı olarak *oionopolos* denmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere Sophokles'in *Antigone* eserinde Teiresias'ın kuşları gözleme yoluyla kehaneti elde ettiği aktarılmaktadır.¹⁷⁹ Kehanet kuşu bazen sağdan, bazen ise soldan uçar, bazen bir tane iken bazen birden çok olarak görülmektedir. Kuşların uçuş yönü, kehaneti yorumlama konusunda büyük önem teşkil etmektedir. Sabit bir şekilde yüzünü kuzeye dönen kâhinin bakışına göre kuşun sağdan uçması iyiye, soldan uçması kötü işaret olarak yorumlanmaktadır. Fakat Hellenli kâhinler, Romalı ve Etrüsklü kâhinlerin kuş yorumcuları kadar düzenli bir disiplin doğrultusunda hareket etmemektedirler. Ksenophon'un İÖ 401 yılında sağ taraftan duyduğu bir kartal çılgınlığından bahsetmesi ise yorumlama sırasında belirli gelenekleri sürdürdüklerini göstermektedir.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Frazer, 2004, 36-38.

¹⁷⁸ Dürüşken, 2000, 22.

¹⁷⁹ Soph. Ant. 5. 991-1023.

¹⁸⁰ Burkert, 1985, 112. Ksenophon, eserinde bu olayı şu şekilde aktarmaktadır: “Karar vermekte zorlandığı için en iyisinin tanrılara danışmak olacağını düşündü ve sonra iki kurbanlık getirip kendisine Delphoi'daki kehanette adı bahsedilen kral Zeus'a kurban etti. Zaten ordunun ortak idaresi sürecinde yer almak için harekete geçtiği sırada gördüğü rüyanın da kendisine bu tanrı tarafından bahsedildiğini düşünüyordu. Sonra Kyros'a takdim edilmek üzere Ephesos'tan yola çıktığında sağ tarafında oturan bir kartalın çılgınlığını hatırladı. Kendisine yol gösteren kâhin bunun sıradan değil, büyük bir olayın; şan ve şeref yanında bir o kadar da zahmetin habercisi olduğunu söylemişti. Çünkü diğer kuşların kartala çoğu zaman tünemişken saldırdığını ifade etmişti.

Hmeros İlahileri'nde de kehanet kuşlarından bahsedilmektedir. Demeter'e *hymnosta* kehanet kuşları yer almaktadır:

“Hiç kimse gerçeği söylemek istemedi,

Ne tanrılardan ne de ölümlülerden biri.

Ne de kehanet kuşlarına bakıp gerçeği söyleyen bir haberci geldi.

Dokuz uzun gün boyunca Tanrıça Demeter bütün yeryüzünü

Gezip dolaştı boşu boşuna.”¹⁸¹

Hermes'e *hymnosta* ise Apollon'un kehanet kuşlarını kullanmasına değinilmektedir:

“Böyle konuştu yaşlı adam. Bu sözleri duyan Apollon hemen çıktı yola.

Geniş kanatlı kehanet kuşunun uçuşuna bakar bakmaz da hemen anladı

Hırsızın Kronosoğlu Zeus'un çocuğu olduğunu.”¹⁸²

Yine Hermes'e *hymnosta*, Apollon'un Hermes'e seslenişinde tekrar karşılaşılmaktadır:

“Yürekli ol, Zeus ve Maia'nın kundaklı, korkusuz oğlu!

Er ya da geç bulacağım nasılsa başları kalkık sığırlarımı

Kehanet kuşunun uçuşuna bakarak. Şimdi düşeceksin önüme, göstereceksin yolumu bana.”¹⁸³

Öte yandan kâhin kehanetin bir servete işaret etmediğini, çünkü kartalın avını genellikle uçarken yakaladığını belirtmişti. Ksenophon bu düşüncelerle kurban kesince tanrı ona açıkça komutanlığa heveslenmemesini, seçilmesi halinde de bunu kabul etmemesini belirtti.” Bkz. Ksen. Anab. VI. 1. 23.

¹⁸¹ (2008). *Hmeros İlahileri*. (Çev. Sina, A.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. II. 44-48.

¹⁸² *Hom. Hymns*, IV. 212-215..

¹⁸³ *Hom. Hymns*, IV. 300-303.

Homeros'un Odysseia eserinde ise kehanet elde etmek amacıyla gözlemlendiği bilinen bir şahin kuşundan şu şekilde bahsedilmektedir:

“Telemakhos söylerken bu sözü, bir kuş uçtu sağ yanından,

Bir şahindi bu, Apollon'un tez giden habercisi,

Tüylerini yoluyordu pençesindeki bir güvercinin,

Tüyler gemiye Telemakhos'un arasına düşüyordu.

Derken Theoklymenos arkadaşlarından uzağa çekti onu,

Sarıldı eline, konuştu, diller döktü:

'Bir tanrı parmağı var Telemakhos bu kuşun uçuşunda,

Gözümle gördüm, tanıdım, bir işarettir bu,

Sizsiniz İthake ilinde her zaman en güçlü,

Soy yok sizin soyunuzdan başka kral olacak.”¹⁸⁴

Bir büyü metninde ise yapılan hazırlıkların ardından Tanrı Helios'un geleceğinden bahsedilmektedir. Gelen tanrıya soruların iletilmesi ve şükranla göndermesi önerilmektedir. Helios'a söylenecek ayinin içerisinde kehanet kuşlarından bahsedilmektedir:

“Herkes sessiz kalsın, ağızındaki sesleri;

Havada dönen kuşlar, sessiz olun;

Oynamayı durdurun, denizin üstündeki yunuslar.

¹⁸⁴ Hom. Od. XV. 525-535.

Benim için kalkın, nehrin akıntıları ve kaynağın dalgaları

Şimdi, kehanetin kuşları, her şeyi durdurun

Gökyüzünün altındaki...”¹⁸⁵

2.3.3. Rüya Yoluyla Kehanet Alma

Rüya ile kehanet alma durumunda Hellen ve Mısır uygulamalarının iç içe geçtiği görülmektedir. Apollon ve Hermes ile Ra, Thoth, Isis gibi tanrıların birlikte oldukları, *daimon*, zeytin dalları ve Mısır’ın yerli bitkileri, Apollon’a atfedilen üçayaklı sehpa yanında büyülu oyuncak ve büyülu şarkıların kullanıldığı bilinmektedir. Hellen büyülerinde olduğu gibi yardım istenen kutsal varlıkların isimlerinin yazılması, büyülu formüller, harfler ve kandillerin kullanılması Mısır büyü kültüründe de görülmektedir.

Apollon’a seslenişin olduğu bir kehanet büyü metninde rüyadan da şu şekilde bahsedilmektedir:

“Ve o geldiğinde, kehanet sanatı, epik dörtlüklü kehanet, rüyaların gönderilmesi, rüyada öngörü edinme, rüyaların yorumu, hastalığa sebep olma ve büyüsel bilgi ile alakalı istediğin her şeyi sor.”¹⁸⁶

Apollon adına yapılan ve *daimon*ları ya da tanrıyı çağırmayı kapsayan, rüya yoluyla elde edilmek istenen başka bir kehanet metninde, kutsal isimler telaffuz edilirken sağ elde defne dalı, sol elde ise bir asa tutulmaktadır. Büyü ritüelinin ardından işlemi sonlandırmak ve kehaneti getiren varlığı ya da tanrıyı geri gönderebilmek için elde tutulan malzemeler yer değiştirilir.¹⁸⁷

Rüya yoluyla kehanet alma yöntemine örnek olarak; bir metinde büyülu kelimelerin yazıldığı keten bir yaprağın, cesedin ağzına doldurulduğu yazılmıştır. Buradan ölü bir bedenın büyücuye bilgileri ilettiği ya da bunu rüya yoluyla yaptığı anlaşılabilir. Bir başka ritüelde yine

¹⁸⁵ PGM III. 187-262.

¹⁸⁶ PGM I. 262-347.

¹⁸⁷ Faraone, C. A., Obbink, D. (Editörler). (1991). *Magika Hiera Ancient Greek Magic and Religion*. New York: Oxford University Press. 177

kutsal isimler ve dualar papirüslere yazılır ve bir kandile yerleştirilir. Ardından kehaneti alacak olan büyücü, temiz ve saf bir şekilde uyumaya gider.¹⁸⁸

Apollon'a atfedilen üçayaklı sehpasının belirttiği fakat Apollon'un isminin hiç anılmadığı diğer rüya aracılığıyla kehanet alma ritüelinde ise büyü formül okunurken yerden üç adet saz toplanır. Üç sazdan sonuncusu kehanetin amacını belirtirken alınır. Yedi maddeden oluşan büyü sözler mürekkep ile yazılır ve aynı zamanda ritüeli uygulayan büyücü isteklerini dile getirir. Kırmızı renkte olmayan bir kandil, yağ ile doldurulduktan sonra büyü kelimeler kandile doğru yedi kez söylenir ve kandil doğruya doğru döndürülür. Topak haline gelmiş buhurlar tütsü kabına konur ve son olarak sazlar üçayak şekline getirilmek üzere hazırlanır. Bir tanesinin başına zeytin dalından yapılmış taç konur. Bu ritüelin amacı, birinin düz bir zeminde ışısız bir odada uyurken, kendi gözünden Apollon'u görebilmesi için yapılan bir büyü olarak nitelendirilmektedir.¹⁸⁹

Rüyada kehanet alma ile ilgili bir büyü papirüsünde aynı zamanda burç kuşaklarının kullanımı da bulunmaktadır. Güneşe bağlı olan bir meleği, tanıdık bir arkadaş formunda ve başının üzerinde parlayan bir yıldızla rüyaya getirme amaçlı olan büyü için bir defne dalının üzerindeki her yaprağa Zodyak burç kuşağı ile birlikte kutsal isimlerin yazılması söylenmektedir. Defne yapraklarına yazılması istenenler şöyledir:

<i>“1. Aries</i>	<i>HAR MONTH HAR THO CHE</i>	
<i>2. Taurus</i>	<i>NEOPHOBOTHA THOPS</i>	
<i>3. Gemini</i>	<i>ARISTANABA ZAO</i>	
<i>4. Cancer</i>	<i>PCHORBAZANACHAU</i>	
<i>5. Leo</i>	<i>ZALAMOIRLALITH</i>	
<i>6. Virgo</i>	<i>EILESILARMOU PHAI</i>	

¹⁸⁸ Faraone, Obbink, 1991, 177.

¹⁸⁹ Faraone, Obbink, 1991, 177-178.

7. <i>Libra</i>	<i>TANTINOURACHTH</i>	ⲁⲗⲏ
8. <i>Scorpio</i>	<i>CHORCHOKNATHI</i>	
9. <i>Sagittarius</i>	<i>PHANTHENPHYPHLIA</i>	ⲉⲱⲩⲏ
10. <i>Capricorn</i>	<i>AZAZAEISTHAILICH</i>	ⲛⲓ
11. <i>Aquarius</i>	<i>MENNY THYTH IAO</i>	ⲧ
12. <i>Pisces</i>	<i>SERYCHARRALMIO</i>	ⲙⲓ 190

Yine bir başka büyü metninde rüyada kehanet edinmek amacıyla keten bir şerit üzerine mür mürkkebi ile birazdan söylenecek sözlerin yazılması istenmektedir. Bunun yanında bir zeytin dalını sararak başın sol altına yerleştirilmesi gerekmektedir. Son olarak temiz ve saf bir şekilde zemine serilen hasırda uyumak üzere yatmadan önce kandile yedi kez büyü sözlerin söylenmesi istenmektedir.¹⁹¹

Uykuda gelecek olan bir kişi aracılığıyla kehanet almanın bulunduğu bir büyü papirüsü ise şu şekilde yer almaktadır:

“Yiyeceğinden son lokmanı al ve (bunu) kandile göster. Son lokmanı çiğnerken duayı dile getir. Çiğnedikten sonra üstüne şarap içip kimseyle konuşmadan uyu. Eğer bunu (hemen) yaparsan, seninle konuşan birini görürsün.”¹⁹²

Bir diğer büyü örneğinde temiz bir keten şerit üzerine “*HARMIOUTH LAILAM CHŌOUCH ARSENOPHRĒ PHRĒU PHTHA HARCHENTECHTHA.*” Formülünün yazılmasının ardından fitil şekline getirmek amacıyla yuvarlanması gerektiği anlatılmaktadır. Akşam olduğunda uykuya gitmeden hemen önce ise kandilin yanına giderek formülün yedi kez telaffuz edilmesi gereklidir. Ardından kandili söndürerek uyumaya gidilir.¹⁹³

¹⁹⁰ PGM VII. 795-845.

¹⁹¹ PGM VII. 664-85.

¹⁹² PGM XXIIb. 32-35.

¹⁹³ PGM VII. 359-69.

Tanrı ya da tanrıçalarla iletişime geçmek üzere yapılan büyü ritüellerinin gerçekleşmesi için temizlik ve saflık genel bir ön şart halinde bulunmaktadır. Bu durum tanrı ya da tanrıçaların evleri sayılan tapınaklar için geçerli olduğu kadar büyüler için de geçerlidir.¹⁹⁴

2.4. Antik Hellen ve Roma Topluluklarında Kehanet Merkezleri

İnsanın yerleşik yaşama geçişi ile birlikte, ilişki karmaşıklıkları, hastalıklar, savaşlar sonucunda karşılaştıkları zararlar vb. gibi sorunlar yaşamlarında daha büyük yer kaplamaya başlamaktadır. Hayatlarının daha karmaşık bir hale gelmesi sonucunda büyü ve ritüele yaşamlarında çok daha geniş bir alan ayırmak zorunluluğu hissetmişlerdir. Karşılaşılan her yeni sorun, yeni bir çözüme ihtiyaç duyduğundan dolayı, daha önce hayatlarında olmayan fakat yeni tanıştıkları sorunlara karşı yeni ritüellerle yaklaşımları gerekmektedir. Bu riskli ve korkutucu yaşamlarında, başarıyı garanti altına alabilmek ya da karşılaşılabilecekleri yeni durumları öğrenebilmek ve geleceği anlayabilmek adına kehanet ritüelleri ile büyü formüllerinin ortaya çıkışı ve artışı, ritüellerin sistemli bir hale gelmesi gerektiği ihtiyacını doğurmaktadır. Bu durum sonucunda, “tapınak” adı verilen kutsal mekanlar ortaya çıkmaktadır. Tapınakların gelişmesi ile ritüellerin sistematik ve örgütlü hale gelmesi eş zamanlı ilerlemektedir. İnanışlarda, insan ile kutsal alana ait varlıkların bir araya gelebildikleri ve iletişimde bulunabildikleri yer olarak geçen tapınaklar, mutlaka mimari bir yapı olmak zorunda değildirler. Tapınağın bir taş ya da ağaç olması, insan ve kutsal varlıkların iletişimini sağlaması görevini değiştirmemektedir.¹⁹⁵

Temelinde tanrı ya da tanrıçaların yeryüzünde yaşayabileceği, sunular ile beslenip, zaman zaman giydirilme ihtiyaçlarının dahi karşılanabileceği ihtiyacının olduğu düşüncesi ile inşa edilen tapınaklar, insanların tanrı ya da tanrıçalara ulaşma aracı olduğu kadar tanrı ya da tanrıçaların da insanlara ulaşma aracıdır. Dolayısıyla tapınaklar insana ait dünya ile kutsal alana ait varlıkların iletişimini sağlaması dışında, tanrı ya da tanrıçaların yeryüzünde yaşadığı yer olarak da bilinmektedir. Tapınaklar içerisinde görev alan personeller yalnızca din adamları değildirler. Bunun yanında büyücüler, tablet katipleri, hekimler ve ritüel rahipleri¹⁹⁶ gibi oldukça kapsayıcı bir kadro da tapınaklarda görev almaktadırlar. Amacından dolayı aynı

¹⁹⁴ Carastro, M. (2018b). Tanrıların Dünyadaki Varlığı: Yunanistan’da Kült. (Çev. Basmacı, L. T.), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan* içinde (591-602) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım. 597.

¹⁹⁵ Demirci, 2013, 79.

¹⁹⁶ Tapınakların idaresi için tüm zamanını ayırabilecek ve malî işler ile birlikte kuralları denetleyecek kişiler için rahipler bulunmaktadır. Çeşitli tapınaklarda rahipler yıllık çekilişlerin sonunda belirlenirken bazılarında ise nesilden nesile aktarım şekliyle seçilmektedirler. Bkz. Carastro, 2018b, 600.

zamanda toplanma alanı olarak da değerlendirilebilecek tapınaklar, dini fonksiyonlarının dışında, topluluğun örgütlenme ve siyasi yöneticileri ile bir arada olabilme işlevini de görmektedir. Siyasi liderlerin emri ile inşalarının başlaması, iktidara dair siyasi ritüellerini bu mekanlarda yapmaları, güç ve otoritelerini meşrulaştırmak adına yine tapınakları kullanmaları, yönetici ve tanrı arasındaki ilişki bağlamında tapınakların önemini ortaya koymaktadır.¹⁹⁷

Tapınakların inşası keyfi bir zamanda değil, tanrı ya da tanrıçaların isteği doğrultusunda başlamaktadır. Tapınak olması gereken yer, kendisini çeşitli şekillerde göstermektedir. Tapınaklar aynı zamanda tanrı ya da tanrıçaların yaşadığı evrenin, yani kutsal alanın yeryüzündeki bir kopyası olarak görülmektedir. Dolayısıyla tapınağın inşası, aslında kutsal dünyanın da inşasını sembolik olarak temsil etmektedir. Bu sebeple inşaa süreci boyunca yapılan ritüeller ile tapınak alanı kutsallaştırılarak arındırılmaktadır. Eğer bu süreç, doğru şekilde işlemezse yeniden kurduklarını düşündükleri kutsal dünyanın yeryüzündeki izdüşümü hatalı olacak, tanrı ya da tanrıçalar kızdırılacak ve bunun sonucunda insanlar da sürekli kötülük göreceklerdir. Tanrı ya da tanrıçaların kendi dünyalarında elde ettikleri huzuru, yeryüzündeki evlerinde de sağlamak isteyen insan, en küçük hatada tanrıların öfkesini kazanacağını düşünmektedir. Kendilerinden önceki coğrafi kutsallığın devamı açısından olmalıdır ki, tapınakların inşaa edileceği bölge, genellikle daha önceden var olan bir tapınağın yeri olarak seçilmektedir. Tapınakların varlığı, insanların yaşamlarına devam edebilmesi için mevsimlerin onlara verdikleriyle, bereketle ve savaşlarla çok yakından ilgilidir. Özellikle savaş sonucunda galibiyet elde edilirse, yeni bir tapınağın inşaa edildiği ya da var olan tapınağın onarıma sokulduğu gözlemlenmektedir.¹⁹⁸

Çalışmanın önceki başlıklarında bahsedildiği üzere büyücülüğe karşı katı bir tutum izleyen Platon, büyücülük yapan kişilerin cezalandırılması ile ilgili sert önerilerinin ardından, ritüel ve tapınma alanının insanların özel yaşam alanı olan evlerinden ayrı bir bölgede olması gerektiğini, bu kurala uymayanların da cezalandırılmasını şu şekilde dile getirmektedir:

“Bütün bunlar için bir tek yasa koymak gerek: yasaya aykırı olarak tanrılarla ilgilenmeyi yasaklayarak bunlardan birçoğunun tanrılara karşı söz ve eylemle daha az suç işlemesini, özellikle de daha az aptallık yapmasını sağlayabilir. Bunların hepsi için bir tek şu

¹⁹⁷ Demirci, 2013, 82-83.

¹⁹⁸ Demirci, 2013, 90-91.

yasayı koyalım: Hiç kimsenin evinde bir tapınma yeri olmasın; biri aklından kurban kesmeyi geçirdiği zaman, bunun için kamu tapınaklarına gitsin, kurbanlarını bunları kutsamakla yükümlü rahip ve rahibelere teslim etsin. Onunla birlikte dua etmek isteyen olursa birlikte dua etsinler. Bütün bunların nedeni şu: tanrıları ve tapınakları kurmak kolay değil; bu işi gereğince yapmak büyük bir düşünce gerektirir; özellikle bütün kadınlarda, her türlü hastalarda, tehlike ve herhangi bir çaresizlik içinde olanlarda ya da tam tersine rahata kavuşanlarda ellerine geçeni adamak, kurban sunmak, tanrılara, daimonlara ve tanrı çocuklarına tapınak kurmayı vaat etmek olağandır, hayal ve düşlerden korkuyla uyanıp aynı şekilde böyle birçok görüntüyü hatırladıkları zaman her biri için bir çare olarak açık alanlara ya da karşılarına neresi çıkarsa sunak ve tapınaklar dikerek bütün evleri, köyleri doldururlar. İşte bu nedenle şimdi sözünü ettiğimiz yasaya göre davranmak gerekiyor; ayrıca dinsizleri özel evlerde tapınak ve sunak kurarak, gizli kurban ve dualarla tanrıları yumuşattıklarını düşünerek gizlice böyle harekete girişmekten caydırmak için; yoksa adaletsizlikleri sonsuza kadar artarak hem kendilerini hem de onlardan daha iyi oldukları halde onlara göz yumanları tanrılar karşısında suçlu duruma sokarlar, böylece bütün devlet bu dinsizler yüzünden bir biçimde haklı olarak lekelenir. Ama tanrı yasa koyucuyu kınayamayacak; çünkü şu yasayı koyuyor: hiç kimse kendi evinde tanrılara tapınak kuramaz, evinde böyle bir tapınağı olan ve resmî törenlerin dışında başka törenler yaptığı anlaşılan kişi, ister kadın ister erkek olsun, eğer ciddi bir dinsizlik suçu işlememişse, bunu öğrenen, yasa bekçilerine haber versin, onlar da bu özel tapınağın devlet tapınaklarına taşınmasını buyursunlar; buna uymayanlar tapınak taşınuncaya kadar cezalandırılsınlar. Eğer birinin çocuklara değil de, büyüklere özgü bir dinsizlikte bulunduğu anlaşılırsa, ister evinde tapınak kurmuş olsun, ister devlet tapınaklarında bir takım tanrılara kurban keserken olsun, kirli ellerle kurban kesiyormuş gibi ölümle cezalandırılsın. Yasa bekçileri bu hareketinin çocukça olup olmadığına karar verdikten sonra, onu mahkemeye çıkarsınlar ve dinsizlikten cezalandırılsınlar.”¹⁹⁹

Kehanet merkezleri çoğunlukla belirli kaynaklar etrafında yer almaktadırlar. Su kaynakları ve suyun toprak ana inancıyla ilişkili olması ile birlikte, akıntılar aracılığıyla insanlığa armağanların yanı sıra hastalıkların da gönderildiğine inanılmaktadır. Hellen

¹⁹⁹ Plat. Yas. X. 909d.

nehirlerinde yıkanma hikayeleri, su aracılığıyla büyülü çocuk yapma gibi nitelikleriyle su, insan ve doğanın doğurganlığı ile birlikte toprak anayla özdeşleştirilmektedir.²⁰⁰

Su kaynakları dışında kehanet merkezlerinin çoğunun gaz kaynaklarına sahip oldukları da bilinmektedir. Kehanette önemli bir etmen olarak bulunan gazlar ile ilgili Eusebios'un aktarımı şu şekildedir:

“Söz konusu Klaros ve Pythios Kutsal Alanları'nın olduğu yerlerde Phoibos konuşur. Bizim cümlelerimiz kehanet diliyle verilecektir. Sayısız kehanetler toprak üzerine ya kaynayan gazlarla ya su kaynaklarıyla ya da rüzgâr anaforlarıyla çıkacaklardır. Toprak bizzat kendisi açılıp birilerini yer altındaki karanlıklara aldı. Buna karşın bazıları sonsuzluk içinde yok edildiler. Sadece güneş ölümlüler için parlak. Hala Mykale'deki Didyma tanrısının suyu boğazlardan geçer (içilir). Parnassos Dağı'nın altındaki Pythios'un kenarında koşan da bu tanrıdır (Apollon). Aynı şekilde Klaros'un bozuk, çakıllı, düzensiz ağzında Phoibos'un sesi yükselir.”²⁰¹

Kehanet merkezleri olarak bilinen belirli tapınaklar, kehanet yeteneği ile esinlenmiş belirli insanlar, yani büyücüler olarak nitelendirilen kişilerle ilişkilidirler. Bu merkezlerden kehanetin tanrısı olarak bilinen Apollon'a adanmış olanları Ege ve Akdeniz kıyıları boyunca yer almaktadır. Genel kavram olarak tapınaklardan ve bu alanlar hakkındaki düşüncelerin ardından, oluşturulan zemin üzerinden çalışmanın odağı bağlamında kehanetle ilişkili olan ve kehanet merkezi olarak değerlendirilen başlıca önemli tapınakları incelemek yerinde olacaktır.

2.4.1. Klaros ve Kehanet

Klaros, günümüz İzmir ilinin Menderes ilçesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Merkezin bulunduğu bölgede yaşayan halka Kar denildiği ve bölgenin ise Kolophon Ülkesi olarak adlandırıldığı Pausanias tarafından bilinmektedir.²⁰² Giritli göçmenler, İÖ 13. yüzyılda Kolophon Ülkesi'ne gelmesine karşı yerel halk Karların gösterdikleri direniş sonucunda, kıyı şeridine yerleşebilmişlerdir. Bundan sonra ikinci olarak, Pausanias, Epigonların Thebai

²⁰⁰ Halliday, W. R. (1913). *Greek Divination: a Study of its Methods and Principles*. London: Macmillan. 122-123.

²⁰¹ Tanrıver, 2009, 557. Ayrıca bkz. Eusebios. (1903). *Praeparatio Evangelica*. (Trans. by Pearse, R.). UK: Ipswich. V.16.1.

²⁰² Paus. IX. 33. 1-2.

Kenti'ni ele geçirmelerinin ardından Thebai halkının Kolophon'a göçtüğünü anlatmaktadır. Buna göre esir edilerek Delphoi'a köle olarak götürülenler arasında bulunan Apollon kâhini Teiresias ve onun kızı Manto²⁰³ da bulunmaktadır. Tanrı tarafından bu köle halka bir koloni oluşturma, Manto'ya ise Kolophon Ülkesi'nde bir kehanet merkezi kurma emri verilmiştir. Delphoi Apollonu'nun emri sonucunda kehanet merkezinin kurucusu olan Manto ile ilgili olarak başka antik yazarların farklı anlatıları bulunmaktadır. Bunlardan biri Klaros'taki kutsal kaynağın, Manto'nun gözyaşları olduğudur. Kehanet elde etmek amacıyla da diğer tapınaklarda olduğu gibi yer alan bu kutsal kaynak, halen kehanetin gerçekleştirildiği arka adytonda bulunmaktadır.²⁰⁴

Pausanias ise Klaros ve Kolophon'un kuruluşu ile ilgili şunları bildirmektedir:

*“Kolophon halkı Klaros'taki kutsal alanın ve kehanet merkezinin çok eski zamanlarda kurulduğuna inanırlar. Onlar şunu iddia ederler: Topraklara Carialılar hakimken, ilk gelen Hellenler büyük bir kalabalık tarafından takip edilen Rhakios önderliğindeki Giritlilerdi. Güçlü gemilere sahip olan bu işgalciler sahili ele geçirdiler. Ancak, arazinin çoğu hala Karların elindeydi. Polyneikes oğlu Thersandros ve Argoslular Thebai'i ele geçirdiklerinde, Delphoi'a getirilen esirler arasında Manto da vardı. Babası Teiresias yolda, Haliartia'da öldü. Tanrı onları bir koloni kurmak için gönderdiği zaman, Asia'ya gemilerle geçtiler. Fakat Klaros'a geldiklerinde Giritliler onları silahlarla karşıladılar ve onları Rhakios'a götürdüler. O ise Manto'dan onların kim olduklarını ve neden buraya geldiklerini öğrenince Manto'yu eş olarak aldı ve onunla birlikte olanların da bu topraklara yerleşmelerine izin verdi. Rhokios ve Manto'nun oğlu olan Mopsos, Karları tamamen ülkeden dışarı attı...”*²⁰⁵

Klaros Kehanet Merkezi'nin 2008-2010 kazı sonuçlarına göre Delphoi'dan önce kurulmuş olduğu bilinmektedir.²⁰⁶ Kehanet merkezi ile ilgili bilgi ve arkeolojik buluntuların neredeyse tümü Hellenistik ve Roma dönemlerine denk gelmektedir. Apollon Klaros Kehanet Merkezi'ne Aleksandros ile birlikte başlayan ve sürekli olarak devam eden bireysel

²⁰³ Teiresias'ın kızı olan Manto, babası gibi kehanet yeteneğine sahiptir. Argosluların “ganimetler içinde en güzelini” Apollon'a adamayı istemeleri üzerine Manto adak olarak seçilmiştir. Uzun süre Delphoi'da kaldıktan sonra kehanet sanatında ustalaşarak orada Sibyll görevini üstlenmiştir. Daha sonra Anadolu'ya gelerek Klaros şehrini kurmuştur. Bkz. Grimal, 2012, 459. Fakat sonraları Klaros kentinin, Delphoi'dan önce kurulduğu yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum, bu mitosun sonradan ortaya çıkarıldığını göstermektedir.

²⁰⁴ Şahin, N. (2012). Apollon Klarios Bilicilik Merkezi. Çilingiroğlu, A., Mercangöz, Z. ve Polat, G. (Editörler), *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları* içinde (317-341). İzmir: Ege Üniversitesi. 321-323.

²⁰⁵ Pausanias. (1918). *Description of Greece*. (Trans. by Jones, W. H. S.). Cambridge: Harvard University Press. VII. 3. 1-4. Ayrıca bkz. Tanriver, 2009, 536-538.

²⁰⁶ Şahin, 2012, 332.

başvurular bilinmektedir (Lev. 4, Res. 5). Örnek olarak, İS 18’de İmparator Tiberius’un evlatlığı Germanicus, Klaros Kehanet Merkezi’ne şahsi olarak başvurmuştur. Bir başka örnekte ise bir hastalık nedeniyle Aelius Aristides, üvey babası olan Zosimos’u Apollon Klaros Kehanet Merkezi’ne göndermektedir. Buradan alınan kehanette “*Kaikos kaynaklarına uzak olmayan Telephos’un ünlü kentinin onuru için seni iyileştirir*” denmektedir. Klaros’tan aldığı kehanet sonucunda Aristides, günümüzde sular altında kalan Allianoi Antik Kenti’ne doğru yolculuk yapmıştır. Önceleri sağlık tanrısı olarak bilinen Apollon’un, sağlık ile ilgili kehanette bulunan kişileri, yine sağlık tanrısı olan oğlu Asklepios’a yöneltmesi olağandır.²⁰⁷

Klaros Kehanet Merkezi’nde, kehanet sanatının gün batımından sonra, Hekate-Artemis’e adanılan günler ya da bu günlerin hemen öncesinde yapıldığını Pausanias aktarmaktadır. Bireysel kehanet için gelen kişiler ön *adytona* girebiliyorken (Lev. 5, Res. 6), daha büyük ölçekli, kentsel kehanet amacıyla gelenlerden ise temsilcisi olan yönetici bir kişi ön *adytona* girebiliyordu. Bu alana giriş sonrası *graphikos* denilen bir yardımcı soruları levhalara yazarak bir gün öncesinde arka *adytonda* oruç tutarak tanrı ile arasında manevi bağ kurmuş olan kâhine veriyordu (Lev. 6, Res. 7). Kâhin, arka *adytondan* çıkarak alçak ve dar bir koridordan (Lev. 7, Res. 8) sonra ön *adytona* geldiğinde soruları alıp tekrar kehanet odasına geçiyordu. Kehanete dair ritüel, kâhinin kutsal su ile orucunu bozması ve elleri ile yüzlerini yıkaması ile başlamaktaydı. Tanrıların kehanete dair cevaplarını alan kâhin koridordan geçip ön *adytona* gelerek, bu yanıtları rahibe, rahip ise heksametron, yani altılı vezin şekline çevirerek kehanet başvurusunda bulunan kişilere iletliyordu. Bu şekilde ritüel sona ermekteydi.²⁰⁸

Hellen ve Roma Dönemi yazarlarının aktarımlarına göre kehanet, Delphoi’da bulunan Pythia gibi kadın kâhin ile değil, bir erkek kâhin aracılığıyla yapılmaktadır. Kâhin bir mağara ya da yer altı odasına girdikten sonra kutsal sudan içerek kehaneti elde etmektedir. Kehanet her zaman gece vakitlerinde düzenlenmektedir. Kâhinlerin her yıl değişmesine rağmen, gelen kehanetleri heksametron vezne çevirerek başvuruçulara ileten rahipler yaşamları boyunca bu görevleri yapmakla görevliydi.²⁰⁹

²⁰⁷ Şahin, 2012, 325.

²⁰⁸ Şahin, 2012, 327-328.

²⁰⁹ Akurgal, E. (2003). *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul: Net Turistik Yayınları. 314.

Kehanet merkezlerinin genellikle kurulduğu yanındaki su kaynağı kutsal olarak kabul edilmektedir. Klaros'ta da kehanet bu kutsal su aracılığıyla elde edilmektedir. Kaynaktan gelen ve kutsal kabul edilen su dışında Klaros Kehanet Merkezi'nde, çoğu kehanet merkezinde olduğu gibi *omphalos*²¹⁰, üçayaklı sehpa, defne ve yıldızlı defne yaprakları da kullanılmaktadır.²¹¹ Antik yazarlar Klaros için bu araçlar dışında kehanet için kullanıldığı bilinen gazlardan bahsetmemektedir.²¹² Kehanet sırasında kullanılan kutsal su kaynağı sebebiyle Klaros bir tepe yerine düzlükte inşa edilmiştir.²¹³

Klaros ile ilgili olarak Artemis'e *hymnosta* dizeler bulunmaktadır:

“Ey Musalar! Uzağı vuran tanrının kardeşinin, Artemis'in şarkısına başlıyorum,

Oklardan hoşlanan bakirenin, Apollon ile beraber doğup büyüyenin şarkısına.

Sular atlarını o, kenarlarında sazlar büyüyen Meles Irmağı'nda

Ve hızla sürer gümüş yaylı altın arabasını Smyrna'ya,

Gümüş oklu Apollon'un bulunduğu asmalarla kaplı Klaros'a,

*Orada durup bekler o, oklardan hoşlanan, hedefi vuran tanrıçayı...”*²¹⁴

Ephesoslu Ksenophon ise İS 2. yüzyılda Klaros'a ulaşma ve kişisel başvuruya örnek olabilecek bilgilere dair Anthia ve Habrokomes'in aşklarını anlattığı bir romanda aktarımlarda bulunmaktadır: “*Kolophon'daki Apollon kutsal alanı Ephesos'a yakındır. Deniz yoluyla seksen stad uzaklıktadır. Oradan (Ephesos) gönderilmiş olan iki aile tanrıya doğru bir kehanet sorarlar ancak her ikisi de aynı soruyla gelirler...”*²¹⁵

²¹⁰ *Omphalos*: Dünyanın göbeği olarak nitelendirilmiş, kehanet elde edilirken kullanılan kutsal kaynağın olduğu çukurdur.

²¹¹ Şahin, 2012, 326-327.

²¹² Şahin, N. (2011). Klaros Kehanet Merkezi. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (80-89). c. (22). 85.

²¹³ Akurgal, 2003, 313.

²¹⁴ Hom. Hymns. IX. 5.

²¹⁵ Tanrıver, 2009, 552.

2.4.2. Delphoi ve Kehanet

Parnassos Dağlarının eteklerinde bulunan kentin yerleşimi Mykenai Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. İÖ 13-12. yüzyıllar olarak nitelendirilebilecek bu dönemin insanları, toprak ana olarak bilinen Gaia'ya²¹⁶ tapmaktaydılar. Apollon tapınımının kente girmesi, kent adına büyük değişimleri de beraberinde getirmiştir. Delphoi ve Apollon arasındaki bu sıkı ilişkinin başlangıcına dair olan bilindik iki farklı mitos bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Apollon'un, Delphoi'da insanları ve hayvanları öldüren bir canavar olan Python'u oklarıyla öldürmesiyle başlamaktadır. Burada tapınak kurmak isteyen Apollon, birçok yer altına ait canavar gibi Python'un da kehanette bulunduğunu biliyordu. Dolayısıyla bu rakibini ortadan kaldırması gerekliydi. Efsaneye göre bir kâhin, yılan Python'un ölümünün, Leto'nun oğullarından biri tarafından gerçekleştirileceğini bildirmişti. Doğumundan üç gün sonra Python'u öldüren Apollon, küllerini bir lahit içerisine kapatarak Delphoi Tapınağı'nda bulunan *omphalos*un altına gömmüştür. Onuruna ise Pythia Oyunları düzenlemiştir. Python, aynı zamanda Gaia'ya bekçilik yapan bir canavar olarak bilinmektedir. Python'un ölümü ile birlikte Delphoi'da Gaia'nın saygın bir şekilde ikinci planda kalması sonucu kehanetler artık rahip yerine Pythia aracılığıyla bildirilmektedir. Diğer mitos ise Olymposlu tanrıların gözünde Delphoi'un önemini de göstermektedir. Bu mitosa göre Zeus, dünyanın iki ucundan kartal uçurmuştur. Kartalların Delphoi'a gelmesi, kentin dünyanın orta noktası olmasına dair bir işaret olarak kabul edilmiştir.²¹⁷

Homeros İlahilerinin Apollon'a dair hymnosunda Delphoi'da bulunan kehanet merkezinin kuruluş süreci ile birlikte inşasında ismi geçen, birçok yapının mimarı olan Boiotialı Trophonios ve onunla birlikte yine mimar bir kahraman olan Agamedes şöyle anlatılmaktadır:

“Buradan dosdoğru yürüdün dağın tepesine ve

Geldin karla kaplı Parnassos'un yamacındaki Krisa'ya,

²¹⁶ Daha sonra içerisinden tanrısal soyların çıkacağı ilk öge olarak kabul edilmektedir. Gaia aynı zamanda birçok kâhinin esin kaynağı olarak bilinmektedir. Üstelik kâhinleri Apollon'un kâhinlerinden çok daha eski ve güvenilirdir. Bkz. Grimal, 2012, 203-205.

²¹⁷ Maaß, M. (2011). Delphi: Kehanet Merkezi. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (106-119). c. (22). 109-111. Ayrıca bkz. Grimal, 2012, 677-678.

Batı rüzgârının dört ay boyunca estiği tepenin yukarısından

Sarkan kayanın altında ağaçlıklı bir vadi

Uzanmıştı. Tanrı Phoibos Apollon niyet etti burada

Kurmaya dillere destan tapınağını ve şöyle dedi:

'Burada kurmayı düşünüyorum güzel tapınağımı

İnsanlara kehanet hizmeti versin diye, ki onlar bana daima

Getirecekler buraya kusursuz, yüzlük kurbanları,

Gelecekler hem bereketli Peloponnessos'tan,

Hem Europa'dan hem de dalgaların yıkadığı adalardan,

Geleceği öğrenmek isteyenler. Onlara doğru ve güvenilir vargımı

Bildireceğim güzel tapınağımda.'

Böyle konuştu Phoibos Apollon ve attı temellerini

Tapınağının geniş ve alabildiğine uzun tutarak. Sonra temellerin üzerine

Taşın eşiği koydu Trophonios ve Agamedes,

Ölümsüz tanrıların sevdiği Erginosoğulları.

Sayısız insanlık soyu inşa etti tapınağı

İşlenmiş taşlardan, sonsuza kadar dillere destan olsun diye...”²¹⁸

²¹⁸ Hom. Hymns, IIIb. 280-300.

İÖ 480/479’da Perslerin geri püskürtülmesi sonucunda Hellenler, zafer anısı olması için Delphoi’da altından yapılmış üçayak ile birbirine sarılı halde üç yilandan oluşan bronz bir sütun üzerinde duran kazan dikmişlerdir. Bu üçayaklı kazan, kehanet etmenlerinden önemli bir parçayı oluşturmaktadır. Pythia kehanette bulunacağı zaman, bu üçayaklı kazanın üzerine oturacaktır.²¹⁹

Delphoi Tapınağı (Lev. 8, Res. 9-10) içerisinde “dünyanın göbeği” olarak bilinen bir çukur üstüne yerleştirilen Apollon’a vakfedilmiş üçayaklı bir sehpa aracılığıyla kehanet verildiği aktarılmaktadır. Apollon’un kâhin kadınlarından Pythia’nın, bu üçayaklı sehpa üstüne oturduktan sonra “dünyanın göbeği” denilen çukurdan çıkan gazlarla transa girmiş bir şekilde kehanet verdiği söylenmektedir (Lev. 9, Res. 11-12). Pythia da tıpkı Sibylla kâhinleri gibi tanrılardan aldıkları kehanetleri ya da emirleri insanlara iletirken Daktyler ile Kybele kültleriyle de ilişki içinde görülen, Homerik destanların vezni olarak bilinen heksametronu kullanmaktadır.²²⁰

Özellikle Delphoi da dahil olmak üzere, bazı kehanet merkezlerinde tanrısal bir takım işaretlerin gözlemlenmesi dışında, tanrının sözlerinin Pythia tarafından seslendirdiği durumlar da bulunmaktadır. Pythia aracılığıyla gerçekleşen Apollon’un konuşmasında, Apollon, Pythia’nın içine girip onun sesini kullandığı için cevaplar her zaman birinci tekil şahıs olarak anlatılmaktadır. Pythia kutsal sudan içip defne yaprağı ile iletişime geçer ve üçayaklı sehpanın önünde oturur.²²¹

Delphoi Kehanet Merkezi’nde Apollon’un nefesinin Pythia’nın bedenine girmesi bir metafordan fazlasını ifade etmektedir. Pythia, herhangi bir şekilde kirlenmeye karşı tedbir olarak tüm yaşamını tapınağın içerisinde sürdürse de bu durum, Apollon ile başbaşa yaşadığını göstermemektedir. Klasik Çağ’da tapınakta kehanet sanatını yerine getiren kâhinin ünü ile tapınağa ziyaret artışı doğru oranda ilerlemektedir. Bu durum yıllık ve aylık danışmanlığın başlamasına da sebep olmaktadır. Tapınakta görev alan rahipler, kâhine danışmak üzere gelenlere önce arınmalarını ve kurban kesmelerini emreder. Daha sonra ise

²¹⁹ Maaß, 2011, 111.

²²⁰ Erhat, 1996, 49. Ayrıca bkz. Freeman, 2003, 228.

²²¹ Clericuzio, 2018, 1099.

giriş ücretini alır. Tapınağın girilmesi yasak olan *adyton*²²² bölümünde Pythia tarif edildiği şekilde üçayaklı bir sehpanın üzerine oturarak kehanette bulunmaktadır.²²³

Delphoi'da kehanet yılda bir kez yapılırken ünün genişlemesi ile birlikte artan talepler doğrultusunda kışın üç ay haricinde her ayın yedinci günü yapılmaya devam edilmiştir. Kutsal günün şafağında Kastalia Irmağı'nda yıkanarak kendisini temizleyen Pythia, kehanet için kendini hazırlamaktadır. Bu sırada rahip ise kurban edilecek hayvanı soğuk su serpererek hazırlamaktadır. Kurban edilecek hayvanın çırpınması, razı olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum kehanet ritüeli için olumlu olarak yorumlanmaktadır. Apollon Tapınağı'nın önündeki sunakta kurban edildikten sonra kehanet için danışmaya gelenlerle birlikte rahipler de Kastalia Irmağı'nda yıkanarak temizlenmektedirler. Bu arınma ritüeli sonrası tapınağa törenle birlikte çıkılmaktadır. Pythia, kutsal odada gaz soluyarak ve kutsal su aracılığıyla kendisinden geçerek kehaneti elde etmektedir. Cevapları Pythia'dan alan rahip ise kehaneti heksameton vezne çevirerek danışanlara iletmektedir.²²⁴

Kutsal kaynağın yakınında kurulan tapınaklarda, kaynaktan ulaşan su ile kehanet ilişkisine dair bilgiler mevcuttur. Örneğin Delphoi'da Pythia'nın kehanette bulunmadan önce Kastalia Irmağı'ndan su içtiğinden bahsedilmektedir. Pausanias, Delphoi'da bulunan kaynaktan çıkan suyun Pythia tarafından kehanette bulunmak için içildiğini aktarmaktadır.²²⁵ Delphoi'daki kutsal mekânın iç kısmında yer altı nehri olan Styks'den geldiği anlatılan Kassotis akmaktadır. İÖ 6. yüzyılda ise Apollon Tapınağı'nın en kutsal sayılan yerine Kassotis'in suyunun aktığı anlatılmaktadır.²²⁶

Kehanet sanatı sebebiyle tapınaklara yapılan ziyaretler aynı zamanda bir gelir kaynağı olarak görülmektedir. Hellas'ta bulunan ve diğer kehanet merkezlerini zaman içerisinde gölgede bırakacak ünü ve zenginliği yakalamış olan Delphoi, Leto'nun kurak bir adacık olan Delos'a övgüsündeki şu sözlerini politikası olarak görmüştür:

²²² *Adyton*: Tapınak içerisinde bulunan kutsal oda.

²²³ Carastro, 2018a, 611-612.

²²⁴ Tahberer, B. (2002, Eylül). Antik Tarsos Numismatiğinde Apollo, Lykeios mu, Yoksa Patroos mu?. Yazılı bildiri, *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri* içinde (1109-1136). Mersin. 1116.

²²⁵ "Toprağın altında, çukurdaki suyun tanrı tapınağındaki kadınlara ilham verdiği söylenir." Bkz. Paus. X. 24. 7.

²²⁶ Tanrıver, 2009, 401.

“Senin olursa okçu tanrı Apollon’un tapınağı

Görürsün, insanlar yüzlük kurbanlarla nasıl buraya gelir,

Nasıl toplanır insanlar burada ve dumanlar tüter

Yanan yağlı etlerden, hiç durmadan;

Madem si’nin toprağında hiç bereket yok,

Sen de beslenir semirirsin başka elden.”²²⁷

Tek bir kentin kontrolü aksine Kuzey Peleponnesos ile Orta Hellas’ta bulunan devletlerin oluşturduğu bir birliğin sorumluluğunda olan, Korinthos Körfezi’ne hâkim şekilde yükselen Parnassos Dağı’ndaki Delphoi Kehanet Merkezi’ne kentler ile birlikte insanlar da gelirler, meraklarını, endişelerini ve yakarışlarını yerine getirdikten sonra değerli hediyeler eşliğinde tanrıya sunularını sunarlardı.²²⁸

Delphoi kâhini, Hellenler için siyaset, din ve kültür bakımından önemli bir yer teşkil etmektedir. Pythia, eski gelenekleri düzenleyerek Hellenlerin eski ve yeni tanrı ve tanrıçalarını bir araya getirmiştir. Fakat nüfuzu, 8. yüzyılda başlayan kolonizasyon hareketleri ile birlikte kendisini göstermeye başlamış, kolonilerin nereye kurulması gerektiği konusunda önemli bir rol oynamıştır. Bunun dışında siyasi, dini ve sosyal bakımlardan teşkilatlandırılmasında büyük önemi olmuştur. Bu konu sebebiyle Delphoi’da bir rahipler topluluğunun bulunduğu bahsedilebilmektedir.²²⁹

Pythia sebebiyle zaman içerisinde uluslararası üne kavuşan Delphoi Kehanet Merkezi’nde kâhin, yılın dokuz ayı boyunca yalnızca belirli günlerde çalışmaktadır. Kehanet merkezinin gördüğü talep öylesine fazla bir duruma gelmiştir ki en büyük bağış yapanlar sıranın başına alınarak ödüllendirilmektedir.²³⁰

²²⁷ Erhat, 1996, 48.

²²⁸ Freeman, 2003, 228.

²²⁹ Mansel, A. M. (1999). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 144-145.

²³⁰ Martin, T. R. (2012). *Eski Yunan Tarih Öncesinden Hellenistik Çağ’a*. İstanbul: Say Yayınları. 114-115.

Delphoi Kehanet Merkezi'nin savaş ve siyasete dair önemi, Herodotos'un aktarımı aracılığıyla Kserkses'in önderliğindeki ikinci Pers istilasından anlaşılmaktadır. Perslerin, Hellas'ın kuzeyinde bulunan çoğu kenti kendilerine bağlaması yanı sıra, iktidarı ele geçirme amaçları doğrultusunda, Perslerin kuzeydeki başarılı zaferlerini fırsat olarak gören aristokrat bir kesim de bulunmaktaydı. Apollon'un Delphoi Kehanet Merkezi ise bu durum karşısında tarafsız kalmayı tercih ederek bu doğrultudaki kehanetlerini kanunlaştırmaktaydı. Buna benzer kritik anlardan birinde, Atinalıları savaşa ikna etmek için çabalayan Atina generali Themistokles'in, kehanette bulunan kâhinin öğütlerini yorumlamak zorunda kalması, kehanetlerin ve merkezlerinin savaş ve siyasete dair önemini de açıkça ortaya koymaktadır.²³¹

Delphoi merkezine bu doğrultuda başvuruya dair bir diğer örneği Platon vermektedir:

“Atinalı: Öyleyse, birçok çaba ve tehlikede birbirlerine destek oldukları için bu durumun kalıcı olacağına ve uzun bir süre yaşayacağına, kralları kardeş olduğuna göre hep aynı soy tarafından yönetileceklerine inanıyorlardı, ayrıca birçok kehanete, bunların yanı sıra Delphoi'daki Apollon'a danışıyorlardı, değil mi?

*Megillos: Niye öyle olmasın ki?”*²³²

Platon, *Devlet* kitabında Delphoi'dan da bahsetmektedir:

*“İlk kanunları, en önemli, en güzel olanları koymak Apollon'un işidir. Tapınakların kuruluşu; kurbanlar; büyük küçük tanrılara, kahramanlara yapılan törenler; ölülerin gömülmesi, saygı görmesiyle ilgili kanunlar; çünkü bu türlü işleri biz bilmeyiz. Bir devlet kurarken, aklımız varsa, biz de atalarımızın başvurduğu varlığa başvurur, yalnız onun sözünü dinleriz. Dünyanın göbeğinde oturan tanrı, hiç şüphesiz atalarımıza ve bütün insanlara yol gösteren tanrıdır.”*²³³

Başka bir örnek ise Arkadia'yı ele geçirmek isteyen Spartalıların Delphoi'a danışmasıdır. Herodotos bu olayı şöyle aktarmaktadır:

²³¹ Freeman, 2003, 186.

²³² Plat. Yas. III. 686.

²³³ Plat. Yas. IV. 427.

“...Arkadialılardan daha güçlü olmakla övünmeye başladılar, ‘Bütün Arkadia’yı ele geçirebilir miyiz?’ diye kehanete danıştılar. Pythia onlara aşağıdaki kehaneti söyledi:

Arkadia’yı istemek fazlasına kaçmaktır.

Olmaz. Orada meşe palamuduyla beslenen

Güçlü bir halk var, çabalarınızı boşa çıkarırlar.

Ama sizden esirgeme, ölçü ipleriyle ölçülmüş

Ve ayaklar yere vurularak oyunlar oynanan

Toprağı bereketli Tegea’yı, size onu vereceğim.

Bu kehaneti dinleyen Lakedaimonlular, Arkadialılarla çatışmaktan kaçındılar, yalnız Tegealılara karşı sefer açtılar, yanlarına zincirler almışlardı, bu yaldızlı sözlere güveniyor, onları tutsak edeceklerine inanıyorlardı...”²³⁴

Tegealılara karşı alınan üst üste başarısızlıklar sonucunda Spartalılar tekrar Delphoi’a başvurmuşlardır. Düşmana karşı zafer kazanmak için hangi tanrıları mutlu etmeleri gerektiğini sormuşlardır. Pythia ise Agaamemnon’un oğlu Orestes’in cesedinin Sparta’ya getirilmesi gerektiği cevabını vermiştir. Mezarı bulamayan Spartalıların tekrar Delphoi’a başvurusu sonrası Pythia’nın cevabı şöyle olmuştur:

“Arkadia’da Tegea. Bir ova. İki rüzgâr eser orada:

Uğursuz ve değişmez bir yasadır bu.

Yumruğa karşı yumruk; eziyet üstüne eziyet.

Orestes oradadır, canlı tohumlarla dolu toprak

²³⁴ Hdt. I. 66.

Örtüyor onu: Al onu, kent senin olacaktır.”²³⁵

Spartalı Likhas'ın cesedi uzun uğraşlar sonucu bulması da beklenmedik bir şekilde gerçekleşmiştir. Tegea'da bir demirci dükkanına giren Likhas, yapılan işçiliğe karşı hayranlık duymuştur. Bu hayranlığa karşı kayıtsız kalmayan demirci de ona yaşadığı bir olayı anlatmaya başlamıştır. Avluda bir kuyu açmak üzere toprağı kazarken bulduğu tabut ve içindeki cesetten bahseder. Lakhes, bahsedilen cesedin Orestes olduğuna emindir. Çünkü kehanet yerine gelmektedir. Demircinin iki körüğü iki rüzgârdı, örs ve çekiç karşılıklı iki çarpışmaydı; dövülen demir ve demirin bulunuşu ise insanlığa eziyet getirmesi ile bağdaştırılmıştı. Süreç içerisinde Lakhes, Orestes'in cesedini çıkarıp Sparta'ya götürmüştür. Sonunda ise Tegea, Sparta'nın olmuştur.²³⁶ Bu hikâye aynı zamanda bir kehanetin yorumlanmasına dair önemi de açıkça ortaya koymaktadır.

Herodotos'un Delphoi ile aktarımları bunlarla sınırlı değildir. İÖ 480 yılında Kserkses Hellas'a saldırmadan önce, Argoslular Perslere teslim olup olmama ile ilgili tereddütte kalmışlardır. Delphoi'dan gelen kehanet sonucunda tarafsızlıklarını sürdürmeye karar vermişlerdir. Pythia'nın kehaneti şu şekildedir:

“Başkalarının dış bilemediği ama gökyüzünde

Oturanların sevgilisi, mızrağını rahat bırak, gözünü

²³⁵ Hdt. I. 67.

²³⁶ Bu olayı Herodotos aktarmaktadır: “İşte bu adamlardan biri olan Likhas, bir rastlantıdan yararlanarak ve biraz da kafasını çalıştırarak Tegea'daki mezarı meydana çıkarmıştır. O aralık Tegelılarla ilişkiler yeniden başlamıştı. Orada bir demirci dükkânına girmiş, demirin nasıl işlendiğini hayranlıkla seyrediyordu. Onun bu halini fark eden demirci, işini bırakıp ona şunları söyledi: ‘Ey Lakonialı yabancı, şu demirin işlenişine bakıp şaşıyorsun, ya bir de benim görmüş olduğumu görseydin ne yapardın! Şu avluda bir kuyu açmak istiyordum, toprağı kazarken yedi dirsek boyunda bir tabut çıktı. Şimdiki insanlardan daha uzun ir insan olabileceğine inanmadığım için tabutu açtım ve ölüyü gördüm. Tabut, ölünün boyuna göreymi, ölçtüm ve sonra üstüne toprak attım kapattım.’ Adam gördüğünü saf saf anlatıyordu; ama sözler diğerinin ilgisini uyandırmıştı; kehanetin verdiği işaretlere göre, bunun Orestes olabileceği sonucuna varıyor ve şu yakıştırmaları yapıyordu: Demircinin iki körüğü iki rüzgârdı, örs ve çekiç karşılıklı iki çarpışmaydı; dövülen demir, eziyetten doğan eziyet, bu da demirin bulunuşunu insanlığın bahtsızlığına yoran bir ayrıntıydı. Kafasında bunları bir araya getiren Likhas, doğru Sparta'ya döndü. Lakedaimonlulara olan biteni anlattı. Lakedaimonlular onu uydurma bir suçlamayla sözde mahkemeye verdiler ve ülkeni sürüp kaçırdılar. O da yeniden Tegea'ya geldi, demirciye gidip başına gelenlerden yakındı, adamın olmaz demesine bakmayıp avluyu kiralamak istedi. Zamanla amacına ulaştı, oraya yerleşti, tabutu çıkardı, kemikleri toplayıp Sparta'ya götürdü. O gün bugün, ne zaman iki halk boy ölçüşse, savaşta üstünlük hep Lakedaimonlulara kalır. Ve şimdiden Peloponnessos'un büyük bölümü onların elindedir.” Bkz. Hdt. I. 68.

Dört açıp bekle, tetikte dur; en çok

Kafanı sakın, zira kafa kurtulursa gövdeye de bir şey olmaz.”²³⁷

Yine İÖ 480’de Pers saldırısı tehlikesi ortaya çıktığında Atinalılar Delphoi’a başvurmak durumunda kalmışlardır. Alışılmışın dışında uzun bir cevap niteliği taşıyan kehanet ve Herodotos’un aktardıkları şu şekildedir:

“Atinalılar, kehanete danışmak üzere, Delphoi’a elçiler göndermişlerdi; tapınağın içinde yapılması adet olan törenler bittikten sonra, elçiler büyük salona girdiler, yerlerine geçtiler ve Pythia’dan, ki adı Aristonike’ydi, şu kehaneti aldılar:

Durma burada; çılgın, yürü, defol!

Kentini, çatılarını ve kayaya sırt vermiş hisarlarını

Bırak, kaç dünyanın öbür ucuna kadar.

Gövde sağlam değil, baş titriyor;

Örgenler, el, ayak ve gövde hepsi

Paramparça; bahtlarına güvenilmez artık,

Mızrağı sivri Ares, ateş kasırgaları

Arasından Suriye arabasını sürüyor üstlerine

Çökmüş hisarlarının üzerine kuleler yıkıyor!

Nice tapınaklar doymaz alevlerin ağızına atılmış!

Tanrıların heykelleri bu yavuz kavga ile sarsılıyor,

²³⁷ Hdt. VII. 148.

Yüzlerinden soğuk terler boşanıyor.

Bahtının geleceği için kötü alametler,

Saraylarının üstünden kara bir kan sızıyor.

Çık benim tapınağımdan ve ölümden korkmamak için

Onların darbeleri üzerinde yiğitliğin ışıldasın.”²³⁸

Bu satırlar, hem kehanetin uzunluğu bakımından hem de Pythia'nın isminin verilmiş olması bakımından farklı ve önemlidir. Delphoi'dan kaçmalarına dair bir öğütle başlayan bu kehanetin ardından Atina elçileri, daha uygun bir kehanet istediklerini, bunun gerçekleşmemesi durumunda ölseler dahi tapınakta kalmaya devam edeceklerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine Aristonike isimli Pythia, ikinci kez kehanette bulunmaktadır:

“Pallas Athene'nin yaptığı özlü savunma işe yaramadı;

Olympos'un efendisi dualarına sağır kaldı;

Ama ben sana yargımı bir daha bildireceğim,

Su verilmiş çelik en sert taştan daha sert olur.

Kekrops toprağı, tanrısal Kithairon'un yamaçları,

Hepsi elden gidecek; ama

Gök bakışlı Zeus, ağaçtan bir bel kemeri bağışlıyor,

Ayakta duran tek şey, barbarlığa karşı,

Çocukların için ve senin için kurtarıcı duvar olacak.

²³⁸ Hdt. VII. 140.

Yerinden kımıldamadan bekleme, topraklarını

Çiğneyecek olan kısırakları,

Ve düşman ulusların kalabalık askerlerini;

Dön sırtını; bir gün onları yakından göreceksin.

Ah! Ölümlülerin çocukları arasında bu ne kadar yas,

Tanrısal Salamis, senin kutsal yerlerinde

Demeter ekin demetleri bağlasın ya da toplansın!”²³⁹

Alınan kehanet sonrasında sıra bunu yorumlama kısmına gelmiştir. Atina’ya dönen elçiler, kehaneti bildirdikten sonra Halk Meclisi’nde farklı yorumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. “Zeus, ağaçtan bir bel kemeri bağışlıyor” kısmında bahsedilenin Akropolis olduğuna dair yorumlar yapılmaktadır. Bunun nedeni olarak da Akropolis’in bir zamanlar kazık duvarlar ile kapatılmış olmasıdır. Fakat bazılarına göre ise bu cümle ile gemiler kastedilmekteydi.²⁴⁰

Hellenler tarafından savaşmak üzere davet edilen Giritliler de Delphoi’a danışarak hareket etmişlerdir. Delphoi’a resmi bir elçi göndererek başvuran Giritliler, Pythia’dan şöyle bir cevap almışlardır: “*Aptallar! Menelaos’a yardım ettikten sonra Minos’un hışmına uğrayıp onca gözyaşı dökmüş, sızlanmış, Minos Kamikos’ta öldüğü zaman öcünü almak için onlar sizden yardımlarını esirgedikleri halde, siz bir barbarın kandırdığı kadın için onlara arka çıkmıştınız!”* Alınan kehanet sonrası Giritliler, tarafsız kalmaya karar vermişlerdir.²⁴¹

²³⁹ Hdt. VII. 141.

²⁴⁰ Herodotos kehanetlerin devamında bu yorumlamaları da aktarmaktadır: “*bu cevap Atina elçilerine öncekinden daha yumuşak göründü; yazdılar ve Atina yolunu tuttular. Dönüşlerinde kehaneti Halk Meclisine bildirdikleri zaman her kafadan bir ses çıkmaya başladı, herkes kendince yorumluyordu; biz karşıt iki görüşü vereceğiz: Yaşlılara bakılırsa tanrı, Akropolis’in dayanacağını göstermek istiyordu: Zira bir zamanlar, Atina’nın geçmişinde Akropolis’in kazık bir duvarla kapatıldığı olmuştu. Ağaçtan bel kemerini böyle yorumluyorlardı. Diğerlerine göre tanrı, gemileri kastediyordu, bunu söylüyor ve yurttaşlarını, başka her şeyi bırakıp gemi donatmaya çağırıyorlardı.*” Bkz. Hdt. VII. 142.

²⁴¹ Hdt. VII. 169.

Delphoi Kehanet Merkezi'nin, diğer merkezlere göre daha güvenilir bulunmasına dair bir hikâyeyi yine Herodotos aktarmaktadır. Buna göre Lydia Kralı Kroisos, Perslere karşı sefere çıkmadan önce bu olası seferin sonuçlarını öğrenmek üzere kehanete başvuracaktır. Fakat önce kehanete karşı olan inancını sağlamlaştırması gerekmektedir. Bu doğrultuda, Hellen ve Libya'daki kehanet merkezlerine adamlarını yollayarak kehanetin gerçekliğini ve doğruluğunu öğrenmek istemiştir. Delphoi, Abai, Dodona, Amphiaraios, Trophonios olmak üzere farklı kehanet merkezlerine gönderdiği adamlarına yola çıktıkları günden itibaren sayacakları 100. günde kâhine “*Lydialıların kralı Alyattes oğlu Kroisos şu anda ne yapıyor?*” sorusunu sormalarını istemiştir. Tekrar Sardeis'e dönen adamlarından aldığı tüm kehanetleri inceleyen Kroisos, tek doğru cevabın Delphoi'dan geldiğini gördüğünde, bu kehanet merkezinin yeteneği karşısında saygı duymuştur. Pythiadan alınan cevap şu şekildedir:

“Kumsaldaki kum tanelerini sayarım, denizi ölçerim.

Dilsizin sözünü anlarım; konuşmayı dinlerim.

Bir koku geliyor burnuma; kaplumbağa

Tunçta pişirilmiş, kuzu ile beraber ve sarılmış

Kalın bir deriye; tunçtan bir örtü var üstünde,

Ve tunç bir yatak serilmiş altına.”²⁴²

Gerçekten de adamlarının yola çıkışının 100. gününde, yani tam kâhine ne yaptığının sorulacağı günde Kroisos, kimsenin aklına gelmeyecek bir şey yapmıştı. Bir kaplumbağa ile bir kuzuyu dilim dilim kesip bir arada pişirmişti. Tunçtan yapılmış bir kapakla yine üstten kulplu tunç bir tencerenin içine koymuştu.²⁴³

²⁴² Hdt. I. 47.

²⁴³ Kroisos'un kehanetleri incelemek üzere adamlarını göndermesini Delphoi kehanetini ayrı tutmasını Herodotos şöyle aktarmaktadır: “*Kehanetleri sınamak için yolladığı Lydialılara verdiği yönerge şöyleydi: Sardes'ten yola çıktıkları günden başlayarak yüz gün sayacaklar, yüzüncü gün kehanete varıp soracaklar, Lydialıların kralı Alyattes oğlu Kroisos şu anda ne yapıyor diye. Kehanetlerden her birinin cevabını yazıp kendisine getireceklerdi. Delphoi'un ki dışında, bütün bu kutsal tanıklıklardan bir iz kalmamıştır; Delphoi'da Lydialılar tanrıya danışmak üzere tapınağa girip soruyu yönelttikleri zaman Pythia altılı heksametronu söyledi... Lydialılar yazdılar ve yeniden Sardes yoluna düştüler. Sağa sola gönderilmiş olan diğer haberciler de cevapları alıp döndükten sonra, Kroisos bunları alıp açtı, gözden geçirdi. Delphoi'dan getirilen kehanete kadar*

Devamında ise Lydialıların kehaneti elde etmeden önce tapınak çevresinde bir takım ritüelleri yerine getirdiği aktarılmaktadır: “...Lydialılar tapınağın çevresinde adet olan dinsel törenleri tamamladıkları zaman onlara ne demiş bilmiyorum ama şunu biliyorum ki, Kroisos, onu da gerçek bir kehanet olarak tutmuştur.”²⁴⁴

Herodotos, Delphoi’daki kehanetlerin çoğunlukla satın alınmış ve ısmarlama olduğundan bahsetmektedir. Sürecin sonunda da gerçeğin ortaya çıkması ile birlikte Pythia görevden alınarak cezalandırılmıştır.²⁴⁵

Elbette Delphoi’a başvurular yalnızca Hellen toplulukları tarafından gerçekleşmemiştir. Romalıların da Hellenlerin kehanet merkezlerine sık sık başvurdukları bilinmektedir. İÖ 500’lerde kalede bulunan ahşap bir sütun içerisinden yılan çıkması üzerine Kral Tarquinius Superbus, Delphoi’a danışmaya karar vermiştir. Titus ve Auruns isimlerindeki oğulları ile kralın kız kardeşi Tarquinia’nın oğlu olan Lucius Iunius Brutus’u Delphoi’a göndermiştir. Brutus, akıllı simgeleyen ve dışarıdan maddesi belli olmayan kiraz ağacıyla kaplanmış altın bir asayı Apollon’a hediye etmiştir. Livius’un aktarımına göre kehanet şu şekilde gelmiştir:

“Genç adamlar, Roma’da egemen güce sahip olacak kişi, aranızdan annesini ilk öpecek olan kişidir.”²⁴⁶

Bu kehanetin ardından Roma’ya döndüklerinde insanlığın annesi olarak nitelendirilen toprağı öpen Brutus, cumhuriyetin ilk yılında *consul* olarak görev yapmıştır.

Roma’nın Hannibal ile mücadelesi sırasında da Delphoi merkezi kendisini göstermektedir. Hannibal’in üst üste zaferlerinin ardından tanrılarının onları terk ettiğini

hiç birisini önemsemedi; ama ne zaman ki bunu okudu, hemen bunun önünde eğildi ve onu tercih etti, artık kehanet yeteneğinin yalnız Delphoi’da olduğuna kanaat getirmişti, zira vaktini nasıl geçirmiş olduğunu bilen oydu. Sahiden, habercilerini tapınaklara doğru yola çıkardıktan sonra, belli günü beklemeye koyulmuş; sonra kimsenin aklına gelmeyecek şey ne olabilir diye düşünmüş ve bir kaplumbağa ile bir kuzuyu dilim dilim kesip bir arada pişirmeyi kurmuştu, kendi eliyle ve tunç bir kapakla kapalı, üstten kulplu tunç bir tencere içinde.” Herodotos’un verdiği bilgiler içerisinde Pythia’nın kehanetlerini heksameton vezniyle aktardığı da görülmektedir. Bkz. Hdt. I. 47-48.

²⁴⁴ Hdt. I. 49.

²⁴⁵ “Sonunda Spartalılar da konuyu kendi aralarında çekişmeye başlamışlardı, Demaratos, Ariston’un oğlu mudur, değil midir diye Delphoi’a danışmaya karar verdiler. Bu karardan Kleomenes’in de haberi vardı. Konu, Pythia’nın huzuruna getirildiği zaman, Delphoi’da sözü geçer birisi olarak tanınan Aristophantos oğlu Kobon’a başvurdu, o da baş rahibe Perialla’yı Kleomenes’in istediği cevabı vermeye razı etti. Gelen danışmacılara Pythia, Demaratos’un Ariston’un oğlu olmadığı cevabını verdi. Ama sonradan bu düzen meydana çıkmış, Kobon, Delphoi’dan kovulmuş ve baş rahibe Perialla da görevden alınmıştır.” Bkz. Hdt. VI. 66.

²⁴⁶ Liv. I. 56.

düşünen Romalılar, hem tekrar güven kazanabilmek hem de yol göstermeleri amacıyla Delphoi Kehanet Merkezi'ne danıştılar. Durum öyle korkutucu bir hal almıştır ki tanrıları sakinleştirmek adına Gallialı ve Hellaslı bir çift diri diri yakılarak kurban edilmişti.²⁴⁷

II. Kartaca Savaşı sırasında gerçekleşen İÖ 216 yılındaki Cannae Savaşı'nda alınan mağlubiyetin ardından Delphoi'a gönderilen Quintus Fabius Pictor ve beraberindeki elçi grubu yazılı bir kehanet ile geri dönmüştür. Yine Livius'un aktardıklarına göre bu kehanet şu şekildedir:

*“Romalılar, bunları yaptığınız takdirde işleriniz daha başarılı gerçekleşecek, devletiniz istediğiniz gibi daha çok gelişecek ve savaşta zafer Roma halkının yanında olacaktır. Devletiniz refah ve güvenliğe kavuşacaktır. Kazandığınız ganimetleri Pythian Apollon'a hediye olarak gönderin. Ahlâksızlıktan uzak durun.”*²⁴⁸

Roma'ya dönen Quintus Fabius Pictor, tanrılara istenilen hediyeleri Roma'da bulunan Apollon Tapınağı'na titizlikle teslim etmiştir. Bu sırada Delphoi'da aldığı tavsiyeden dolayı üzerinde taşıdığı defne yapraklarından oluşan tacı yol boyunca yanında getirmiştir. Apollon Tapınağı'na verdiği hediyeler arasında bu tac da bulunmaktadır.²⁴⁹

Romalıların Delphoi ile ilişkisi sonraları da devam etmektedir. Bunlardan biri Hasdrubal'ı mağlubiyete uğrattıktan sonra Romalılar tarafından Delphoi'a altın bir tac ile ganimetlerin bir bölümünün hediye olarak gönderilmesidir.²⁵⁰

Polisler geliştikten sonraki süreçte nüfusun fazla gelmesi sebebiyle zaman zaman koloni amacıyla bazı seferlerin düzenlenmesinde *polis* de sorumluluk almaktadır. Bu kolonileştirme sırasında yapılmakta olan ritüeller oldukça gelişmiş durumdadır. Koloni kurmak üzere olan kent, eğer amacı batıya doğru hareket etmek ise ilk görevi Apollon'un koloni kurmak üzerine tavsiyeler verdiği Delphoi Kehanet Merkezi'ne başvurmak olan aristokrat ya da yarı aristokrat sınıfından bir lider seçmektedir. Delphoi merkezinden alınan kehanet ya da tavsiye sonucunda koloniciler, gidecekleri yere vardıktan sonra ilk kurban ateşlerini yakarak duracakları bölge ile manevi bir bağ kurmayı amaçlamaktadırlar.²⁵¹ 8.

²⁴⁷ Freeman, 2003, 376-377.

²⁴⁸ Liv. XXIII. 23. 11.

²⁴⁹ Liv. XXIII. 23. 11.

²⁵⁰ Liv. XXVIII. 45.

²⁵¹ Freeman, 2003, 126.

yüzyılın ortalarından itibaren Hellen kolonilerinin batıda yerleşmesinde Delphoi tanrısının talimatları belirleyici rol oynamıştır.²⁵²

Dindarlığın artışı ile birlikte tanrıların kehanet gücüne olan inancın yükselmesi, bu alanda Delphoi'a ve Apollon'a ün kazandırmış ve zamanla bir otorite haline getirmiştir. Hellen dünyası dışında İÖ 700'lerde Phrygia Kralı Midas'ın tahtını Delphoi'a armağan etmesi, İÖ 7. yüzyılda Lydia Kralları Giges ve İÖ 6. yüzyılda Kroisos'un armağanlar sunması, Apollon ile birlikte Delphoi nüfuzunun farklı coğrafyalara da yayıldığını göstermektedir.²⁵³

2.4.3. Sura ve Kehanet

Apollon kehaneti ile özdeşleştirilen Sura, Myra antik kentinin yakınında bulunan bir kehanet merkezidir. Ünü Lykia dışında da yaygınlaşmıştır. Akropolün etrafında dağınık halde bulunan lahitler içerisinde Lykia'nın en görkemli lahitlerinden olan anıtsal bir mezar da bulunmaktadır. *Mizretije* isimli birine ait olan mezarın hemen önünde, Lykia Bölgesi'nin bilinen tek "rahipler salonu" olarak değerlendirilebilecek kült mimarisi bulunmaktadır. İS 3. yüzyıla tarihlenen kaya stelleri üzerinde ise Apollon Surios rahiplerinin listesi görülebilmektedir. Kentin içerisindeki yol, rahipler alanından Apollon Tapınağı'na dek uzanmaktadır. Bu durum, tapınak ve rahipler alanı arasındaki iletişimi göstermektedir. Tapınağın baktığı vadiyi kaplayan bataklıkın taban suları, şu an tapınağa dek ulaşmaktadır. Tapınağın doğusunda yer alan kaynak günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Bu kaynak muhtemelen diğer kehanet merkezlerinde olduğu gibi kehanet amacıyla kullanılan kutsal su görevi görmektedir. Tapınakta kehanete dair herhangi bir kalıntı bulunmamasına rağmen Antik Dönem yazarlarının Sura'da kehanet yapıldığına dair aktarımları bulunmaktadır. Örneğin Polykharmos: "*Geleceğini öğrenmek isteyen kişiler, kum girdabının bulunduğu deniz kıyısındaki Apollon koruluğuna geldiklerinde, kızarmış etler dizili on şişi ellerinde tutarak kendilerini takdim ederler. Rahip sessizce yerini alırken kişi de şişleri girdaba atıp, olacıkları izler. Şişler atıldıktan sonra havuz deniz suyu ile dolar. Çok sayıda ve değişik boyda birçok balık bir anda ortaya çıkar. Balıkların cinsine göre kâhin geleceği okur.*" aktarımı ile Sura'da kehanetin balıklar aracılığıyla gerçekleştiğini bildirmektedir.²⁵⁴

²⁵² Burkert, 1985, 116.

²⁵³ Mansel, 1999, 216-217.

²⁵⁴ Çevik, N., Öztürk, H. (2011). Sura: Kehanet Merkezi. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, (22), 92-97.

Aynı zamanda Plutarkhos da rahiplerin balıkları gözlemleyerek kehanette bulunduklarına dair bilgi vermektedir.²⁵⁵ Sura Kehanet Merkezi ile ilgili kuruluş tarihi ve Hellenistik Dönem öncesi bilgileri bilinmemektedir.

2.4.4. Didyma ve Kehanet

Kehanetle ilişkili bir diğer önemli tapınak Didyma Tapınağı'dır (Lev. 10, Res. 13). Ionia'nın en büyük kenti olan Miletos'un kurduğu bu Apollon Tapınağı'na "*Didymeion*" denmektedir.²⁵⁶ Tapınağın ününü genişletmek adına anlatılan bir hikâyede Brankhos ve onun ailesinden bahsedilmektedir. Anlatılanlara göre Miletos'lu olan Brankhos, henüz doğmamışken gördüğü bir rüyada güneş ışıklarının ağzından girerek göbeğinden çıktığını anlatmıştır. Bu rüyayı yorumlayan kâhinler, doğduğunda ona "boğaz" anlamına gelen Brankhos ismini vermişlerdir. Ovada sürüleri ile meşgul iken gördüğü Tanrı Apollon, ona kehanet sanatını öğretmiş, devamında ise Miletos'un güneyinde kurduğu tapınakta Brankhidai ismi ile süregelen soyu büyücülüğe devam etmiştir.²⁵⁷

Tapınağın kuruluşunun Ionlar zamanına dek uzandığını Herodotos "...*Kymeliler Brankhosogullarının tanrısına danışmaya karar verdiler. Orada bir kehanet alanı vardı, eski zamanlarda kurulmuştu ve bütün Ionlar ve Aiollar öteden beri hep ona danışırlardı. Miletos toprağı üzerinde Panormos Limanı'nın ötesindeydi.*" sözleri ile aktarmaktadır.²⁵⁸ Pausanias ise Didyma Apollon Tapınağına dair "*Apollon'un Didyma'daki Tapınağı ve kehaneti Ionialıların göç etmesinden de erkendir.*" şeklinde aktarımlarda bulunmaktadır.²⁵⁹ Didyma Apollon Tapınağı'nın kalıntıları İÖ 4. yüzyıla, Geç Klasik Dönem'e dek dayanmaktadır.²⁶⁰

Kehanet merkezinde kâhin olarak bulunan kadına üst düzey bir personel olan rahip (*prophetes*) eşlik etmektedir. Muhtemelen rahibin görevi, kehanete başvurmak üzere gelenleri karşılamak ve elde edilen kehaneti sözlü olarak aktarmaktır. Delphoi'dan farklı olarak

²⁵⁵ "Phellus ve Myra arasında, Lykia'da bir köy olan Sura hakkında güvenilir haberler bildirdiğini duydum. Bunun için balıkların dönüşlerini, kaçışlarını ve birbirlerini kovalayışlarını izleyen insanlar var. Tıpkı kuşların gözlemlenmesi gibi bu gözlemlerle kehanette bulunuyorlar." Bkz. Plutarchos. (1874). *De Sollertia Animalium*. (Ed. Goodwin, W. W.). Boston: Little, Brown and Company. 23.

²⁵⁶ Erhat, 1996, 89.

²⁵⁷ Erhat, 1996, 75.

²⁵⁸ Hdt. I. 157.

²⁵⁹ Paus. 7. 2. 6.

²⁶⁰ Furtwängler, A. (2011). Didyma Brankhid Kahinleri. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (64-79). c. (22). 66.

Didymalı rahipler, kehanet ile ilgili yazıtların Didyma ya da Miletos'ta dikilerek saklanmasına önem vermektedirler.²⁶¹

Herodotos'un anlatımına göre Delphoi Kehanet Merkezi ile rakip duruma gelen Didyma'ya, Lydia Kralı Kroisos en az Delphoi merkezine verdiği bol ve değerli hediyeler kadar bağışta bulunmuştur.²⁶² Tapınağın zenginliği öyle fazla durumdadır ki, Miletos, Pers ile savaşa girmeden önce Didyma'da bulunan hazineler aracılığıyla bir donanma kurmayı bile düşünmüştür. Savaşın sonunda Persler tarafından Miletos'un ele geçirilmesi sonucunda²⁶³, halkın öldürülmesi, öldürülmeyenlerin köle haline getirilmesiyle birlikte Didyma da yağmalanmıştır. Brankhos soyundan olanlar, yani Brankhidai ise Pers Kralı ile anlaşma yoluna gitmiş, tapınak hazinelerinin yanında Apollon'un büyük heykelini de Kserkses'e vererek, birlikte günümüz İran'ının Susa şehrine gitmişlerdir. Anadolu'da Hellen uygarlığını tekrar kurmak amacıyla Issos Savaşı'ndan hemen sonra Miletos'a gelen Aleksandros, tüm Brankhosları öldürmüştür. Fakat her şeyden önce Delphoi merkezi tüm bunların olacağını haber vermişti. Anadolu'da büyük bir zenginliğe sahip olan Didyma'ya karşı Delphoi merkezinin tutumu şu heksametron vezni ile yazılmış dizelerden de anlaşılmaktadır:

“Ve o gün, Miletos, işte o gün, sen ey kötü düzenli kent,

bereketli bir av olacaksın düşmanlara,

bir şölen sofrası sürü sürü insanlara!

Saçlı, sakallı savaşçıların ayaklarını yıkayacak kadınların.

Ve senin de, ey Didyma,

²⁶¹ Furtwängler, 2011, 78.

²⁶² “...Miletos Brankhosoğullarında da bir söylentiye göre, Delphoi'dakiler avarında ve ağırlığında bağışlar varmış ki onları da Kroisos vermiş...” Bkz. Hdt. I. 92. Ayrıca bkz. Hdt. V. 36

²⁶³ Perslere karşı Aristagoras önderliğinde gerçekleştirilen isyan direkt olarak Kserkses'in saldırısına sebep olmuştur. Kendi özgürlüklerine dair karar verebilecek konumda olan İonialılar, bu durumun farkına varamamışlardır. Herodotos, sözü geçen ayaklanmanın dolayısıyla boşa bir çaba olduğunu aktarmaktadır. İsyan sonrasında İonia şehirleri yine ağır vergilere maruz kalmışlardır. İonia isyanları ve Herodotos'un konu ile ilgili aktarımlarına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Evans, J. A. S. (1980). Herodotos ve İonia İsyanı. (Çev. Çapar, Ö.). *Tarih Araştırmaları Dergisi* içinde (79-88). c. (XIII). 88.

*yabancılar el koyacak tapınağına.”*²⁶⁴

Pers Savaşı sonrası Ionia, Didyma Tapınağı’nı tekrar kalkındırmak amacıyla Ephesos’taki yanan Artemision’u yeniden inşa eden mimar Panionios ile Miletoslu mimar Daphnis’i seçmiştir. Fakat yaklaşık 150 yıl boyunca yapılan ağır ödemeler sonucunda da inşası tamamlanamamıştır. Kehanetten faydalanmak isteyen insanlar, Panormos Limanı’na indikten sonra etrafı aslanlarla süslenmiş yolda ilerleyerek kâhinlere ulaşırlardı. Delphoi merkezinde de olduğu gibi burada da kehanet sanatını kadın kâhinler gerçekleştirmekteydi.²⁶⁵

Didyma Kehanet Merkezi’nin ana mekân kısmının üç taraftan duvarla örülmüş şekilde olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla tapınak avluya benzer şekilde üstü açık olarak bulunmaktadır. Bu avlu bölümüne ait duvar kalıntılarının İÖ 7. yüzyıla kadar geriye gidebildiği anlaşılmıştır. Bu kutsal alanın merkez kısmına adak hediyeleri vb. eylemler için yeni bölümlerin eklenmesi ile tapınak biçiminde değişiklikler meydana gelmiştir. İS 4. yüzyıla gelindiğinde dahi Didyma’nın büyük bir önemle var olduğu bilinmektedir. Tapınağın sahip olduğu kültü tekrar yaşama döndürmek için uğraşta bulunan İmparator Iulianus’a bu doğrultuda rahiplik ünvanı dahi verilmiştir.²⁶⁶

Didyma Kehanet Merkezi, Delphoi gibi çeşitli olaylar sırasında kehanetleri ile anılmaktadır. Bunlardan biri Lydialı Paktysas’ın, Kyros’a karşı gerçekleştirdiği başarısız ayaklanma sonrasında tarafsız bir Hellen kenti olan Kyme’ye kaçması ile başlamaktadır. Paktysas’ın kendisine teslim edilmesini isteyen Kyros nedeniyle, Kyme halkı ortada kalmıştır. Ne yapmaları gerektiğini öğrenmek üzere Didyma’ya, kehanete başvurmaya karar verirler. Didyma’dan gelen kehanetin Paktysas’ı teslim etmeye yönelik olması, çeşitli itirazlar ile karşılanmıştır. Kehaneti almak üzere giden elçi grubunun yalan söylediğine dair yapılan itirazlar sonucunda ikinci bir grup elçi tekrar Didyma’ya doğru yola çıkmıştır. İkinci elçi grubunun içerisinde yer alan Aristodikos, “*Efendimiz, Lydialı Paktysas yalvararak bize geldi; Perslerin orada kendisini bekleyen acı bir ölümden kaçıyor. Persler Kymelilerden onun kendilerine verilmesini istiyorlar. Biz, Perslerin şerrinden korkmamakla beraber, bugüne kadar böyle bir cürette bulunmadık; ne yapmamız gerektiğini önce sizin ağzınızdan ve açıkça duymak istiyoruz.*”²⁶⁷ sorusunu yönelttikten sonra kehanet tekrar Paktysas’ın iadesinden yana

²⁶⁴ Erhat, 1996, 75.

²⁶⁵ Erhat, 1996, 89.

²⁶⁶ Furtwängler, 2011, 71 vd.

²⁶⁷ Hdt. I. 159.

kalmıştır. Bunun üzerine tapınak çevresindeki tüm kuşları korkup kaçırarak tepki gösteren Aristodikos, bir ses duyar gibi olmuştur. Apollon, “*Hey, sen, insanların en dinsizi, ne yapıyorsun? Tapınağıma sığınmış olanları kaçırıyorsun.*” diyerek Aristodikos’a kendisini duyurmuştur. Bunun üzerine Aristodikos da “*Ya sen, efendimiz, sığınanların gayretli savunucusu, sen de Kymelileri bir sığınmış teslime çağırıyor musun?*” sorusunu yöneltmiştir. Apollon’un karşılığı ise şöyledir: “*Evet, çağırıyorum ama bunu günaha girip yakın zamanda yok olasınız ve bir daha kehanete gelip sığınmışları teslim edelim mi diye soramayasınız diye yapıyorum.*”. Tüm bu olanların sonucunda Paktyas, dolaylı yollar ile Kyros’a iade edilmiştir.²⁶⁸

Kehanet merkezlerine spor mücadelelerinden önce de danışılmaktadır. Örneğin İS 130 yıllarında İskenderiyeli bir sporcu olan Apphion Heronas’ın, Didyma Apollon Kehanet Merkezi’ne “*Atalarının tanrıları ve sen ona her girişimde destek olduğunuz için şimdi size soruyor efendim, bu yarışmalardan da her zamanki gibi şerefli bir biçimde çıkacak mı?*” sorusu ile danıştığı bilinmektedir. Kehanet tarafından gelen cevapta ise ilgili tanrıların titizlikle anıldığı gayet açıktır: “*Phoibos, Serapis ve atletlerin yarışmalarını gözeten Nemesis’e dua et, o zaman istediğin gibi yardımına koşacaklardır.*”²⁶⁹

Hellen toplumunda annesi ya da babası yabancı kentten olan ve vatandaşlık hakkı almak isteyen biri, Atina’da İÖ 451 yılında kabul edilmiş yasaya göre kehanete başvurmak zorundadır. Daha önce yukarıda bahsedildiği üzere Spartalıların Tesamenos isimli kâhini Delphoi kehanetleri sonucunda vatandaşlıklarına aldığı bilinmektedir.²⁷⁰ İÖ 3. yüzyılın sonlarında ise Giritli askerlere Miletos vatandaşlığı verilmesi üzerine Didyma’dan gelen bir kehanet bulunmaktadır:

“Tanrı kehaneti açıkladı: Size yardım için kentinize gelen adamları,

Kentinize dostlukla kabul edin; bundan siz kârlı çıkacaksınız.”²⁷¹

Lydialıları kontrollerine alan Perslere karşılık, İÖ 500’de Pers İmparatorluğu’ndan ayrılmak için harekete geçmek üzere olan İonialılara, Miletoslu tarihçi Hekataios, Kroisos’un

²⁶⁸ Hdt. I. 157-160.

²⁶⁹ Tanrıver, 2009, 376-377.

²⁷⁰ Hdt. IX. 33-36.

²⁷¹ Tanrıver, 2009, 378.

Didyma'ya gönderdiği hediyeleri almalarını önermiştir.²⁷² Bu tavsiyeyi kabul etmeyen Miletoslular, İonialıların isyanında lider konumunda bulunacaklardır. Argosluların kentlerinin kuruluşuna dair Delphoi'a başvurdukları sırada aldıkları cevap aynı zamanda Miletos ile de ilgilidir:

“O zaman, Miletos, ey belalar işçisi, o zaman

Birçokları için zengin bir şölen, parlak bir ganimet

Olacaksın, kadınların ele geçecek, uzun saçlıların

Ayaklarını yıkayacaklar ve Didyma, bizim

*Tapınağımız, yabancı efendilerin malı olacak.”*²⁷³

Saçları uzun olan Persler tarafından Miletoslu erkeklerin katledilmesi, kadın ve çocuklarının köle olması, Didyma ve kehanetin elde edildiği kutsal tapınağın yağmalanması, yakılması, bu kehaneti de doğrulamıştır.²⁷⁴

2.4.5. Gryneion ve Kehanet

Günümüzde Bergama'nın 30 km güneyinde bulunan Gryneion'un Hekataios'un eserinde yer alması kentin tarihinin en azından İÖ 6-5. yüzyıla dek uzandığını göstermektedir. Antik bir liman kenti olan Gryneion'un Herodotos, on bir Aiolis kentinden biri olduğunu aktarmaktadır.²⁷⁵ Strabon da Gryneion'da beyaz mermer kullanılarak oluşturulmuş Apollon

²⁷² “Histiaios'un haberciyi yola çıkarmaktan amacı buydu. Bütün bu nedenler, Aristagoras'ın önüne aynı zamanda çıkmak üzere bir araya gelmiş gibiydiler. Kendinden yana olanlarla danıştı, kendi görüşünü ve Histiaios'un yönergesini açıkladı; oylar dağılmadı, herkes ayaklanmadan yana çıktı; başta, evet, tarih yazarı Hekataios karşı çıkmış, Pers kralına karşı savaşa atılmayı uygun bulmamış, Dareios'a bağlı olan ulusları tek tek saymış, gücünü anlatmaya çalışmıştı. Ama kimsenin kulak asmadığını görünce denizlerde üstünlüğü sağlamak gerektiğini ileri sürmüş, bunun için de Lydialı Kroisos'un Brankhosoğulları Tapınağı'na sunmuş olduğu hazineyi almak gerektiğini, başka çare göremediğini söylemişti. -Zira Miletos'un gelir kaynaklarının ne kadar zayıf olduğunu biliyordu.-Bu hazine sayesinde deniz üstünlüğünün sağlanacağına güveniyordu, ayrıca bu parayı kendileri almakla düşmanın eline geçmesini de önlemiş olacaktı...” Bkz. Hdt. V. 36.

²⁷³ Hdt. VI. 19.

²⁷⁴ Hdt. VI. 19.

²⁷⁵ “İonların kentleri işte bunlardır. Aiolların kentlerine gelince, onlar da şunlardır: Phrikon'un kenti denilen Kyme, Larissa, Neonteikhos, Temnos, Killa, Notion, Aigirossa, Pitane, Aigaia, Myrina, Gryneia; eski on bir Aioli sitesi bunlardır...” Bkz. Hdt. I. 149.

Tapınağı ve kehanet merkezinden bahsetmektedir.²⁷⁶ Gryneion kentinin ismi İÖ 5. yüzyılda Delos Deniz Birliği'nde de yer almaktadır. Fakat birliğe ödediği vergi göz önünde tutulduğunda malî bakımdan zengin bir kent olmadığı görülmektedir. Aleksandros ile birlikte ve genel olarak Geç Hellenistik Dönem'de Gryneion, Myrina kentinin kontrolü altına girmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise fazla bilgisi bulunmasa da; Apollon Tapınağı ve kehanet merkezi rolleri ile ünü bulunmaktadır.²⁷⁷

2.4.6. Patara ve Kehanet

Lykia'nın önde gelen kentlerinden olan Patara, Lykia Birliği'nin de önde gelen altı kentinden biri olarak bilinmektedir. Kentin geçmişi İÖ 7. yüzyıla dek uzanmaktadır. İÖ 334 yılında Aleksandros'a teslim olması ile birlikte süreç içerisinde bir deniz üssü haline gelmiştir. İÖ 315'te Antigonos, İÖ 304'te Demetrios ve daha sonra II. Ptolemaios Philadelphos tarafından olmak üzere işgallere uğramıştır. Fakat gelişimini Roma İmparatorluğu Dönemi'nde de sürdürmüş ve hatta Bizans Dönemi'ne gelindiğinde liman kenti olarak varlığını korumuştur.²⁷⁸

Hekataios, İÖ 6. yüzyılda Patara'nın Apollon'un oğlu Pataros tarafından kurulduğunu aktarmaktadır. Çok daha sonraları Romalı Vergilius'un aktarımları ise Apollon'un yılın bir dönemini Delphoi'da, bir dönemini de Patara'da geçirdiğini belirtmektedir.²⁷⁹

Herodotos Patara'da kehanetin her zaman gerçekleştirilmediğini, yalnızca Apollon'un tapınakta bulunduğu zamanlarda gerçekleştirildiğini bildirmektedir. Aynı zamanda kâhinin de Apollon ile birlikte kaldığından bahsetmektedir.²⁸⁰ Halliday de aynı duruma değinerek

²⁷⁶ Strabo. (1924). *Geography*. (Ed. Jones, H. L.). Cambridge: Harvard University Press. XIII. 3. 5.

²⁷⁷ Tekin, O. (2017, Mayıs). Gryneion ve Sikkeleri. Çekilmez, M. ve Poulain, E. D. (Editörler). *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları*, c. (I)., 101-102.

²⁷⁸ Sevin, V. (2016). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu. 171.

²⁷⁹ Koçak, M. (2016). Lykia Apollonu ve Kehaneti. İşkan, H. ve Dünder, E. (Editörler). *Lukka'dan Lykia'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*. İstanbul. 555.

²⁸⁰ “Gene bu rahiplre inanmak gerekirse, ki ben inanmıyorum, tanrı kendisi gelir, tapındaki yatağa yatar, dinlenirmiş, tıpkı Mısırlıların anlattıkları buna benzer bir hikâyeye göre, Mısır'daki Thebai tanrısı da aynı şeyi yaparmış; orada da Zeus Tapınağı'na bir kadın gelir yatar, uyumak için; ve bu iki kadın da, diye tuttururlar, erkeklerle hiç düşüp kalkmamışlardır. Lykia'daki Patara'da da aynı şeyi yaparlar, tanrının gelip kaldığı zamanlar için; çünkü bu kentte kehanete her zaman danışılmaz; tanrı geldiği zamanlar büyük rahibe de her gece onunla beraber tapınağa kapanır.” Bkz. Hdt. I. 182.

Patara’da kehanette bulunacak kâhinin Apollon ile birlikte ikamet ettiğinden bahsetmektedir.²⁸¹

Patara Apollon Tapınağı ile ilgili bilgi veren Antik Dönem yazarları olsa da tapınağın konumu bilinmemektedir. Kehanet merkezinin Kragos’tan gelen sularla birlikte gömüldüğü düşünülmektedir. Bu durumu güçlendirecek kehanet dizeleri İS 6. yüzyılda Hristiyanlar tarafından yeniden yazılmış *Oracula Sibyllina*’nın kopyasında bulunmaktadır:

“Ve senin Kragos, Lykia’nın yüce dağı, doruklarından

Bir su gelecek çağlıtlı ve hırçın, açılınca kayanın dar boğazı,

Ta ki susturana dek Patara’nın kehanet ocaklarını.”

Fakat bu kehanet zaten olmuş olan bir olayı aktarmaktadır. Patara Kehanet Merkezi’nin henüz İmparator Nero Dönemi’nde de deniz, deprem gibi doğal olaylar sonucu zarar gördüğü yine aktarılmaktadır:

“Ey Lykia’nın güzel Myrası! Seni de ayakta bırakmayacak

Dehşetle sarsılan toprak; yüzüstü düşeceksin yere,

Sığınmak için ahalin sağa sola yalvarıp yakaracak,

Ne zaman ki kötücül Pataralıların kehanet gürültü-patırtılarını

Kara bir su, yıldırımlar ve yer sarsıntılarıyla yok edecek.”²⁸²

2.4.7. Smintheion ve Kehanet

Troia Bölgesi’nin güneybatısında bulunan Apollon Smintheion kutsal alanı (Lev. 11, Res. 14), Hellenistik Dönem’de yer alan önemli yerlerden biridir. Kutsal alan, ismini kehanet

²⁸¹ Halliday, 1913, 82.

²⁸² Şahin, S. (2012). Kragos Oros, Titanis Petra ve Patara Apollon Tapınağı. Şahin, N., Takmer, B., Onur, F. (Editörler). *Eskiçağ Yazıları* 3. Antalya: Akdeniz Üniversitesi-Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi Yayını. 8-10.

elde etme amacıyla da kullanılan “fare” anlamına gelen *Smintheus* kelimesinden almaktadır. Birçok kehanet merkezinde olduğu gibi Smintheion da su kaynaklarının oldukça fazla olduğu bir bölgede yer almaktadır.²⁸³

Apollon Smintheion Tapınağı, İÖ 150 yıllarında İon tarzında ve kutsal ön oda, kutsal oda ve arka oda olmak üzere üç bölümlü olarak inşa edilmiştir. Tapınak içerisinde Troia Savaşı’na dair çeşitli sahneler bulunmaktadır. Friz ve sütunlarında Troia Kralı Priamos’un oğlu Hektor’un Patroklos’u öldürmesi, Akhilleus ve Hektor kavgası, Hektor’un öldürülmesi sonrası Akhilleus tarafından arabaya bağlanarak Troia surları etrafında sürüklenmesi gibi sahneler betimlenmektedir.²⁸⁴

Tapınağın kuruluşuna dair mitosta ise kurucusu olarak Krinis geçmektedir. Apollon’un öfkesinden dolayı Krinis’in tarlalarını fareler basmış durumdaydı. Yeryüzüne inen Apollon, Krinis’in çobanlarının başı olan Ordes tarafından güzel bir şekilde misafir edilince sakinleşmişti. Okları ile tek tek fareleri öldürdükten sonra Ordes’e Krinis’i bulmasını ve ona “Fareli Apollon” (Apollon Smintheus) isminde bir tapınak kurmasını emretmiştir.²⁸⁵

Bir başka mitos ise genellikle Phrygialı nehir tanrısı olan Skamandros ile Ida Dağı’ndan bir *nympha* olan Idaia’nın oğlu olarak geçen Teukros ile ilgilidir. Teukros, babası Skamandros ile birlikte Girit’ten yola çıkmadan önce başvurdukları kâhinden bir kehanet almıştı. Bu kehanete göre “toprağın çocukları”nın saldırdığı yere yerleşmeleri gerekmektedir. Troas’ta konakladıkları bir gece silah ve kalkanlarını farelerin kemirmesi sonucunda kehanetin kendisini gösterdiğini düşünen baba ve oğul, burada Fareli Apollon (Apollon Smintheus) isminde bir tapınak kurmuşlardır.²⁸⁶

Farelerin ve getirdiği zararların Antik Dönem’de büyük sorunlar yaratması doğal bir durumdur. Bu konuda meydana gelebilecek büyük felaketler ve sonuçları görmezden gelinmeyecek noktadadır. Örneğin Herodotos, Assur Kralı Sennakherib’in Mısır’a yaptığı sefer sırasında farelerin verdiği zararlar sebebiyle başarısızlığa uğramasını aktarmaktadır.²⁸⁷

²⁸³ Kaplan, D. (2011). Smintheion. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (20-25). c. (22). 20.

²⁸⁴ Kaplan, 2011, 22.

²⁸⁵ Grimal, 2012, 391.

²⁸⁶ Grimal, 2012, 758.

²⁸⁷ Herodotos’un konu ile ilgili aktardıkları Mısırlılar tarafından bakıldığında rüya yoluyla alınan kehanet doğrultusunda hareket edildiğini de göstermektedir: “...Arapların ve Assurluların kralı Sennakherib, Mısır üzerine büyük bir ordu göndermişti, Mısırlı savaşçılar yurtlarını savunmak istemediler; başı darda kalan Hephaistos rahibi, tanrısının tapınağına girdi, heykelin karşısında durup başına gelen beladan yakınmaya

Buna benzer başka bir öykü de ise Troas Bölgesi'ndeki bir olay anlatılmaktadır. Bu, aynı zamanda Smintheus Tapınağı'nın da kuruluş hikâyelerindendir:

“...On binlerce fare gelir ve Aiolislilerin ve Troaslıların olgunlaşmamış ürünlerini kemirerek çiftçilerin kısır bir hasat dönemi geçirmelerine neden olur. Bunun üzerine çiftçiler Delphoi'daki tanrıya başvurdıklarında, tanrı onlara Apollon Smintheus'a kurban sunmaları gerektiğini söyler. Onlar da farelerin yaptıklarına boyun eğler ve normal hasatlarına ulaşırlar. İçinde bulundukları felaketten dolayı koloni kurmak isteyen bazı Giritliler, Apollon'a nerede elverişli bir kent kurabileceklerini sorarlar. Tanrıdan şu yanıt gelir: 'Topraktan doğanlarla savaştığınız yere yerleşip bir kent kurun.' Böylece Hamaksitos denen bölgeye gelirler ve dinlenmek için kamp kurarlar. Fakat burada yine fareler sessizce gelir ve onların kalkanlarının derilerini kemirir ve yaylarının tellerini yerler. Onlar da farelerin topraktan doğduklarını düşünür ve ayrıca kendilerini koruyacak silahları da kalmadığından bu bölgeye yerleşirler ve burada Apollon Smintheus tapınağını kurarlar.”²⁸⁸

Tapınağa ulaşım ile ilgili Homeros'un *Ilias/Ilyada* eserinde aktarımları sonucu deniz yolu kullanıldığı bilinmektedir:

“Phoibos Apollon istiyorsa Khryseis'i ille de,

Şu gemimle, yoldaşlarımla göndereceğim onu.”²⁸⁹

Homeros, *Ilias/Ilyada* eserinde Smintheion Tapınağı'nın rahibinin Khryses olduğundan bahsetmektedir:

başladı; böyle sızlanıp dururken uyu yakaldı, rüyasında tanrıyı gördü, yanında duruyordu, ona hiç sıkılmamasını, Arap ordusuna karşı yürümesini, yüzünün yere düşmeyeceğini söylüyordu; gereken savunmayı o sağlayacaktı. Bu rüyaya güvenerek, kendisiyle beraber gelmeye razı olan Mısırlıları alıp yola düştü ve Pelusion topraklarına indi (burası Mısır'ın kilididir). Savaşçılardan kimse gelmemişti; yanında esnaf, zanaatkar ve dükkancılardan başka kimseler yoktu. Pelusion'a vardıklarında, geceleyin, düşman ordusunun üzerine tarla fareleri atıldılar, ok torbalarını, yayları ve kalkan kayışlarına kadar her şeyi kemirdiler, o kadar ki, ertesi günü bunlar silahsız kaçmaktan başka bir şey yapamadılar ve pek çoğu da öldü. Bugün bu kral, taş bir heykel halinde, Hephaistos tapınağı içinde durmaktadır; bir elinde bir fare ve bir yazıt vardır: 'Bana bak ve dinine sıkı tutun'.” Bkz. Hdt. II. 141.

²⁸⁸ Ögün, Z. (2009). Fare, Veba ve Apollon. Bir Kutsal Alanın Kuruluş Söylence İkonografisi. Tekin, O. (Editör). *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World*. İstanbul: Ege Yayınları. 116.

²⁸⁹ Hom. *Il.* I. 180-185.

“Ey Khryse’yi, kutsal Killa’yı koruyan²⁹⁰, gümüş yaylı,

Tenedos’un güçlü kralı, Smintheus, dinle beni,

Bir gün sana yaraşır bir tapınak yaptıysam,

Boğaların, keçilerin yağlı butlarını yaktıysam senin uğruna,

Şu dileğimi hemen yerine getiriver:

Gözyaşlarımın öcünü al Danaolardan, oklarınla.”²⁹¹

Tapınağın rahibi olan Khryses’in kızı Khryseis, Agamemnon tarafından köle olarak esir alınınca, Apollon öfkeye kapılmaktadır. Agamemnon, babasına kızı geri vermeyi kabul etmeyince Apollon Akha ordusunun içine bir veba salgını göndermiştir. Akhilleus bu durum karşısında bir kâhine danışmayı uygun bulmaktadır.²⁹² Akhilleus’un önerisi sonrası ünlü kâhin Kalkhas, Apollon’un öfkesine açıklık getirmiştir:

“Yok yok, ne adak için kızdı o,

Ne de yüz sığırlık kurbana.

Saygısızlık etti Agamemnon duacıya da ondan.

Kurtulmalıkları istemedi, salmadı kızını.

Çok acılar çektiirdi okçu tanrı bu yüzden size,

Bundan böyle de çektireceği var.

²⁹⁰ Khryse ve Killa Tapınaklarının yerleri, Homeros’un Ilyada eserinde geçmesine rağmen tam olarak bilinmemektedir. Bkz. Erhat, 1996, 48. Bu iki tapınak muhtemelen İda Dağı yakınlarında bulunmaktadır. Bkz. Hom. II. Önsöz lii. Khryse ve Killa Tapınakları dışında Homeros’un bahsettiği fakat yerinin bilinmediği bir diğer tapınak Zeleia’dır. Homeros, bu tapınağın da İda Dağı’nın yakınlarında olduğundan bahsetmektedir: “Sonra Zeleia’da oturanlar gelir, İda’nın ta dibinde, Aisepos’un kara sularını içen zengin Troialılar.” Bkz. Hom. II. II-825.

²⁹¹ Hom. II. I. 37-42.

²⁹² Hom. II. I. 55-65.

Vermezse kurtulmalık almadan, pazarlıksız,

Oynak gözlü kızı sevgili babasına Agamemnon,

Kurban etmezse bir de yüz kutsal sığır Khryse 'ye,

Bu kötü salgından Danaoları kurtaramaz o,

Bunlar olursa tanrı yola gelir, yatıştır.”²⁹³

2.4.8. Erythrai ve Kehanet

Bilinen diğer kehanet merkezlerinden biri Erythrai'dir. Bu merkezin kâhini, Anadolu'dan Güney İtalya'ya geçerek kent inşa etmiş ve Antik Dönem'in en önemli dört kadın kâhinlerinden biridir. Ünü öylesine büyüktür ki Raphael, onları Vatikan'da bulunan Sixtina Kilisesi'nin tavan fresklerinin köşelerinde karşılıklı olarak Cumae Sibyllası ile birlikte Erythrai'yi de yerleştirmiştir.²⁹⁴

Pausanias'ın aktarımlarına göre kent, Erythros ile birlikte Giritli koloniler tarafından kurulmuştur. Lykia, Pamphylia ve Carialıların da buraya yerleşen kolonilerden olduğunu anlatmaktadır.²⁹⁵ Herodotos ise Erythrai kentinden bahsederken aynı zamanda kurulan birlikten de bahsetmektedir.²⁹⁶

Fareler aracılığıyla gönderdiği veba ile bilinmesinin yanı sıra kehanet ile birlikte hastalıkları uzaklaştıran kimliği ile de bilinen Apollon'un, sağlıkla ilgili kültlerinin Arkaik Dönem sonrasında Anadolu'da neredeyse kaybolmuş olması, Asklepios kültünün İÖ 5.

²⁹³ Hom. II. I. 90-100.

²⁹⁴ Erhat, 1996, 48.

²⁹⁵ Paus. 7. 3. 7.

²⁹⁶ “Panionion'da toplanan Ionlar, kentlerini bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzü altında ve en güzel iklimde kurmuşlardır. Ne daha kuzeydeki bölgeler, ne de daha güneyde kalanlar Ionia ile bir tutulamaz, hatta ne doğusu ne de batısı; kimisi soğuk ve ıslak, kimisi sıcak ve kurak olur. Dile gelince, hepsi aynı ağız kullanmazlar; dört değişik konuşmaları vardır. Güneyden başlayarak ilk kentleri Miletos'tur; hemen sonra Myus ve Priene gelir; Caria'da kurulmuş olan bu kentler, aynı bölge dilini konuşurlar. Lydia'da Ephesos, Kolophon, Lebedos, Teos, Klazomenai, Phokaia vardır. Bunların dili daha önce saydığımız kentlerin diline hiç uymaz, hepsi de ortak bir bölge dili konuşurlar. Bunlardan başka üç Ion kenti daha vardır ki, ikisi Samos ve Khios adalarındadır, üçüncüsü Erythrai anakaradadır. Bunlardan Khios ve Erythrai aynı bölge dilini konuşur, Samosluların ise kendilerine özgü ayrı bir dilleri vardır. Böylece birbirinden ayrı dört bölge dili çıkmış olur ortaya.” Bkz. Hdt. I. 142.

yüzyılda yayılması ile ilişkili görülmektedir. Bu bağlamda Erythrai’de de bu şekilde ilerleme olmuştur.²⁹⁷

Sonuç olarak, hem kişisel hem de toplumsal eylemlerin hem öncesinde hem de herhangi bir aşamasında tanrıların görüşlerini ya da memnunluk durumlarını öğrenmek üzere çeşitli kehanet merkezlerine başvurulmuştur. Kâhinin ününe bağlı olarak bazı kehanet merkezleri daha ön planda yer almışlardır. Bu durum manevi gücün yanı sıra maddi kazancı da beraberinde getirmiştir. Kehanet merkezlerinden alınan yorumlar, devletlerin savaş ve barış politikalarında, bireylerin özel yaşamda atacakları adımlarda, toplumların koloni gibi durumlarda nerelerde ne yapmaları gerektiği konularında belirleyici rol olmuşlardır.

²⁹⁷ Tanrıver, 2009, 273.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KEHANET BÜYÜLERİNİN BİLEŞENLERİ

3.1. Kehanet Büyülerinde İsmi Geçen Tanrı ve Tanrıçalar

Tüm büyüler gibi kehanet büyüleri de belirli tanrı ya da tanrıçaların yardımıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu büyüler, önceleri verilen büyü örnekleri gibi genellikle söz konusu tanrılar ya da tanrıçaların, büyü papirüsleri ya da muska üzerine çizimleri yapılarak, epitetleri ile birlikte kullanılmaktadır.

Hellen tanrı ve tanrıçaları, bir takım kültürel etiketler ile birlikte anılmaktadırlar. Hera'nın evlilik tanrıçası, Aphrodite'in aşk tanrıçası, Poseidon'un deniz tanrısı, Athena'nın bilgelik tanrıçası olması gibi belirli kalıplarla tanrı ya da tanrıçaların sınırlandırılması yanlış bir durumdur. Tanrı ve tanrıçalar bu örneklerde olduğu gibi çeşitli duygu veya eylemleri temsil etmemektedirler. Bu durum tanrı ve tanrıçaların tanrısal güçlerine dair yetkililerini de basite indirgemektedir. Örneğin Kronos'un oğullarına evrenin bölüştürülmesi sırasında Poseidon'a denizler verilse de yetki alanı bununla sınırlı değildir. Denizlerin derinliğinden toprağa kadar ulaşan yetki sınırlarına yeraltıyla birlikte depremler de girmektedir. Yalnızca “deniz tanrısı” gibi bir tanım bu duruma ters düşmektedir. Bunun dışında Demeter bereket ve tarımla ilgili bir tanrıça olmak dışında Eleusis gizemlerinden de sorumludur. Bu analogiler her bir tanrı ya da tanrıçanın tanrısal tek bir güce hâkim olarak sınırlı kalmadığını göstermek adına önem teşkil etmektedir.²⁹⁸

Bu doğrultuda da kehanet büyüleri içerisinde yalnızca kehanetle ilişkilendirilmiş Apollon bulunmamaktadır. Bunun dışında kültürel bellekte farklı yetki alanları ile bilinen fakat kehanet büyülerinde de yer alan tanrı ve tanrıçalar yer almaktadır. Büyü papirüslerinin Mısır bölgesine ait olması sebebiyle çeşitli şekilde Hellen tanrı ve tanrıçaları ile senkretik bir yapı oluşturan Mısır kültürüne ait kutsal isimler de yer almaktadır. Büyü papirüslerinden örnekler ile birlikte bu tanrı ve tanrıçalardan bahsetmek yararlı olacaktır.

²⁹⁸ Pironti, G. (2018). Yunanların Tanrıları ve Tanrıçaları. (Çev. Basmacı, L. T.), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan* içinde (552-585) İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım. 555-557.

3.1.1. Anubis

Genellikle yer altı dünyası ile ilişkilendirilen, fakat çalışmanın odak noktasını oluşturan kehanet büyülerinde de kullanım görmesi sebebiyle burada kendisine yer bulan bir diğer önemli kutsal varlık, Mısır kökenli Tanrı Anubis'tir.

Tanrı Anubis, aslında cesetlerin mumyalanması ve mezarların korunması ile ilişkilendirilen ve çoğunlukla vahşi bir köpek kafası ile tasvir edilen biçimiyle bilinmektedir. Ölülerin yargılanmasında ve mezarlara zarar veren kişilere cezalandırmakla da ilgilidir. Anubis'e bu durumu yükleyen sebep mezarları kazarak zarar veren çakallar ve vahşi köpeklerin varlığı olmalıdır. Anubis'in epitetleri, ölülerin lideri olması ile ilgilidir. Bunlar *“kutsal toprakların efendisi”*, *“batılların önde geleni”* gibi tanımlamalardır. İÖ 3. binyılın sonlarında Osiris'in *“ölülerin kralı”* olarak yer alması ile birlikte Anubis mitosuna, Osiris mitosunun içerisinde mumyalamayı koruyan tanrı olarak devam etmiştir. Osiris mitosuna dahil edilmesi ile birlikte Osiris'in mumyasının baş koruyucusu ve Isis ile Horus'un destekçisi olarak varlığını sürdürmüştür. Özellikle mumyalama işlemi ile birlikte ağzın açılması ritüelinin törenleri ile ilişkilendirilmiştir. Mısır'ın Ölüler Kitabı'nda ise Anubis, Osiris'in taht odasında ölülerin kalbini tartmakla görevli olarak gösterilmektedir²⁹⁹

Roma Dönemi'ne gelindiğinde ise Anubis önemli bir mezar tanrısı olarak bilinmektedir. Muhtemelen büyücüler ile olan popülaritesi sebebiyle Roma yazarları tarafından kötü biçimlerde kullanım görmüştür. Yeraltı dünyasına ait anahtarların koruyucusu olarak nitelendirilen Anubis, çoğunlukla bağlama gibi kara büyülerde görülmektedir. Büyüler sırasında çağırılması da vahşice yöntemlerle gerçekleşmektedir. Bunlardan biri büyücünün sorularını yanıtlamak üzere çağırılması sırasında siyah bir köpeğin kanı ile Anubis'in tasvirinin çizilmesidir.³⁰⁰

Yeraltı dünyasının anahtarını koruyan epitetiyle Anubis, bir büyü metninde de bu şekilde yer almaktadır:

“...Hermes, Morialar, cezalar,

²⁹⁹ Pinch, G. (2002). *Handbook of Egyptian Mythology*. Santa Barbara: ABC-CLIO. 104.

³⁰⁰ Pinch, 2002, 105.

Ey anahtar taşıyıcı, koruyucu, Anubis...”³⁰¹

Bir yerin başarısını ve huzurunu sağlamak amaçlı yapılacak büyü de ise Anubis, Hermes ile senkretik bir yapı oluşturarak birleşmiş şekilde yer almaktadır. “Hermanubis” olarak karşılaşılan bu ilginç durumun gerçekleştiği büyü metninde muskanın hazırlanışı sırasında üç el genişliği ölçüsünde yüksekliğe sahip bir mumdan üç başlı bir heykel yapılması istenmektedir. Heykelin ortada deniz şahini, sağda babun³⁰², solda ise ibis kuşu olmak üzere üç başlı olması gerekmektedir. Yapılan heykelin Osiris gibi mumyalanması gerektiği söylendikten sonra başların üzerine nelerin konması gerektiği belirtilmektedir: “...Şahinin başına Horus’un tacı; babunun başına ise Hermanubis tacı...”³⁰³

Zaman zaman yeraltı dünyası ile de ilişkili olan kehanet metinlerinden birinde Anubis’ten kehanet istenmektedir. Bu büyü metni şu şekilde yer almaktadır:

“Bakır bir kap içine dökülen yağmur suyunu alın ve buhur haline getirin.

Formül: Bırakın dünya dursun, hava dursun, deniz dursun, rüzgâr dursun; bunlar benim kehanetime engel değildir. Sessiz, ağlamasız, tıslamasız. Çünkü ben bir kâhinim ve korkutucu bir isim çağırmak üzereyim ‘KOLLA OLPHIOLOGEMALA ACHERŌIO’. Bana cevap vermeni istediğim şeyleri açıklayabilmen için kulaklarımı aç. Hadi hadi; hemen hemen; hızlı hızlı; ve sana sorduğum şeyler hakkında konuş. Bana görün efendim, Anubis, ‘sana emrediyorum, çünkü ben IEŌ BELPHENŌ.

³⁰¹ PGM IV. 1460-1469.

³⁰² Mısır kültüründe “köpek yüzlü” babunlar önemli kutsal hayvanlardır. Özellikle erkek babunlar vahşi tanrılar ve ay tanrıları ile ilişkilendirilmektedirler. Babunlar çoğunlukla güneşin doğmasına yardım eden şafak tanrıları olarak bilinmektedir ve heykelcikleri tapınak ve mezarlara yerleştirilmekteydi. “Babi” isimli bir tanrının baskın bir erkeklik gücü bahsettiği bilinmektedir. “Büyük beyaz babun” da bilinen başka bir kutsal babundur. İsmi ay görünümü ile bağdaştırılmaktadır. Babunların büyük boyutlardaki heykelleri Thoth’un Hermopolis tapınağının girişinde sıralanmışlardır. Ay tanrısı olan Thoth’un babun formunda betimlemeleri de bulunmaktadır. Thothun babunlarla bağdaştırılması ay ile olan ilişkisinden kaynaklanmalıdır. Bir mitosta Nubian Çölü’nde güneş tanrının kızını arayan Thoth, babun şeklinde betimlenmektedir. Greko-Romen dönemde anlatılan hikâyelerde de bir büyücünün balmumundan yapılmış iki babuna yaşam verdiği ve bunun ardından otuz beş iyi, otuz beş de kötü hikâye yazdığı aktarılmaktadır. Bazı Mısır tapınaklarında kutsal sayılan babunların dilini Mısır rahiplerinin bildiklerine dair ilginç bir inanış da bulunmaktadır. Bkz. Pinch, 2002, 113-114.

³⁰³ PGM IV. 3125-71.

*Bitirmek için şunu söyle: ‘Uzaklaş Anubis, kendi tahtına doğru, sağlığım ve iyiliğim için.’ Bu ritüeli kendinizi 3 gün süre boyunca saf ve temiz tuttuktan sonra uygulayın.”*³⁰⁴

Bir rüya büyüünde ise direkt olarak Anubis’e sesleniş bulunmaktadır. Fakat büyüün hemen başında göklerle ilişkilendirilerek anılmaktadır. Daha sonra yeraltı dünyasına gitmesi yönünde çağrı bulunmaktadır: “*Ey Anubis, gökyüzünün en büyüğü, yeraltı dünyasına git!...*”³⁰⁵

Gökyüzüne sesleniş ve sonrasında yeraltına konuşma ile devam eden rüyaya dair bir büyü ritüelinde de Anubis’in kutsal gücüne hitap edilmektedir: “*... Emredilen her şeyi yapın! Bana gel Anubis’in gönderdiği kutsal ruh, ... isteyeceği her emri yerine getir!...*”³⁰⁶

3.1.2. Apollon

Olympos’un ikinci kuşak tanrılarında Zeus ile Leto’nun oğlu olan Apollon aynı zamanda Artemis’in de ikiz kardeşidir. Hera’nın Apollon’a hamile olan Leto’yu kıskanması üzerine yeryüzünde kendisine bir türlü yer bulamayan Leto, Ortygia ya da Astaria olarak bilinen bir adada Apollon’u doğurmuştur (Lev. 12, Res. 15-16). Bu adayı Hellen dünyasının merkezi haline getiren Apollo, ismini de parlak anlamına gelen “Delos” olarak belirlemiştir. Apollon’un doğumu sırasında kuğuların adanın üzerinde yedi kez döndüğünden ve o günün ayın yedinci günü olduğundan bahsedilmektedir. Zeus tarafından oğlu Apollon’a altın bir kühah ve lyra ile birlikte kuğuların çektiği bir araba hediye edilmiştir (Lev. 13, Res. 17-18). Delos’a gitmesi yönündeki emir sonrası adaya şölenler ve ilahiler ile birlikte girmiştir. Tanrının Delphoi’a gelişi ise her yıl kurbanlar sunularak kutlanmıştır. Apollon, Delphoi’da Themis Tapınağı’nı korumakla görevli bazen Python bazen de Delphyne ismiyle bilinen bir ejderhayı oklarıyla öldürmüştür. Bu ejderha çevredeki kaynakları ve suları bulandırarak köylüleri ve bereketi kaçırmaktadır. Apollon’un ülkeye çeşitli zararlar veren bu canavarı öldürmesi sonrası ya anısını yaşatmak adına ya da öfkesini kazanmamak adına onuruna cenaze törenleri düzenlenmiştir. Pythia Oyunları ismiyle bilinen bu törenler Delphoi’da gerçekleştirilmekteydi. Apollon Themis Kehanet Merkezi’ni ele geçirdikten sonra buraya daha sonra kehanet ritüellerinde de kullanılacak en önemli malzemelerden olan üçayaklı

³⁰⁴ PGM VII. 319-34.

³⁰⁵ PDM 101-16.

³⁰⁶ PDM 117-30.

sehpayı vakfetmiştir. Apollon'un adına yapılan bu törenlerde Apollon'a ithafen onun onuruna bestelenmiş Paian da seslendirilmiştir.³⁰⁷

Deloslu Apollon'a *hymnosta* tanrının hem kehanet hem de lirle olan bağlantısı doğumundan hemen sonrasını anlatan şu dizelerde bahsedilmektedir:

“Benim olsun lyra ve benim olsun kıvrık yay,

Önceden haber vereceğim Zeus'un niyetlerini insanlara kesin ve doğru biçimde.

Böyle söyleyerek uzaklaştı yeryüzünün uzak bölgelerine

Uzun saçlı, uzağı vuran Phoibos...”³⁰⁸

Hellen dünyası için büyük önem teşkil eden Tanrı Apollon'un kutsal sembolleri olarak Defne ağacı ve yapraklarından yapılan çelenk, yunus ve karga bilinmektedir. Müzisyen kimliği ile birlikte Olympos tanrılarına ziyafetlerde yedi telli altın lyra çalarken betimlenmektedir (Lev. 14, Res. 19-20).³⁰⁹ Şiir ve müzik ile de ilişkilendirilen Apollon'un, ona atfedilen *hymnosta* tanrılara lyra ile eşlik etmesi anlatılmaktadır:

“...Phoibos Apollon dans edenlerin ortasında çalar lyra

Mağrur ve çevik adımlarla yürür ve etrafa ısıltılar saçar,

Işıl ışıldır ayakları ve güzel dokunmuş khitonu.

Kıvançla dolar içi ve kabarır göğsü

Altın bukleli Leto ve bilge Zeus'un

Ölümsüz tanrılar arasında şarkı söyleyen oğullarının görüntüsü karşısında.”³¹⁰

³⁰⁷ Grimal, 2012, 71-72.

³⁰⁸ *Hom. Hymns. IIIa. 130-135.*

³⁰⁹ Tahberer, 2002, 1113.

³¹⁰ *Hom. Hymns. IIIb. 200-205.*

Apollon ile ilgili tartışmalı olan konu kökenine dairdir. Apollon'un Anadolu kökenli olduğuna dair araştırmalar asıl doğuş yerinin Lykia, spesifik olarak da Patara olduğuna yöneliktir. Fakat süreç içerisinde oldukça önemli konuma gelen Apollon'un doğum yerini sahiplenmek için çeşitli efsaneler de ortaya çıkarılmaktadır. Delos efsanesi de bu açıdan bakıldığında bu efsanelerden biri olarak değerlendirilebilir.³¹¹

Etimolojik olarak da köken konusu değerlendirilmektedir. Çoğu yazar tarafından "Lykialı" olarak çevrilen Apollon'un epitetlerinden olan "Lykeios" kelimesinin anlamı konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Bu görüşlerden biri "lykos" kelimesinin "kurt" kelimesinden türediği ile ilgilidir. Bu durum tanrının erken dönemlerde kurt-tanrı olarak tapınım gördüğü şeklinde yorumlanmaktadır. Kelimenin "kurt" ile ilgili olması düşüncesine ek olarak, Apollon'un çobanların tanrısı olarak bilinmesi dolayısıyla sürüleri kurtlardan koruyan "Lykeios" unvanı ortaya konmaktadır. Fakat tanrının tasvirlerinde kurt-tanrı unvanını sembolize edecek bir durum bulunmaması, bu görüşü zayıf kılmaktadır. Bir başka görüş ise "lyke" kelimesinin "ışık" kelimesinden ya da "Lykia" kelimesinden türediği ile ilgilidir.³¹²

Homeros'un *Ilias/Ilyada* eserinde de Apollon'un açıkça Troia tarafında olması ve Lykialı anlamına gelen "lykegenes" epiteti ile anılması Anadolu kökenli olduğuna dair yorumları güçlendirmektedir.³¹³ Apollon ve Lykia bağlantısı Herodotos'ta da kendisini göstermektedir. Delphoi'da Apollon'a adanmış eski ilahilerin Lykialı şair olan Olenos tarafından söylendiği aktarılmaktadır.³¹⁴ Aslen Apollon'un Anadolu kökenli olması ile ilgili ilk tartışmalar Willamowitz-Möller'den 1903'te yayımladığı bir makale ile başlamıştır. Bu konuda önemli bir destek olarak Boğazköy'de ele geçirilen çivi yazılı tabletlerden İÖ 13. yüzyılın başlarına tarihlenen bir örnek gösterilmektedir. Wilusalı Alaksandu ile Hitit Kralı II. Muwatalli arasında gerçekleşen ve söz konusu tablette yer alan metinde tanrıların isimlerinin yer aldığı bölümde bir sözcük dikkat çekmektedir. Bahsi geçen "appuliunas" kelimesini Forrer, 1931'de yayımladığı makalesinde Apollon ile özdeşleştirmektedir. Willamowitz-

³¹¹ Erhat, 1996, 47.

³¹² Tahberer, 2002, 1117-1118.

³¹³ "Değerli kurbanlar kesmeyi ada ilk kuzulardan, ün salmış okçu Lykialı Apollon'a." Bkz. Hom. *Il.* IV. 102-103. Ayrıca bkz. Hom. *Il.* IV. 122.

³¹⁴ "...Kadınlar sıra olurlar, Lykialı Olen'in, kızları övmek için düzenlediği ilahiyi okuyarak adlarını anarlar. Ayrıca Opis ve Arge ilahisini onların adlarını anarak söyleyen ve onlar adına yardım toplayan İonialılarla, adalarda yaşayanların bu adları kendilerinden öğrendiklerini söylerler. (Delos'da okunan eski ilahileri düzenleyen gene bu Olen'dir. Oaya Lykia'dan gelmiştir.)..." Bkz. Hdt. IV. 35.

Möllendorff'un ortaya çıkardığı ve Forrer'in Hitit kaynakları ile desteklediği bu görüş, 1937'de Sommer'in “-appuliunas” kelimesinden önceki kısmın uğradığı tahribatın büyük olduğunu, bu kelimenin bir sıfattan ibaret olduğunu iddia etmesiyle zarar görmüştür. Sonraları çalışmanın da kaynağını oluşturan Burkert'in 1975'te yayımladığı bir makale ile birlikte Apollon'un Anadolu kökenli olmasına dair görüş zayıflatılmıştır. Bu makaleye göre Burkert, getirdiği etimolojik çerçeve ile birlikte Apollon isminin, eski Dor dilinden türeyen ve “toplanma” anlamına gelen “apellai”den geldiğini belirtmektedir. Tartışmalar kesin bir sonuç bildirmeksizin varlığını devam ettirmektedir.³¹⁵

Çalışma odağında kehanet bağlamı ile değerlendirilecek olan Apollon'un, Peneios'un kızı *nympha* Daphne, Koronis, Euenos'un kızı Marpessa gibi başarısız aşk girişimlerinden kehanetle ilişkili olanı ise Cassandra³¹⁶ aşkıdır. Apollon, Cassandra'yı baştan çıkarmak için ona kehanet sanatını öğretmiştir fakat kehaneti tamamıyla öğrenen Cassandra kendini Apollon'dan geri çekmiştir. Apollon ise intikam için Cassandra'nın kehanetlerinin güvenilirliğini almış ve en kesin kehanetlerde bile kimsenin inanmamasını sağlamıştır. Parnassos Dağı'nda *Musaların* oyunlarına başkanlık eden şiir ve müzik tanrısı yanında kehanet tanrısı da olan Apollon, kehanetlerini çoğunlukla manzum sözlerle dile getirmektedir.³¹⁷

Apollon'un kehanet sanatını öğrettiği başka bir hikâyede diğer karakter Hermes'tir. Zaman zaman çoban olarak da tasvir edilen Apollon'un sığırları Hermes tarafından çalınmıştır. Apollon, aynı zamanda lyra de icat ettiği söylenen Hermes'in bu buluşundan öyle etkilenmişti ki, çalgıya karşılık sürüsünü ona bırakmıştır. Sonraları yine Hermes'in icat ettiği flütü satın almak için altın bir asa vermiştir. Bunun yanında Hermes'e kehanet sanatını da öğretmiştir.³¹⁸

Kehanet yeteneğinin yanı sıra farklı özellikleri ile de bilinen Apollon, Hellen geleneğinde aynı zamanda tıp ile de bağlantılıdır. Antik kaynakların hemen hepsinde hekimler Apollon ve hekimlik tanrısı olan Asklepios'un oğulları ya da öğrencileri olarak

³¹⁵ Koçak, 2016, 550-551.

³¹⁶ Priamos ile Hekabe'nin kızı olan Cassandra'nın, Sibyll ya da Pythia gibi kâhin olduğu anlatılmaktadır. Troia'da Paris'in gelişinin büyük bir yıkıma sebep olacağı, Priamos'un Akhilleus'tan oğlunun cesedi ile birlikte döneceği, şehrin girişine bırakılan tahta atın içeri alınmamasının gerektiği gibi önemli kehanetleri vardır. Bkz., Grimal, 2012, 356.

³¹⁷ Grimal, 2012, 73-74.

³¹⁸ Grimal, 2012, 74.

geçmektedir.³¹⁹ Apollon, önceleri kehanet yeteneğinden çok Roma mitolojisinde (Apollo) hastalıkları iyileştirme gücü ile daha baskındır. Roma Pantheonu'na dahil edilmesinde vebaya çare olarak görülmesinin büyük önemi vardır. İÖ 433'lerde Roma'da büyük kayıplara sebep olan veba salgını nedeniyle İÖ 431'de bir *consul* tarafından Campus Martius'ta Apollon'a ithafen tapınak yaptırıldığı bilinmektedir. Sonraları İÖ 399'da tekrar veba salgınının ortaya çıkması ile birlikte Senatus tarafından Sibyll kehanet kitaplarına başvurulma kararı alınarak tanrılara ziyafet etkinliği düzenlenmiştir. Bu ziyafete Apollon'un da davet edilmesi iyileştirici özelliğinden kaynaklı olmalıdır. Apollon'a kehanet tanrısı kimliği ile başvurular, Roma'da II. Kartaca Savaşı (İÖ 218-201) ile birlikte gerçekleşmiştir.³²⁰

Apollon ile ilişkili büyü metinlerinde de epitetleri ile birlikte bulunmaktadır. Hem kehanet hem annesi Leto hem de Phoibos epitetiyle yer aldığı bir büyü metni şu şekildedir:

“Ey Phoibos, kehanetleri ile yardım eden,

Gel neşeli, Leto'nun oğlu, uzakta çalışan,

Dönüştürücü, buraya gel, buraya, buraya gel.

*Kehanet ver, gece saatinin ortasında kehanet ver.”*³²¹

Büyünün devamında Apollon yine Leto ve Zeus'un oğlu gibi tanımlamalarla yer almaktadır:

“...İyi kehanetin kelimeleri

Doğru kehanetlerle şimdi yolunu açabilirsin,

³¹⁹ “...Onlar Podaleirios ile Makhaon'un buyruğundalar, Asklepios'un iki oğlu, iyi hekim ikisi de...” Bkz. Hom. *Il. II.* 731-732.

³²⁰ Ögün, 2009, 117.

³²¹ PGM II. 1-64.

LAËTONION ve TABARAÕTH AEÕ EÕ, Efendi Apollon, bu geceyi kontrol eden, bunda usta olan, duanın da saatini tutan. Gel, kudretli ruhlar, bana bugün yardım edin, Leto ve Zeus 'un oğluyla gerçekten konuşarak."³²²

Uzun formüller ile birlikte gerçekleştirilen bir kehanet büyü papirüsünde Apollon, kehanet merkezleri ile birlikte anılmaktadır:

*"...Paian, Kolophon'un Phoibosu, Parnassos'un Phoibosu, Kastalia'nın Phoibosu; IËEA IË IÕ IY / IE IÕA IËA EYA ÕEA EYËA ÕEYA EYÕA EYIE EYIAE EYE EYË EYIE EYÕ IEYAE EYËAE... Seni çağırıyorum, Klaros'un Apollon'u, / EËY; Kastalianlı, AËA; Pythian, ÕAE; Musaların Apollon'u, IEÕÕEI."*³²³

Kehanet merkezleri ve görevli kâhinler aracılığıyla kehanetlerini aktaran Apollon'a, devlet işlerinden sosyal yaşamla ilgili pek çok konuda danışılmıştır. Devletler ve bireyler çeşitli konularda güvence almak ve belirsizliği çözmek adına Apollon'un kehanetine çeşitli araçlarla başvurmuşlardır.³²⁴

3.1.3. Helios

Titanlar kuşağından olması sebebiyle Olymposlulardan önce gelen Helios, Titan Hyperion ile Theia'nın oğludur. Eos'un yani şafağın ve Selene'nin yani Ay'ın kardeşidir. Ouranos ile Gaia'nın soyundan gelmektedir. *Nympha* Rhodos, Klymene, Orkhamos ile Eurynome'nin kızları Leukothea ile birlikteliği olsa da Helios'un karısı, Okeanos ile Tethys'in kızlarından Perseis'tir. Çocuğu ise büyücü Kirke, Kolkhis Kralı Aietes, Minos'un karısı Pasiphae ile kardeşi Aietes'i tahttan indiren ve Medea tarafından öldürülen Perseus'tur. Oldukça yakışıklı bir genç adam olarak tasvir edilen Helios, başının etrafında ışık hüzmeleri ile betimlenmektedir. Pyrois, Eos, Aethon ve Phlegon isimindeki atları tarafından çekilen bir arabanın içinde gökyüzünde dolaşmaktadır (Lev. 15, Res. 21-22).³²⁵

³²² PGM II. 1-64.

³²³ PGM II. 130-140.

³²⁴ Kaddar, S. (2016). Tanrıların En Yunanı Apollon: Kehanet ve Şifa. *Toplumsal Tarih Dergisi* içinde (86-90). c. (266). 88.

³²⁵ Grimal, 2012, 239-240.

Bir *daimon* çağırma büyüünün formülünde Helios, tasvir edildiği özellikleri ile birlikte anılmaktadır:

“*Gel bana, cennetin en yücesi, cennetin bir dans yeri olduğu kişi, / SATIS³²⁶ PEPHŌOUTH HŌRA, OITHCHOU; benim için gerekli olanı uygula, EĪ LAANCHYCH AKARBĒN LAAR MENTHRĒ SENEBECHYCH, kehaneti seven, altın yüzlü, ışık saçan altın parlayan / gecede ateşle parlayan, cesur, dünyanın cesur hükümdarı, günün erken saatlerinde parlayan...*”³²⁷

Söz konusu formüldeki “kehaneti seven”, “ışık saçan”, “günün erken saatlerinde parlayan” gibi ifadelerle mitolojik karakteristik özellikleri belirtilen Helios, sayılı istisnalar dışında yalnızca kehanet amacı ile kullanılan Apollon’dan farklı olarak bir hırsızı yakalamak³²⁸, kötülüklerden kurtulmak³²⁹, intikam³³⁰ gibi konulu büyülerde de yer almaktadır.³³¹

Güneş kültüne karşı ciddi bir ilgi bulunan Mısır’daki büyü metinlerinde Helios’a sıkça rastlanmaktadır. Bir büyü metninde tılsım amacıyla kullanılmak üzere bir taş üzerine aslan yüzüne sahip bir figürün sol elinde ay şeklinde bir daire, diğer elinde ise kamçı ile birlikte yılan tarafından sarılmış Helios-Horus figürünün olması gerektiğinden bahsedilmektedir. İki farklı kültüre ait güneş tanrılarının bu şekilde birlikte bulunması, bölgenin senkretik yapısı düşünüldüğünde doğal olarak karşılanmalıdır.³³²

Tanrının güneşle özdeşleştirilmesine örnek bir mitos da bulunmaktadır. Poseidon ya da Hyrieus’un oğlu olarak anlatılan ve aynı zamanda dev bir avcı olarak tasvir edilen Orion,

³²⁶ Mısır Tanrısı.

³²⁷ PGM III. 130-140.

³²⁸ PGM III. 467-78

³²⁹ PGM I. 195-222.

³³⁰ PGM V. 304-69.

³³¹ Türkan, 2012, 113.

³³² Türkan, 2012, 114. Helios ile birlikte Mısır kültlerinin birlikte kullanıldığı büyü metnine örnek olarak verilen şu metinde, “*Amoun*” kelimesi Mısır kültüründen Amon’u temsilen bulunmaktadır: “*ŌRI PI... AMOUNTE AINTHYPH PICHAROUR RAIAL KARPHIOUTH YMOU ROTHIRBAN OCHANAU MOUNAICHANAPTA/ZŌ ZŌN TAZŌTAZŌ PTAZŌ MAUIAS SOUŌRI SOUŌ ŌOUS SARAPTOUMI SARACHTHI A... RICHAMCHŌ BIRATHAU ŌPHAU PHAUŌ DAUA AUANTŌ ZOUZŌ ARROUZŌ ZŌTOUAR THŌMNAŌRI AYŌI PTACHARĒBI AŌUOSŌBI AU PTABAIN AAAAAAA AEEIOYŌYŌOIEEA CHACHACH CHACHACH CHARCHARACHACH AMOUN Ō EI / IAEŌBAPHRENEMOUNOTHILARIKRIPHIAEYEAIPHIRKIRALITHON OMENERPHABŌEAI CHATHACH PHNESCHER PHICHRŌ PHNYRŌ PHŌCHŌCHOCH IARBATHA GRAMME PHIBAŌCHNEMEŌ*”. Bu büyü sözleri yedi kez Helios’a söyle”. Bkz., PGM I. 42-195.

karısı Side'yi kaybından sonra davet üzerine gittiği Khios'ta, kendisinden adadaki vahşi hayvanları temizlemesini isteyen Oinopion'un kızı Merope'ye aşık olmuştur. Bu evliliğe karşı olan Oinopion, sonraları kızı Merope'ye tecavüz eden Orion'un gözlerini kör ederek cezalandırmıştır. Orion, adı Kedalion olan bir çocuktan kendisini güneşe doğru götürmesini istedikten sonra, gözleri tekrar açılmıştır.³³³

Aynı zamanda “evrenin gözü” olarak da nitelendirilen Helios'un, bu mitolojik özelliği ile yer aldığı ve hemen öncesinde Apollon'a seslenişin bulunduğu büyü metni şu şekildedir:

“Gel, ateşin dağıtıcısı, dünyanın uzaktan gören kralı,

Ey Helios, asil çelikli, Dünyayı

Koruyan Zeus'un gözü, her şeyi gören,

Yüce yolları gezen, Ey kehanetin parıltısı,

Cennetin içinde dolaşan, parlak, ulaşılmaz /

Uzun zaman önce doğmuş, başında

Altın taç ile çevrili, ateşten çemberli,

Parıldayan zırhlı, hızlı olan, yorulmaz olan.”³³⁴

Gün doğumunda yapılacak bir büyüde Helios tekrar “altın saçlı” gibi betimlemeleri ile birlikte formül içerisinde bulunmaktadır:

“Rüzgarların üzerinde doğan,

Altın saçlı Helios, alevleri kullanan,

³³³ Grimal, 2012, 565.

³³⁴ PGM II. 90.

Yüce yollarda dönüp duran, büyük kutbun çevresinde

*Kendi kendine her şeyi yaratan...*³³⁵

Bir kehanet büyüünde de Helios’a söylenmesi istenen formül ve öncesinde yapılacaklar belirtilmektedir: “*Parmağını kimseyle konuşmadan önce dilinin altına koy. Kutsal isimleri ve şunları söyle: ‘Bugün bana herkesin zihnindeki şeyler hakkında kehaneti ver. Ben TOM... IAŌ SABAŌTH IAŌ THEĀĒĒTH...M ADOUNAI BATHIAŌ...EA THŌE IABRABA ARBATHRAS IAŌ THEĀĒĒTH...M ADOUNAI BATHIAŌ AĒI AAAAAAA EEEEEEE ... ŌE ... SOESĒSISIETH...SABAŌTH IAEŌ’ Eğer bunları Helios’a söylersen ve parmağın dilinin altında ise her şeyi önceden bileceksin...*”³³⁶

Bazı kısımları eksik başka kısa bir kehanet büyüünde Helios şu şekilde yer almaktadır: “*Boğa yaprağı (... parçaları) al, ve göksel dairenin yüksekliğine şunu söyle: ‘Hırsız ... tek büyük tanrı, (bana gel) 6. günde ... olması için meclisten gel, Helios.*”³³⁷

Helios tekrar tekrar yüceleştirdiği bir büyü formülünde ise “büyük güç”, “büyük kudret”, “tanrıların tanrısı” gibi sıfatlarla kendisine yer bulmaktadır.³³⁸ Helios’un süreç içerisinde “tanrıların tanrısı”, “her şeyi kendi kendine yaratan” gibi tanımlamalarla birlikte kullanılması, büyü metinlerinde Yahudi-Hristiyan geleneklerle birlikte monoteizme eğilimi de açıkça göstermektedir. Politeist tanrı ya da tanrıçaların tüm tanrıların gücünü tek elde toplamış şekilde tasvir edilmesi ile birlikte monoteist yapıda büyü örnekleri bu şekilde ortaya çıkmaktadır.³³⁹

3.1.4. Horus

Roma’ya İÖ 1. yüzyılın ilk döneminde giren ve özellikle azat edilmişler ile birlikte köleler çevresinden büyük taraftar toplayan gizem dini, Mısır’ın bereket tanrıçası Isis’in, hem eşi hem de kardeşi olan Osiris’in ölümü ve yeniden doğumu ile şekillenmektedir. Mısır’da gök tanrıçası Nut ile yeryüzü tanrısı Geb’in kızı olan Isis, egemenlik gücünü temsilen

³³⁵ PGM IV. 435-440.

³³⁶ PGM III. 263-75.

³³⁷ PGM III. 479-83.

³³⁸ PGM IV. 640-645.

³³⁹ Türkan, A. (2014). Grek Büyü Papirüslerine Göre Roma İmparatorluğu Ortadoğusu’ndaki Yeni Din Anlayışı ve Kozmik Sistem Üzerine Bazı Gözlemler. Durugönül, S., Durukan, M., Brands, G. ve Kaplan, D. (Editörler), *Olba* içinde (307-336). Mersin: Kaam Yayınları. 319.

bulunmaktadır. Isis ismi de “taht” anlamına gelmektedir. Kardeşi olan Osiris ile evlenerek Mısır’da barış içerisinde yönetim sürmüştür. Fakat kardeşi Seth, Osiris’in egemenliğine son vermek için onu bir tabuta koyarak Nil Nehri’ne bırakmıştır. Byblos Krallığı bölgesindeki bir ağaca takılarak tabut durmuştur. Kocasını arayan Isis’in yolu da Byblos Krallığı’na düşmüştür. Sonunda eşinin bedenini alarak Mısır’da gizlemeye başlamıştır. Seth’in tekrar onları bulması üzerine, Osiris’i parçalara ayırarak Mısır’ın her yanına dağıtmıştır. Anubis’in yardımıyla kocasının parçalarını bulup birleştirerek tekrar diriltten Isis, onu bir şahine çevirerek can vermiştir. Osiris, dirilmesi ile birlikte Isis’i tekrar döllemiş ve böylece Şahin Tanrı olarak bilinen Horus doğmuştur. Osiris de tüm görevlerini Horus’a aktararak yaşamına bir ruh olarak devam etmiştir. Isis’in oğlu Horus’u Seth’ten sakınarak göğsünde oturtup beslemesi, tanrıçanın annelik yönünün de Hellen ve Roma kültüründe çokça işlenmesine sebep olmaktadır.³⁴⁰

Horus, kutsal şahin ve krallığın somutlaşmış hali olarak bulunmaktadır. Gözleri güneş ve ay olan, kanatlarını açarak göğe yaymış gökyüzünün efendisi olarak tasvir edilmektedir. Çoğunlukla şahin başlı olarak gösterilmektedir. Mısır Uygarlığı’nda yaşayan her kral, “yaşayan Horus” olarak kabul görmüştür. Horus da güneşi simgeleyen şekliyle Mısır bölgesinde tapınım görmüştür.³⁴¹

Horus için Mısırlılar önceleri “*Hor pa khered*” derken sonraları Hellenleşerek “*Harpokrates*” kullanımına devam etmişlerdir. Bu tanımı Hellenler “Çocuk Horus” olarak tercüme etmişlerdir (Lev. 16, Res. 23-24). Mısır sanatında erkek çocukları çoğunlukla geleneksel olarak çıplak şekilde gösterilmektedir. Doğal olarak Çocuk Horus da bu şekilde görülmektedir. Mısır mitoslarında çocuk tanrıların iki ana görevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi evrenin yenilenmesini sembolize etmektedir. Diğer görevleri ise evrenin düzenini tehdit eden vahşi yaratıklarla başa çıkmaktır. Fakat her iki durumda da çocuk tanrılar, cüce tanrılar ile yer değiştirebilmektedir. Büyü metinlerinde yılanları savuşturan olarak da bilinen Horus, parmağı ağzında duran bir çocuk olarak da tasvir edilmektedir.³⁴²

Horus’un isminin telaffuz edildiği bu büyü metni, önemli ayrıntılar içermektedir:

³⁴⁰ Dürüşken, 2000, 128-129.

³⁴¹ Pinch, 2002, 143.

³⁴² Pinch, 2002, 146.

“Adını söylüyorum Horus,

Moiralarınkine eşit olan,

ACHAIPHŌ THŌTHŌ PHIACHA AIĒ ĒIA IAĒ ĒIA THŌTHŌ PHIACHA.

Bana karşı nazik ol ey ata, dünyanın filizi,

kendi türeyen, ateş getiren,

altın gibi parlayan, ölümlüler üzerinde parlayan, dünyanın efendisi...”³⁴³

Tıpkı zaman zaman birlikte ve özdeş olarak anıldığı Helios gibi Horus da kehanet büyülerinde oldukça önemli bir konumdadır.³⁴⁴

3.1.5. Mithras

İran-Hint kökenli olan ve Roma İmparatorluğu ile birlikte Britannia’dan Persia’ya kadar oldukça geniş bir coğrafyada tapınım gören, zaman zaman kehanet büyülerinde de yer alan bir diğer önemli tanrı Mithras’tır.

“Aracılık eden” anlamına gelen Mithras’ın kültü, Roma’nın pagan kültürleri içerisinde Hristiyan kültürünün anlaşılması açısından incelenmesi gereken en önemli kültürdür. Özellikle İS 2. yüzyılın sonlarına doğru Roma’da yoğunluğu en üst noktasına ulaşmaktadır. Bunun sebebi olarak taraftarlarının özellikle Romalı askerler, tüccarlar ve kölelerden oluşması gösterilmektedir. Mithras kültü, özellikle Hristiyan kültürel tarihi açısından Roma’ya ait pagan kültürleri içerisinde ayrıca önemli bir yer tutmaktadır. Külte inancı olan askerleri savaş sırasında koruyup gözetken, antlaşmaların bozulmasını engelleyen özellikleri ile bir nevi dostluk tanrısı olarak pagan kültürleri içerisinde kabul görmektedir.³⁴⁵

Mithra inancının Romalı askerler tarafından tutulup yükseltilmesi de bu şekilde açıklanabilmektedir. Bu tapınım, askerler içerisinde öyle yoğundur ki, Roma İmparatoru

³⁴³ PGM IV. 455-461.

³⁴⁴ PGM III. 424-66. Ayrıca bkz., PGM III. 633-731.

³⁴⁵ Dürüşken, 2000, 146-154.

Commudus'un (İS 161-192) da Mithra dinine girdiği bilinmektedir. Genel olarak kurtuluşu simgeleyen bu inanç, Hristiyan Kilisesi tarafından da aynı görüşte paralel olduklarından dolayı yoğun bir mücadele görmüştür. İmparatorluk sınırları içerisinde kültün ezilmeye başlanması ise 5. yüzyılı bulmuştur.³⁴⁶

Fakat Mithras kültü, 3. ve 4. yüzyıllarda öylesine saygın bir konumdadır ki filoloji, tarih ve felsefe üzerine çalışmalar yapan E. Renan tarafından “*Eğer büyüme aşamasındaki Hristiyanlık, herhangi bir ölümcül hastalık tarafından engellenseydi, dünya herhalde Mithracı olurdu.*” görüşü de mevcuttur. Elbette bu görüşü destekleyen en önemli noktalardan biri, kültün Roma İmparatorluğu’ndaki hemen hemen her eyalete yayılmış durumda olmasıdır. Mithra tapınımının çalışma içerisinde aktarılan senkretik yapıya katkısı büyüktür. Hellen-Roma sentezine İran mirasını da katmayı başarmıştır.³⁴⁷

Mitolojisi ise güneş tanrının, Mithras’a ulak olarak bir kuzgun yollaması ve beyaz bir boğa kurban etmesini emretmesiyle başlamaktadır. Mithras emredileni uygularken ölmek üzere olan beyaz boğa bir anda aya dönüşür ve Mithras’ın pelerini de gökyüzü şekline girer. Boğanın kuyruğu ve kanından dünyaya ilk buğday ve üzüm tohumları saçılmıştır. Yumurtalıklarındaki kutsal sayılan döl ise bir kazan içerisinde toplanarak karışımından yeryüzünde var olan canlıların tümü oluşmuştur. Ayın dönmesi, mevsimlerin dönüşmesi ile birlikte, zaman yaratılmıştır. Fakat bu sırada bazı yaratıklar da yeryüzüne dağılır ve düalist yapı oluşur. İyi ile kötü arasındaki mücadele bu şekilde başlamaktadır (Lev. 17, Res. 25-26).³⁴⁸ Görüldüğü üzere bu kült ve ona ait mitosta da göksel varlıklar yine kehanet büyülerinde ismi geçen diğer tanrı ve tanrıçalar gibi yerini korumaktadır.

Roma Dönemi’nin Önasya Bölgesi’nde az sayıda fakat önemli şekilde büyü metinlerinde yer alan Mithras, çoğunlukla Helios ile birlikte bulunmaktadır. Mithras’ın ismi Zeus ve Helios ile birlikte bir kehanet büyüünde şu şekilde yer almaktadır:

³⁴⁶ Challaye, 1963, 107.

³⁴⁷ Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. (Çev. Berktaş, A.). c. (1). İstanbul: Kabalcı Yayınları. (Eserin orijinali 1976’da yayımlanmıştır.). 371.

³⁴⁸ Dürüşken, 2000, 149.

“Bir erkek çocuğu, kandil, fincan tabağı ve tezgah aracılığıyla gerçekleştirilen Sarapis’in Kehaneti: ‘Seni çağırıyorum Zeus, Helios, Mithra, Sarapis, yenilmemiş olan, Meliouxhos, Melikretes, Meligenetor...”³⁴⁹

Uzun olduğu kadar içerisinde sıkça boşlukların da olduğu başka bir büyüde yine ismi Helios ile birlikte anılmaktadır:

“Seni ve bir çocuğu bu yol çeker ... sonra, kuşların cıvılda seslerini duyacaksın ... rezene ve susamın yedi tanesi, kimyon ... bunları al ve kaynak su aracılığıyla kır ... ikinci ay olduğunda her şeyi duyacaksın ...

... Ben IEE IOEE IE IAO ISI ... (insanların aklındaki şeyler) çünkü ben ... ona dua et. Ama ... / ...ama bu gelişin ezberlenmesi ... bu senin olan formülü yedi kez tekrar et ... formül: ‘Gel Helios, Mithras ...’ ... bu kutsal su ... onun zihninde olan ... / o gün bileceksin ... eğer ateşe dokunursan.”³⁵⁰

3.2. Kehanet Büyülerinde İsmi Geçen Kutsal Varlıklar

Kehanet elde etmek amacıyla başvuru alan çeşitli araçlardan olan kutsal varlıklar, yalnızca tanrı ya da tanrıça değildir. Bunlar dışında *daimonlar*, melekler, *moiralar* ve *Musalar* gibi kutsal varlıklar da büyülerde aracı görevi görmektedir. Kehanet ya tanrı ya da tanrıçanın direkt olarak kendisinden ya da bu kutsal varlıklardan istenmektedir.

3.2.1. Daimonlar

Burkert’e göre *daimon* kavramı olmaksızın popüler inançların ve ilkel dinlerin tanımını yapmak imkansızdır. Tamamıyla Hellence görünümlü olan *daimon* kelimesi için etimolojik bir açıklama yapmak mümkün değildir. Kelimenin ilk kullanımlarında tanrılarla ilgili bir *daimon* statüsü ya da karakter kavramı yapılmadığı açıktır.³⁵¹

İÖ 2. bin yıllarının Mısır’ında *daimonlar* su ile oldukça ilişkilidirler. Bu durum çeşitli şekillerde hikâyelere yansımıştır. Örneğin bir hikâyede prens, gölde bir timsah ile *daimonun*

³⁴⁹ PGM V. 4-6.

³⁵⁰ PGM III. 450-465.

³⁵¹ Burkert, 1985, 179.

mücadelesine karışmaktadır. İÖ 1.bin yıllarında ise bazı büyü tılsımlar, taşıyan kişiyi nehirlerde, göllerde ve kuyularda yaşayan doğüstü varlıklara karşı korunmak için yapılmaktadırlar. *Daimon*lar, tanrı ya da tanrıçaların yeryüzündeki emirlerini uygulamakla görevli elçi konumundadırlar. Büyücüler tarafından da bu sebeple kullanım görmektedir.³⁵²

Hristiyan teolojisinin kuramcılarında olan Augustinus, *daimon*lardan için kötücül varlıklar olarak bahsetmektedir. Hristiyan metinlerinde de “şeytanlar” olarak yer almaktadır. *Daimon*ların kullanım alanı öyle fazladır ki her türlü şanssızlık, ani ortaya çıkan hastalık, önemli bir eşyanın kaybedilmesi, aşk gibi çeşitli alanlardaki büyü metinlerinde yer almaktadır. Yahudi, Hristiyan ve pagan inançlardaki konumu büyük önem teşkil etmektedir.³⁵³

*Daimon*ların korkulan varlıklar olmaları ile ilgili büyü metni *daimon*ların tamamıyla kötü varlıklara dönüşümünü göstermektedir:

“Koru onu efendim, şeytani eylemlerden ve her şeyden, *daimon*ların ziyaretlerinden, ve *Hekate*’nin ... ve ... ‘den, uykudaki saldırılardan ... sessiz *daimon*lardan ve *epilepsiden* ...”³⁵⁴

*Daimon*ların büyücüler tarafından kullanımına örnek olabilecek bir büyü örneğinde ise boğa boynuzu, bir kuş gibi kuyruğa sahip, başında taç bulunan ve ayakları oldukça güçlü ve hızlı bir *daimon* rüyada kehanet almak için zorla kullanılmaktadır. Betimlenen *daimon* bir parça ketenin üzerine resmedilir ve büyüsel anlamda güçlü bir isim, çizimin yanına eklenmektedir. Tanrının diğer kutsal isimleri ise sedir yağıyla doldurulmuş bir kandilin içine doğru telaffuz edilir. Korkunç tehditler ve eziyet verici şiddet ile birlikte doğum saati ve tanrının 365 ismi dile getirilir. Bu zorlama sonrası kehanet, rüyada tanrının görülmesi ile elde edilmektedir. Farklı olarak bazı durumlarda kehanet, rüyada direkt olarak büyüü uygulayan kişinin görülmesi ile de elde edilmektedir.³⁵⁵

³⁵² Pinch, G. (1994). *Magic in Ancient Egypt*. London: British Museum Press. 35-36.

³⁵³ Janowitz, N. (2002). *Magic in the Roman World*. London and New York: Routledge. 27.

³⁵⁴ PGM CXIV. 1-14.

³⁵⁵ Faraone, Obbink, 1991, 180.

Hellenizm, Hristiyanlık ve pagan inançları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya yardımcı olan *daimon*ların büyülerde kullanımı oldukça sıktır. Çalışmanın ilerleyen başlıklarında çeşitli malzemeler eşliğinde kullanımına değinilecektir.

3.2.2. Melekler

Melekler, yaşamda genel olarak iyi bilinmelerine rağmen zarara ya da kötülüğe neden olabilecek “günahkâr melekler” de olabilmektedir. Hem İncil’de hem de Hellen metinlerinde melekler fiziksel olarak insan biçiminde tasvir edilmektedirler. Gündelik yaşamda doğal sonuçlarla insanlar ile etkileşime girmezler. Süreç içerisinde İncil metinlerinde Tanrı’nın yeryüzünde görünmesi seyrekleşmektedir. Bunun yerine temsilcisi olarak seçtiği melekler tanımlanmaktadır. Tanrı, melek ve *daimon*ların rolleri kutsal kitaplarla birlikte çeşitli değişimlere uğramaktadır. Melekler, büyü metinleri de dahil olmak üzere çoğu metinde ise isimleri ile birlikte anılmaya başlamışlardır.³⁵⁶

Bir kehanet büyü ritüelinde haberi getirecek olan melekten şu şekilde bahsedilmektedir:

*“...Önce senin için şunun gibi bir işaret olacak: ‘Yanan bir yıldız’ evinin ortasına inecek ve durmaya başlayacak. Yıldız gözlerinden önce eridiği zaman çağırdığın melek sana gönderilecek ve göreceksin. Tanrıların kararını hızlıca öğreneceksin. Fakat korkma, tanrıya yaklaş ve sağ elini alıp öp. Melek, ne istersen sana hızlı bir şekilde cevap verecektir...”*³⁵⁷

Meleğin gündelik yaşamda bir yardımcı gibi kullanılmasına dair büyü metni ise şöyledir:

*“...Bu şekilde meleğin arkadaşı olacaksın. Gezmeye gittiğinde seninle gelecek, yoksul olduğunda sana para verecek, gece ya da gündüz herhangi bir saatte ne olacağını sana bildirecektir...”*³⁵⁸

Eros’tan bilgi almak üzere bir meleğin çağırıldığı büyü örneği ise şu şekildedir:

³⁵⁶ Janowitz, 2002, 27-29.

³⁵⁷ PGM I. 74-80.

³⁵⁸ PGM I. 170-175.

“Eros, sevgili, PASSALEON ÊT, bana merak ettiğim her şey ile ilgili bilgi verecek kişisel meleği gönder. Bunun için PANCHOUCHI THAASSOU’dan gelen emri uyguluyorum. Seni evrenin dört tarafından çağırıyorum...”³⁵⁹

Phoibos ve melek kavramlarının birlikte kullanıldığı bir büyü metni de bulunmaktadır:

“Hile yapmadan devam et, her şeyi gören, kutsal ruhun emirleri ile uyumlu, Phoibos’un meleği...”³⁶⁰

Pagan, Yahudi ve Hristiyan inançlarının senkretik bir yapıda yer aldıklarına örnek teşkil edebilecek bir büyü metni şu şekilde yer almaktadır:

“Ey efendi Apollon, Paian ile gel,

Sorularıma cevap ver efendim. Ey üstat.

Dudaklarım ne zaman gizli kelimeleri söylerse

Parnassos Dağı’nı ve Delphoi Pythosu’nu terk et,

Yüce tanrı Zeus’un baş meleği.

Ve sen, cennetin krallığını yöneten MICHAËL,

Seni baş melek GABRIËL’i Olympos’tan aşağıya çağırıyorum,

Şafak vakitlerinde sevindiren ABRASAX,

Gel şafaktan gün batımına görünen merhametli

ADŌNAI. Dünyanın babası,

Tüm doğa senin korkunla sarsılır, PAKERBËTH.

³⁵⁹ PGM VII. 478-90.

³⁶⁰ PGM III. 282-409.

*Yalvarıyorum sana Olympos'un başı...*³⁶¹

Pagan, Yahudi ve Hristiyan senkretizminin yapısını açıkça ortaya koyan bu metinde daha önce de bahsedildiği gibi Yahudi geleneğine bağlı olan “*Gabriel*” ve “*Michael*” melekleri ismi ile geçirilmektedir. Kehanetin tanrısı Apollon’u da içinde bulunduran büyü metninde Suriye kökenli bir tanrı olan “*Adonis*” de kendisine “dünyanın babası” sıfatıyla yer bulmuştur. Metinde meleklerle doğrudan seslenişin olması, onların artık yalnızca haber getirme görevlerinin olmadığını, bundan çok daha fazla işlevleri olduğunu düşündürmektedir.³⁶²

Senkretik yapının açıkça ortaya konduğu bir başka büyü metni:

“... Her tanrı ve insanı şaşırtacak büyük mucize

Bana karşı bağışlayıcı ol, [bağışlayıcı ol lordum,]

Gücünde ateşli buharı barındıran gün doğumunun efendisi, yükselen ateş,

Titan, seni çağırıyorum, Zeus’un yanan habercisi

Göksel IAŌ; ve sen de

Cennet diyarında hüküm süren, ey RAPHAËL

Gün doğumunda sevinç duyan, ey ABRASAX;

Ve sen, ey en mükemmel, ey cennetsel olan,

*Çağırıyorum ve seni MICHAËL, senin desteğini...*³⁶³

Bu büyü metninde de meleklerle doğrudan bir sesleniş bulunmakta ve Zeus’un meleği (habercisi) olarak Iao gösterilmektedir.

³⁶¹ PGM I. 262-307.

³⁶² Türkan, 2012, 164.

³⁶³ PGM III. 208-215.

Yahudi inancına ait meleklerin isimlerinin telaffuz edildiği bir rüya yoluyla kehanet alma büyüğü de yer almaktadır:

“ ... çift ... 'e söyle ve başını ovala; ve kimseye cevap vermeden uyumaya git. ‘Seni çağırıyorum, Sabaoth, Michael, Raphael ve sen, güçlü baş melek Gabriel, kehaneti getir beni geçmeden, birinizin bana girmesine ve açıklamasına izin verin...’’³⁶⁴

Yahudi ve Hristiyan geleneklerinden olan meleklerle “tanrı” sıfatı ile seslenilen bir başka metinde ise baş meleklerin tanrılaştıkları gözlemlenmektedir ve yine aynı metinde büyüğü uygulayan büyücü, kendisini ilk insan olan “Adem” olarak tanıtmaya yoluyla kendi konumunu yücelterek kutsallaştırmaktadır.³⁶⁵

“Yalvarıyorum sana, ben Adem, ata, benim adım Adem. Benim için büyüğü gerçekleştir, çünkü sana tanrı IAŌ aşkına, tanrı ABAŌTH aşkına, tanrı ADŌNAI aşkına, tanrı MIKHAËL aşkına, tanrı SOURİËL aşkına, tanrı GABRIËL aşkına, tanrı RAPHAËL aşkına... yalvarıyorum.”³⁶⁶

İsa figürünün, daha önce Zeus’un baş habercisi olarak geçen IAŌ’nun oğlu olarak geçtiği ve Vaftizci Yahya’nın da içinde bulunduğu bir şifa büyüğünde yine Yahudi ve Hristiyan senkretizmi görülebilmektedir:

"SARICH	İsa Mesih, IAŌ'nun oğlu,
AORKACH	hızlı, hızlı'
ROUGACH	iyileştir!
CHIOSNËCH	Yahya,
KOCH"	Oğul,

³⁶⁴ PGM VII. 1009-16.

³⁶⁵ Türkan, 2012, 166.

³⁶⁶ PGM III. 145-151.

Hayat.”³⁶⁷

Bir yıldız meleği olan ve “her şeye hâkim” sıfatlı Zizaubio’nın çağırıldığı başka bir ritüelde ise yine Apollon ile özdeşleşen defneyaprakları kullanılmaktadır. Aynı zamanda Helios’a bağlı olan Zizaubio bir arkadaş sıfatında görünerek kehaneti verecektir. Bu doğrultuda on iki yapraklı bir defne dalının her yaprağına burçlar kuşağından büyülü kelimeler ve karakterler yazılır. Tanrının adının yazıldığı defne yaprağı ise ayrıca özeldir. Büyücü bu yaprakları üç gece boyunca uyurken başının altına yerleştirir. Son günde yüzü batıya dönük şekilde buhur sunarak meleği ve Pleiades³⁶⁸ ile Helios’un on iki meleğini çağırır. Son olarak defne dalı yanan tütsünün üzerinde tutulur ve taç şekline gelecek şekilde bükülür. Kutsal isimlerin bulunduğu bu muska uyuyan kişinin başının yakınında tutulur.”³⁶⁹

İS 4. yüzyıl Roma’sına ait levhada bulunan beddua büyüğü metninde doğrudan seslenilen melekler, “baş melek” olarak görülmektedir:

“PHANOIBIKUX PETRIADE KRATARNADE, Baş melekler, Clodia Valeria Sophrone’nin Politoria’yı eline geçirmesine engel olun.

*ARTHU LAILAM SEMISILAM BACHUCH BACHAXICHHUCH MENEBAACICHUCH ABRASAX, Baş melekler, bu işyerinin sahibi Clodia Valeria Sophrone’ye engel olun ve Politoria’yı ölümle (apsykhia) burun buruna geleceği o işyerine (ergastill[o]n) götürmesine izin vermeyin.”*³⁷⁰

İçerisinde bazı eksiklerin olduğu ve uzun formüllerden oluşan başka bir kehanet büyüünde yine direkt olarak baş meleğe seslenildiği görülmektedir:

“Onüçüncü günde ayın yükselişine söyle: ‘Bana gel, büyük baş melek; bana gel XASR XAM THŌOUTH ... bana gel, gerçekliğin hükümdarı, ĒMI THĒ ... BA THŌOUTH

³⁶⁷ PGM CXXVIII. 1-11.

³⁶⁸ Pleiades: Ülker yıldız kümesinin Hellence ismi.

³⁶⁹ PGM VII. 795-845. Ayrıca bkz. Faraone, Obbink, 1991, 178.

³⁷⁰ Ankarloo, B. ve Clark, S., (Editörler), (2015). *Eski Yunan ve Roma’da Büyü ve Büyücülük*. (Çev. Dürüşken, Ç. ve Çoraklı, E.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. (Eserin orijinali 1999’da yayımlandı). 123.

THEŌREI ... ENĒN PAUPIOU PSIBIOAU ABLANATHANALBA ... AMOAMMA. Bana (isim) hafızasını ver ... SŌ ... Her şeyi bileyim ve ... üstünde her şeyi anlayabileyim.”³⁷¹

3.2.3. Moiralar

Hellen mitolojisinde kader tanrıçaları olarak bilinen, özellikle bağlama ve kara büyülerde ismi geçen *Moiralar* da bulunmaktadır. İnsanın doğar doğmaz üç *Moir*a tarafından payı olan ipliğinin bükülmeye başlanması, onların kader yanında ecel ve ölümle de özdeşleştirildiklerini göstermektedir. Örnek olarak Homeros’un “...*Amarynkeusoğlu Diores*’in bitti ömür yumağı tam o sıra...”³⁷² cümlesini kullanması gösterilebilir.³⁷³

Kaderle olan ilişkilerini Hesiodos da bildirmektedir:

“*Ve Moiralar, yaşama paylarımızı düzenleyenler:*

Klotho, Lakheis, Atropos tanrıçalar

Ki bilge büyük üstünlük vermiştir onlara,

Ki onlar verir yalnız insanlara

Mutlu ya da mutsuz yaşama paylarını.”³⁷⁴

Metinden de anlaşılacağı üzere *Moiralar Klotho, Lakheis ve Atropos* isimleri ile bilinmektedirler. Klotho hayat ipliğini bükerken, Lakheis kader ve alınyazısı anlamına gelmektedir. Atropos ise ölümü simgelemektedir.³⁷⁵

Kaderle bağlantılı üç *Moir*a’nın isminin geçtiği büyü metinlerinden biri şu şekildedir:

“*Ey Musaların asa taşıyan lideri,*

³⁷¹ PGM III. 282-409.

³⁷² Hom. *Il.* IV-517.

³⁷³ Erhat, 1996, 207.

³⁷⁴ Hes. *Theog.* 905.

³⁷⁵ Hesiodos. (2017). *Thegonia-İşler ve Günler*. (Çev. Erhat, A.ve Eyüboğlu, S.) (2. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Sözlük 242, 247, 222.

Hayat veren, gel bana şimdi, gel hızlıca dünyaya

Ieios, sarmaşıklarla süslü saçlar.

Ve Phoibos, şarkıya ses veren.

Gel, ateşin koruyucusu / ARARACHCHARA

ĒPHTHISIKĒRE, ve gel üç Moira,

Klotho ve Atropos ve Lachis...”³⁷⁶

Kader ile bağdaştırıldıkları bir diğer büyü metninde de isimleri ile birlikte şu şekilde yer almaktadır:

“...Yer altına ait olan Ariste, ve yeraltına ait Tartaros ve Kharon ve yeraltına ait refakatçılar ve ölümler ve daimonlar ve tüm insanların ruhları: bugün gelin, Moiralar ve Kader; bu aşk büyüsinin amacına ulaşmasını sağlayın.”³⁷⁷

Öncesinde Hermes ve Selene'nin de telaffuz edildiği bir rüya kehanetine de *Moiralar* yer almaktadır:

“...Güneşin ve ölümsüz tanrıların kandilleriyle

Dünyanın derinliklerinin altında

ölümlülere neşe verir. / Moiraların kader ipliği

ve söylediği olan rüya kehaneti

gece ve gündüz kehaneti gönderen...”³⁷⁸

³⁷⁶ PGM II. 64-183.

³⁷⁷ PGM IV. 1450-1455.

³⁷⁸ PGM VII. 664-85.

Büyü metinlerinde çoğunlukla bu şekilde yer alan *Moiraların* görevleri ile ilgili en açıklayıcı bilgiler Platon'un *Devlet* eserinde görülebilmektedir:

“...Eşit aralıklarla oturmuş üç kadın da dönüyormuş onlarla; kaderin kızları *Moiralar*mış bunlar; beyazlar giymiş, başlarında şeritler sarıymış; *Lakheisis*, *Klotho* ve *Atropos*, seslerini deniz kızlarına uydurup şarkı söylüyorlarmış; *Lakheisis* geçmişin, *Klotho* bugünün, *Atropos* geleceğin şarkısını. Ayrıca *Klotho* sağ elini kirmene uzatıp dış çemberi çeviriyormuş arada bir; *Atropos* sol eliyle iç çemberleri, *Lakheisis* de iki eliyle bir dış çemberi, bir ötekileri çeviriyormuş. Ruhlar gelir gelmez *Lakheisis*'in önüne çıkmışlar. Önce bir rahip onları sıraya dizmiş, sonra *Lakheisis*'in dizlerinden kura sayılarını ve hayat örneklerini almış, yüksek bir kürsüye çıkıp bağırarak: *Kaderin kızı bakire Lakheisis'in buyruğunu dinleyin; değişken ruhlar! Yeniden ölümlü bir hayata doğacaksınız! Bir kader perisi seçmeyecek sizi, kader perinizi siz kendiniz seçeceksiniz. Herkes kendine düşen sırayla kaderin kendini bağlayacağı hayatı seçecek. İyiliğe gelince, onun sahibi yoktur; kim iyiliğe ne kadar verirse, o kadar iyilikten payı olur. Herkes seçtiği hayattan kendi sorumludur; Tanrı karışmaz buna. Bu sözler üzerine rahip kuraları atmış, herkes yanına düşeni almış, yalnız Er'in almasına izin verilmemiş. Böylece herkes seçme sırasını öğrenmiş. Sonra aynı rahip hayat örneklerini sermiş önlerinde yere...*”³⁷⁹

Doğumdan önce insanın kaderini kendisinin belirlediğini bu aktardıkları ile bildiren Platon, devamında *Moiraların* görevlerinden bahsetmektedir:

“*Lakheisis*, her birine kendi perisini vermiş; bu peri hayatı boyunca ona hizmet edecek, seçtiği kadere göre yaşatacakmış onu. Bu peri ilkin ruhu *Klotho*'ya götürüp bu *Parka*'nın eli altından ve döndürdüğü kirmenden geçiriyormuş; böylece ruh, seçtiği kadere bağlanıyormuş. Ondan sonra *Atropos*, *Klotho*'nun eğirdiği kaderi çözülmez hale sokuyor, sonunda ruh hiç arkasına dönmeden kaderin tahtı önüne gelip duruyor, sonra öte yanına geçiyormuş...”³⁸⁰

3.2.4. Musalar

Esin perileri anlamında kullanılan *Musaların* etki alanı şairlerin şiirlerine ilham vermekten çok daha geniştir. *Musalar*, Hellence kelime kökeni olarak akıl, düşünce,

³⁷⁹ Plat. *Dev.* X. 617b-e.

³⁸⁰ Plat. *Dev.* X. 620d-e.

yaratıcılık gücü gibi kavramları içermektedir.³⁸¹ Aynı zamanda orantılı ve yaratıcı gücü de temsil etmektedirler. Temsil ettikleri bu durumlar yalnızca tanrı ya da tanrıçalar için geçerli değildir. İnsanlar için de geçerlidir. Dolayısıyla *Musalar* için insan ve tanrı ya da tanrıça arası kutsal bir varlık denilebilmektedir. Kendilerine özgü mitosları bulunmamaktadır.³⁸²

Hesiodos, Boiotia'daki Helikon Dağı'nın eteklerinde dolaşırken denk geldiği *Musaların* söylediklerini aktardıktan sonra şu dizeleri kurmuştur:

“...Böyle konuştu ulu Zeus'un kızları

Ve çiçek açan bir defneden koparıp

Güzel bir dal verdiler bana asa diye,

Sonra tanrısal sesler üflediler içime

Olaakları ve olmuşları yüceltmek için,

Ölümsüz mutlular soyunu kutlamak için

*Ve hele övmek için kendilerini...”*³⁸³

Sonraki dizelerde *Musaların* doğuşunu da aktarmaktadır:

“*Olymposlu Musalar, koca kalkanlı Zeus'un kızları.*

Eleuther yamaçlarının kraliçesi Mnemosyne

Kronos oğluyla birleşip Pieria'da

Getirdi onları dünyaya

³⁸¹ *Μοῦσα, ἥς, ἡ* kelimesi için bkz. Liddel, Scott, 1882, 980.

³⁸² Erhat, 1996, 208-209.

³⁸³ Hes. *Theog.* 30-35.

*Belaları unutturmak ve kaygıları dindirmek için...*³⁸⁴

Hesiodos, devamında dokuz *Musa*'nın isimlerini vermektedir. Buna göre Zeus'un tanrısal dokuz kızının ismi: Klio, Euterpe, Thalia, Melpomene, Terpsikhore, Erato, Polymnia, Urania ve Kalliope'dir. Kalliope'yi ise diğer sekiz *Musa*'nın başı olarak saymaktadır.³⁸⁵

Klio tarihten, Euterpe lirik şiiirden, Thalia çoban şiiiri ve komedyadan, Melpomene tragedyadan, Terpsikhore korolu şiiir ve danstan, Erato cinsel şiiirlerden, Polymnia dinsel şiiirlerden, Urania gökbiliminden, Kalliope ise destan şiiiri ve güzel sözlerden sorumludurlar. Günümüzün "müzik" ve "müze" kelimeleri de *Musalardan* türemiştir.³⁸⁶ Aynı zamanda Herodotos'un eserinin kitapları da *Musalardan* adını taşımaktadır. Fakat bu bilgilendirme İskenderiyeli eleştirmenler tarafından yapılmaktadır.³⁸⁷

Musalardan görüldüğü mitoslardan biri Phrygia Kralı Midas ile ilgilidir. Mitos, Athena'nın kendi yarattığı kavalı çalarken suya yansıyan görünümünü çirkin bulması ile kavalı sinirle suya atması ile başlamaktadır. Bu kavalı alan Marsyas, çalgıda öylesine ilerlemiştir ki Apollon'un lyra çalması ile mücadele edecek konuma gelmiştir. Aralarında gerçekleşecek mücadele sonunda kim galip gelirse yenilen tarafa istediği ceza verilecektir. Bu yarışmanın jürisi ise Phrygia Kralı Midas ile birlikte *Musalardır*. Midas oy hakkını Marsyas için kullanırken *Musalardan* ise Apollon'u birinci seçmişlerdir. Kazanan Apollon ise ceza olarak Kral Midas'ın kulaklarını eşek kulağı haline sokmuştur.³⁸⁸

Apollon'a dair kehanet büyülerinde ilahilere eşlik etmektedirler.³⁸⁹ Apollon için "*Musalardan* efendisi", "*Musalardan* Apollon'u" gibi epitetler kullanılmaktadır.³⁹⁰

3.3. Kehanet Büyülerinde Kullanılan Malzemeler

Kehanet büyülerinin temel bileşenlerini oluşturan araçların hepsinin kullanılması gibi bir zorunluluk aranmamalıdır. Kullanılan malzemelerin çoğunluğu, büyüünün adandığı tanrı

³⁸⁴ Hes. *Theog.* 52-55.

³⁸⁵ Hes. *Theog.* 75-80..

³⁸⁶ Cömert, B. (1999). *Mitoloji ve İkonografi*. Ankara: Ayraç Yayınevi. 30.

³⁸⁷ Herodotos. (1973). Tarih. (Çev. Ökmen, M.). İstanbul: Remzi Kitabevi. Önsöz 5.

³⁸⁸ Cömert, 1999, 45.

³⁸⁹ Strabon da *Musalardan* Apollon ile birlikte kehanetlere eşlik ettiklerinden bahsetmektedir. Bkz. Strab. X. 3. 10.

³⁹⁰ PGM II. 140.

ya da tanrıça ile bağlantılı olmaktadır. Büyülerde kutsal varlıklar ile etkileşime girmek adına kullanılan malzemeleri kategorize ederek kullanıldıkları büyülerle birlikte açıklamak faydalı olacaktır.

3.3.1. Bitkiler

3.3.1.1. Defne (Δάφνη)

Kehanet büyülerinde yoğunlukla karşılaşılan bitki defnedir. Defne bitkisinin yaprakları ve dalları Apollon ve Helios'a adanan kehanet büyülerinde sıkça kullanılmaktadır. Bu durumun sebebi olarak kehanet büyülerini ile defne bitkisinin ortak noktası olan Apollon olarak gösterilebilir (Lev. 18, Res. 27). Bu noktada Apollon ile defne bitkisinin kesiştiği mitosunu incelemek yararlı olacaktır.

Bazen Ladon Nehri'nin, bazen de Thesalia'da bulunan Penios Nehri'nin kızı olarak anlatılan Daphne, Apollon'un aşık olduğu bir *nymph*dir. Daphne, kendisini kovalayan Apollon'dan kaçarken, yakalanacağı sırada babasına kendisini başka bir şeye dönüştürmesi adına yalvarmaktadır. Babası da Daphne'yi Apollon'un da sevdiği bir bitki olan defneye dönüştürmüştür (Lev. 19, Res. 28-29).³⁹¹ Bu mitos ile bağlantılı olarak defne bitkisi ve yaprakları Apollon'a atfedilmiş kehanet büyülerinde kullanılmaktadır (Lev. 20, Res. 30).

Defne yapraklarının kehaneti elde etmek üzere Apollon ile etkileşime geçmede bir araç görevi gördüğü büyü metinlerinden biri şu şekilde başlamaktadır:

*“Yedi yapraklı bir defne filizini al ve onu sağ elinde tut. Yeraltındaki ve göksel daimonları çağır. Defne yapraklarının üzerine kurtulmak için yedi karakteri yaz. Karakterler şunlardır: *UAIQWZS. ilk karakter ilk yaprağa, ikinci karakter ikinci yaprağa ve tüm karakterler tüm yapraklarla eşleşene kadar. Fakat yaprak kaybetmemek ve kendi kendine zarar vermemek için dikkatli ol. Vücudu koruyan bu büyü için konuya bağlı denizler ve titreyen kayalar ve daimonlar tarafından koru. Çünkü bu büyü herhangi bir şeyden korkmaman için koruyucudur...”*³⁹²

³⁹¹ Grimal, 2012, 137.

³⁹² PGM I. 262-275.

Bir başka büyüde ise defne bitkisinin direkt olarak Apollon ile bağlantısından bahsedilmektedir:

“Defne, Apollon’un kutsal kehanet bitkisi,

Asa taşıyan efendinin bir zamanlar tattığı ve

Şarkılarını kendisine gönderdiği Ieios,

Kolophon’da yaşayan ünlü Paian,

Kutsal şarkıya kulak ver. Ve gökten hızlıca dünyaya gel

Ve konuş benimle.

Yakın dur ve lezzetli dudaklarından şarkıma ilham ver;

Gel şarkının tanrısı, şarkının meşhur hükümdarı...

... Yalvarana kehanetini söyle

Lezzetli dudaklarından, hızlıca, tamamen saf Apollon.”³⁹³

Buna benzer dizelerin yer aldığı bir diğer büyü metninde yine defne için Apollon’un kutsal bitkisi olarak bahsedilmektedir:

“Defne, Apollon’un kutsal bitkisi (kehanetin)

Phoebus, (bir zaman önce tattı) ve

Dalları ile kutsal başını çevreledi,

uzun altın buklelerini süsledi...”³⁹⁴

³⁹³ PGM II. 80-85.

³⁹⁴ PGM VI. 1-10.

Helios ve Selene'nin de isimlerinin telaffuz edildiği bir büyü örneğinin hazırlık sürecinde define dallarının kullanımı mevcuttur:

“Gece uyumadan hemen önce, eşeğin sütü ile yatağını arındır ve defnenin dallarını elinde tutarken aşağıdaki duayı söyle. Yatağının sazların üzerinde zeminde olmasını sağla ve sağ tarafının üstünde açık havada yere uzan. Duanı sergilerken kimseye cevap verme ve söylediğin gibi buhur parçasını ve on iki spiralli çam kozalaklarını ve iki horozun taşlığını biri Helios’a ve biri de Selene’ye olmak üzere ayın ilk gününde buhur kabında sun. Sağ tarafına karakterleri yaz ve aynı hızda uyumaya git. Dua ederken şu defne çelengini giy: 12 defne dalını al; 7 dalından çelenk yap ve beş tanesini birbirine bağla ve dua ederken sağ elinde tut ve yukarıda belirtildiği konumda uyumak için uzanırken bunu tut...”³⁹⁵

Kehanet ile ilişkili bir büyü metninde de Apollon'un kendisi ile özdeşleşmiş defne ağacına oyulmuş figürünün üçayak üstünde büyü boyunca durması gerektiği bildirilmektedir:

“Kehaneti almak için bir üçayak kurun ve bir zeytin ağacı ya da defne ağacından bir masaya şu karakterleri oyarak daire şekline alın: üçayağı temiz ketenle kaplayın ve üçayağa bir buhurluk yerleştirin. Altın, gümüş ya da kalay levhasının üstüne şu karakterleri işleyin: Levhayı buhurun altına ahşap figürün yanına yerleştirin ve üçayağın yanına saf olan bir bardak su ya da deniz kabuğu koyun ... Eğer görmek istiyorsan, defne sunumundan önce temiz beyaz elbiseler giyin ve defne yaprağından yapılan tacı takarak içeriye bakın...”³⁹⁶

Çok amaçlı bir büyü metninde yine defne dalının yapraklarına iki formül yazılması istenmektedir:

“Defne dalını al ve onun yapraklarına şu iki ismi yaz: ‘AKRAKANARBA RAKANARBA AKANARBA KANARBA ANARBA NARBA RBA BA A’ ve ‘SANTALALA ANTALALA NTALALA TALALA ALALA LALA ALA LA A’”³⁹⁷

³⁹⁵ PGM II, 20-30.

³⁹⁶ PGM III. 290-310.

³⁹⁷ PGM II. 64-183.

3.3.1.2. Gül (Podávθη)

Kehanet büyülerinde kullanılan bitkilerden biri de güldür. Bitkinin yağı ile birlikte kullanımı görülmektedir. Bu duruma örnek olabilecek büyü metinlerinden birisi şöyledir:

“...Ayin şudur: Kırmızıya boyanmamış bir kandili al ve bir parça keteni gül yağı ya da hint sümbülü yağı ile doldur ve kendini kâhin giysisi ile giydir...”³⁹⁸

Yardımcı bir ruh istemek amacıyla yapılan bir büyüde ise arındıktan sonra bir gece vaktinde temiz kıyafetler ile yüksek bir çatıya çıkılması istenmektedir. Bazı eksik bölümlerin ardından tütsü kabındaki buhur ile birlikte gül yağının sunulması gerektiği bildirilmektedir:

“...Topraktan yapılmış tütsü kabındaki buhuru ve gül yağını yakıp sunumunu yaparken bu kutsal büyüü yüksek sesle oku...”³⁹⁹

Rüyada kehaneti elde etmek amacıyla gerçekleştirilen başka bir büyüde gelecek olan tanrının gitmesi için gül kullanılmaktadır:

“...Neredeyse uyanık olduğunda tanrı gelecek ve seninle konuşacak ve elini hint sümbülü yağı ya da güllerle silmediğin sürece gitmeyecek.”⁴⁰⁰

Kokusuyla da büyülerde kullanım gören gül, yine bir rüya yoluyla kehanet alma büyüünde şu şekilde yer almaktadır:

“...Çizdiğin şey şudur: Ayakta çıplak bir adam, başında bir taç ve sağ elinde bükülmüş kolumun aracılığıyla tuttuğu, boynuna dayadığı bir kılıç ve sol elinde bir asa. Eğer sana esin verirse elini gül kokusuyla sil.”⁴⁰¹

³⁹⁸ PGM I. 277-280.

³⁹⁹ PGM I. 42-195.

⁴⁰⁰ PGM VII. 227-232.

⁴⁰¹ PGM VII. 105-110.

3.3.1.3. Mersin (μύρτος)

Farklı büyülerde kullanımı görülse de kehanet büyüleri içerisinde oldukça seyrek karşılaşılan bitkilerden birisi mersin bitkisidir. Rüya yoluyla kehanet alma amacıyla gerçekleştirilen bir büyüde kullanımı şu şekildedir:

*“Bir kalay yaprağı üzerine büyülü kelimeleri yazın ve yaprak şeridini mersin bitkisi ile kaplayın. Buhur sunumunu yapın. Yanan buhuru sunun ve sardığınız buhurun etrafında taşırken şunları söyleyin: ‘Efendiler, tanrılar, bana bu gece (konu) ile ilgili kehanet verin. Vurgulayarak size yalvarıyorum, sizden diliyorum. Sizin hizmetkârınızım.’ Sonra sardığınız yaprağı yastığının altına yerleştir ve kimseye cevap vermeden üç gün boyunca temiz ve saf tuttuğun kendini uykuya bırak.”*⁴⁰²

3.3.1.4. Mür (Μύρρα)

Mür bitkisi ile öncelikle Adonis’in de içerisinde bulunduğu mitosta karşılaşılmaktadır. Bu mitosa göre Suriye Kralı olan Theias’ın zaman zaman Smyrna olarak anılan Myrra isminde bir kızı vardır. Aphrodite’in öfkesi sonucu babası ile ensest ilişki kurma isteği uyanan Myrra, dadısı Hippolyte’nin de yardımıyla on iki gece boyunca Theias’ı kandırarak birlikte olmuştu. Fakat son gece kızının kendisini kandırdığını fark eden Theias, öldürmek üzere kızı Myrra’nın peşine düşmüştü. Tanrılara sığınan Myrra, mür ağacına döndürülmüş, on ay sonunda bu ağacın kabuğu kabarıp çatladığında içinden doğan çocuğa Adonis ismi verilmişti.⁴⁰³ Mür ağacının mitolojideki yeri bu şekilde aktarılmaktadır.

Büyü uygulamalarında reçinesi ile birlikte mürekkebi elde edilen mür bitkisi, aynı zamanda yapıştırıcı özelliği kullanılabilen bir diğer önemli malzemeyi teşkil etmektedir. Mısır Uygarlığı’nda mumyalama teknikleri sırasında kullanıldığı da Herodotos tarafından aktarılmaktadır:

“...Önce demir bir kanca ile burun deliklerinden beyni çeker; ama hepsini alamaz, kalanını ilaçla eritir. Arkasından, keskin bir Ethiopia taşı ile ölünün böğrünü uzunlamasına keser ve içindeki her şeyi boşaltır; içini böyle temizledikten sonra hurma şarabından geçirir

⁴⁰² PGM VII. 740-55.

⁴⁰³ Grimal, 2012, 3-4.

ve kokular püskürtür; karnına dövülmüş saf mür ve çeşitli kokular doldurur; ve diker. Sonra tabii sodyum karbonat içine daldırıp yetmiş gün onun içinde bırakmak suretiyle tuzlar...”⁴⁰⁴

Mür bitkisinin ağaç olarak yer aldığı bir büyü bitkisi eksik parçaları ile birlikte şu şekilde yer almaktadır:

“...Ey güzel isimli Phoibos...

.....

/..... tek hükümdar.....

Parnassos Dağı'nın ağaçlı zirvelerinde gezen

Sessiz ol, şimdi yapma, tellerini gevşet,

Ey mür ağacı ... / Lykialı tanrı,

Büyümeyi durdur ...

Öğrenmesi için, daha büyük bir ışık ver...”⁴⁰⁵

Mür bitkisinin aynı zamanda yakılarak elde edilen buhurunun da kullanım örneği bulunmaktadır:

“...İstediğin şeyi öğrendikten sonra onu yakışır bir şekilde onurlandırarak serbest bırakacaksın. Güvercinlerin kanını etrafa saç ve mürü yakarak elde ettiğin buhuru sun ve şunları söyle: Git, efendi, CHORMOU CHORMOU OZOAMOROI RŌCH KIMNOIE EPOZOI EPOIMAZOU / SARBOENDOBAIACHCHA IZOMNEI PROSPOI EPIOR; git, efendi, uzaklaş, sarayına dön, beni senin izleyicilerinin gücüyle bırak.”⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ Hdt. II.86.

⁴⁰⁵ PGM III. 230-250.

⁴⁰⁶ PGM II. 175-180.

Mür bitkisinden mürekkep elde etmek için izlenecek yollar yine bir büyü papirüsünde belirtilmiştir:

*“Mürekkep şöyledir: Temiz bir kapta mürü, beşparmak otunu ve pelin otunu yak; macun haline getirene dek öğüt ve kullan...”*⁴⁰⁷

Özellikle mürekkebi ile büyü uygulamalarının neredeyse tamamına yakınında kullanım görmesi, mür bitkisini bu konuda önemli kılmaktadır.

3.3.1.5. Zeytin (ἐλαία)

Zeytinin büyülerdeki kullanım şekli yukarıda da örneği verildiği üzere zaman zaman dalları ile bir yapıyı sembolize etmek üzerinedir.⁴⁰⁸ Zeytin dalları dışında yağı da büyülerde kullanım görmektedir. Su aracılığıyla kehanet alma amaçlı bir büyüde zeytinyağı kullanımı belirtilmektedir:

*“Ne zaman olursa olsun, ne istersen sor, bronz bir kâse veya tabak al, hangisini istersen. Suyu akıt: Eğer göksel tanrılara ise yağmur suyunu, dünyadaki tanrılara ise deniz suyunu, Osiris ya da Sarapis’e ise nehir suyunu, eğer ölüden ise kaynak suyunu kullan. Kâseyi dizlerinin üzerinde tut, yeşil zeytinyağını dök, kâsenin üzerine doğru eğil ve belirtilen büyüüyü söyle. İstedığın tanrıya, istediğin soruyu sor, sana cevap verecek ve her şeyi anlatacaktır...”*⁴⁰⁹

Büyülerde yine sıkça kullanım gören kandillerin doldurulmasında da zeytinyağı kullanılmaktadır:

“Geniş bir papirüsü odanın dört köşesine bağla. Bu şekilde ‘X’ şeklinde çapraz bir görünüm elde edeceksin. ‘X’in ortasına gelecek şekilde halka şeklinde pelin ağacından yapılmış hasırı bağla. Saz otu denilen fitilli, camla kaplı kandili al ve yeni doğmuş, erkek, siyah koçun yağı ile ovuştur. Kandili zeytinyağı ile doldur ve ortaya, hasırın üstüne yerleştir.

⁴⁰⁷ PGM II. 35-40.

⁴⁰⁸ PGM III. 282-295.

⁴⁰⁹ PGM IV. 222-235.

Kandili yak ve gün ayırt etmeden ritüeli gerçekleştirirken önceden söylendiği şekilde gün doğumuna bakacak şekilde dur...”⁴¹⁰

Başka bir örnekte yine kandil ve zeytinyağı görülmektedir: “...Sonra kırmızı renkte olmayan bir kandili al ve saf zeytinyağı ile doldur. Keteni temizle ve tüm isimleri yaz...”⁴¹¹

Zeytinyağının fitili yakmak üzere rüyada kehanet alma amaçlı bir büyüde kullanılması ise şu şekildedir:

“Temiz bir keten şeridin üzerine isimleri yazın. Fitol yapmak için yuvarlayın ve zeytinyağı dökerek yakın.”⁴¹²

Bir kehanet büyüünde ise zeytin dallarından yapılmış taçtan bahsedilmektedir:

“Eğer dört adam tarafından taşınırsa, ‘ne ile taçlandırılıyorlar ve tahttan önce ne oluyor?’ Eğer şunu söylerse: ‘Zeytin dallarından taç giymişlerdir ve buhurla gelirler.’ Erkek çocuğu doğruyu söylüyor demektir.”⁴¹³

3.3.2. Besinler

3.3.2.1. Bal

Büyü metinlerinde çoğunlukla karışım amacıyla kullanılan balın özellikle Attika balı olarak sınırlandırıldığı görülmektedir. Bu şekilde kullanım gördüğü ve yardımcı bir *daimon* çağırmak için yapılan bir büyü şu şekilde yer almaktadır:

“Her şeyi açıkça ortaya çıkararak daimon ve senin arkadaşın olacak, seninle birlikte yiyip birlikte uyuyacak bir yardımcı olarak gelir. Attika balı ve sütle karıştırdıktan sonra tırnaklarını başındaki tüm saçlarıyla birlikte al ve bir atmacayı siyah bir ineğin sütünde

⁴¹⁰ PGM IV. 1085-1100

⁴¹¹ PGM IV. 3190-3195.

⁴¹² PGM VII. 359-69.

⁴¹³ PGM V. 35-40.

kutsa. Boyanmamış bir bez parçasıyla sar ve saçlarıyla birlikte tırnaklarının yanına yerleştir.”⁴¹⁴

Bir kehanet büyüünde yine balın Attika Bölgesi’nden olması gerektiği görülmektedir:

“Bir adet ibibik kuşu al, onun kalbini çıkar, bir kamış ile onu del, kalbi parçalara ayır ve tanrıça yükseldiğinde onları Attika balının içerisine koy. Ardından tanrıçanın birinci gününde kalbi öğüt, onu balla karıştır ve başparmağınla tadıp şu formülü yedi kez söylerken boş mideyle karışımı ye...”⁴¹⁵

Bir büyü metninde tanrı ile karşılaşma ritüeli sırasında mür ile birlikte bal da anılmaktadır:

“Şimdi büyük tanrı ile karşılaşma şu şekildedir: Aslan’da⁴¹⁶ ortaya çıkan güneş ve ayın birleşiminde belirtilen bitkiyi, mür ve balı karıştırdıktan sonra meyve suyunu al, Pers ağacının yapraklarına sekiz ismi aşağıdaki gibi yaz. Öncesinde kendini üç gün boyunca saf ve temiz tut. Gün doğumuyla yüzleşmek için gel ve güneşe gösterirken yaprağı dilinle ıslat ve sonra güneş tanrı, seni dikkatle dinleyecektir...”⁴¹⁷

Apollon’u çağırmaya dair bir büyü metninde de şu şekilde yer almaktadır:

“Yanmış sunu; kurdun gözü, storaks reçetesi, cassia, pelesenk reçinesi ve çeşitli değerli baharatlar arasından herhangi biri, şarap, bal, süt ve yağmur suyunu dök. Yedi yassı çörek, ve yedi yuvarlak çörek yap. Bunlar kandilin yakınında yapacaklarıdır, kirli olan her şeyden ve balık yemekten, cinsel ilişkiden, kaçınırsan, tanrıyı en büyük arzuyla kendine getirebilirsin.”⁴¹⁸

Eksik bölümlerin bulunduğu bir kehanet büyüünde bal yine karışım amacıyla kullanılmaktadır:

⁴¹⁴ PGM I. 1-10.

⁴¹⁵ PGM III. 424-430.

⁴¹⁶ Burada “Aslan”, yeni ay anlamında kullanılmaktadır.

⁴¹⁷ PGM IV. 778-787.

⁴¹⁸ PGM I. 285-295.

*“bilmek istersen, ... da olan bu şeyleri söyle ... tanrı ve bunun gibi tüm kehanetle ilgili ... kurdu on gün boyunca ... kalbi bal ile ... karıştır. Formülü gün doğumunu karşına alarak söyle ve saat ve bugün boyunca önceden bileceksin.”*⁴¹⁹

*“Ardından, şarap, bira, bal ya da siyah inek sütünü asma ağacına döktükten sonra tutsüyle bir sunum yap ve formülü yedi kez söyle.”*⁴²⁰

3.3.2.2. Caria İnciri

İncir bitkisinin kültürel olarak gelişimi Mısır’ın XII. Hanedan Dönemi’ne (İÖ 1991-1802) denk gelirken Hellas’a ulaşması ise en erken İÖ 9. yüzyılda gerçekleşmiştir. Sosyo-kültürel anlamda, belirli örnekler ile edebiyat, sanat, din, siyaset, mitoloji gibi geniş alanlarda Caria incirine rastlanılmaktadır. Hellen toplumunda incirin kutsal sayılabilecek konumuna örnek olarak Demeter’in, kızı Persephone’yi araması sırasında Attika Bölgesi’ne geldiğinde evinde kaldığı Phytalos’a, orada yarattığı incir ağacının fidanlarını hediye etmesi, aynı zamanda bir Titan olan Sykeus’un, annesi Gaia’yı Zeus’un takibinden kurtarmak için yerden bir incir ağacı çıkarması verilebilir.⁴²¹

İncir’in Mısır bölgesinde bulunan Heliopolis’te de kutsal olarak kabul edildiğini aktaran bir *daimon* çağırma büyüsü şu şekilde yer almaktadır:

*“...gel bana ey kutsal Orion, sen kuzeyde olan, / Nil’i aşağı doğru akıtan ve denizle karışmamasına neden olan, cinsel ilişkide erkeğin tohumunun dönüşmesine neden olan, sen dünyayı yıkılmaz bir yerde kuran, gündüz genç gece yaşlı olan, yeraltı boyunca seyahat eden ve yükselen, ateş soluyan, ilk ayda denizleri ayıran, sürekli Heliopolis’in kutsal incir ağacına tohumlarını boşaltan, bu senin buyurucu ismin: ARBATH ABAŌTH BAKCHABRE...”*⁴²²

⁴¹⁹ PGM III. 320-325.

⁴²⁰ PGM IV. 850-929.

⁴²¹ İncirin Hellen toplumunda kullanımına dair daha fazla ayrıntılı bilgi için Bkz. Üreten, H. (2012). Eskibati (Eski Yunan) Kültüründe İncir. Yiğit, T., Kaya, M. A. ve Sina, A. (Editörler), *Ömer Çapar’a Armağan* içinde (349-362). Ankara: Hel Yayıncılık. 352-356..

⁴²² PGM I. 30-38.

3.3.2.3. Süt

Çeşitli hayvanların sütü büyülerde yukarıda da bahsedildiği üzere daha çok bal ile birlikte karışım yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Fakat bu kehanet büyüsü örneğinde süt, ritüel öncesi üç günü saf ve temiz bir şekilde geçiren kişinin sunu hazırlığında kullanım görmektedir:

*“Kendini hurma ağacının lifi ile bağla, ellerini güneşe doğru uzat ve formülü yedi kez söyle. Sonra, şarap, bira, bal ya da siyah bir ineğin sütünü asma ağacına döktükten sonra tütüsüyle sunu yap...”*⁴²³

Çalışmanın önceki bölümlerinde de sütün genellikle siyah renkte bir hayvandan alındığına dair büyü örnekleri verilmişti. Bu durumun sebebi olarak Mısır’da siyah ve yeşilin büyüme ve yenilenme ile bağlantılı olarak pozitif ve güçlü renkler olarak bilinmesi söylenebilir. Özellikle büyü metinlerinde siyah bir hayvanın kanının ya da sütünün kullanılmasına sıkça rastlanmaktadır.⁴²⁴

3.3.3. Hayvanlar

3.3.3.1. İbis Kuşu

Mısır mitolojisinde yazıyı ve insanlığın farklı dillerini ortaya çıkaran, bilgeliğin tanrısı olan Thoth, aynı zamanda Ay tanrısı olarak Güneş Tanrı Ra’nın yardımcısı konumunda bulunmaktadır. Thoth çoğunlukla güzel bir babun ya da ibis başlı bir erkek olarak tasvir edilmektedir. Ra’nın geceleri gökyüzünde parlaması için Thoth’u babun, yeryüzü ile gökyüzü arasında haberci görevi görmesi için de ibis biçiminde yarattığı söylenmektedir (Lev. 21, Res. 31).⁴²⁵

Hellen mitolojisinin rüya göndericisi ve ölümlerin kılavuzu olan Hermes’in bir büyü formülünde keten bir şerit üzerine Mısırlılarca kutsal sayılan ve Thoth’u simgeleyen ibis kuşu şeklinde resmedildiği görülmektedir. Hermes’in Thoth ile özdeşleştiği bu ritüelin devamında bir reçine türü olan mür mürekkebi ile çizim eklenir ve tanrı (*“ruhların üzerinde oturan*

⁴²³ PGM IV. 905-910.

⁴²⁴ Pinch, 1994, 81.

⁴²⁵ Pinch, 2002, 209-210.

tanrılarının tanrısı”) ailesi Osiris ve Isis ile birlikte çağırılır. Büyülü isimler yalnızca ritüeli gerçekleştiren büyücü tarafından bilinmektedir. Son olarak büyücü tanrının ortaya çıkacağı umuduyla uykuya gider.⁴²⁶

İbis kuşu, büyü metinlerinde kanı, organları, tüyü olmak üzere çeşitli parçaları ile birlikte kullanım görmektedir. Tüylerinin kullanıldığı bir büyü metni şu şekildedir:

“Eğer buğday unu ve olgunlaşmış dutu, susamı ve pişmemiş ‘thrion’, pancarın içine atarak sunarsan, kendi gölgenin kontrolünü sağlayacaksın ve böylece sana hizmet edecek. Günün altıncı saatinde yükselen güneşe doğru ıssız bir yere git, yeni koyu renkte bir hurma lifi sepetini ve başında bant şekline bir kırmızı şeriti, atmacanın sağ kulağının arkasındaki bir tüyü ve ibisin sol kulağının arkasındaki bir tüyü kuşan. Mekâna gel ve kendi ayağına kapan, ellerini esnet ve şu formülü kesin bir şekilde söyle: ‘Çünkü gölgem şimdi bana hizmet et, çünkü senin kutsal isimlerini ve şarkını ve sembollerini biliyorum, isminin ne olduğunu biliyorum.’”⁴²⁷

Tüyleri ile birlikte yumurtalarının da kullanım gördüğü bir başka büyü de ibis kuşu şu şekilde yer almaktadır:

“...Sonra nehire atla. Kıyafetlerinle birlikte suya gir ve arka tarafına doğru yürü, yeni kıyafetler ile üstünü değiştir ve git. Sonra, bir baykuşun safrasını al, bir ibis kuşunun tüyü ile birlikte gözlerinin üstüne sür ve böylece erginlenmen tamamlanacak. Fakat bunu yapamazsan bir baykuşu tut ve bir ibisin yumurtası ve atmacanın tüyünü kullan. Yumurtanın içine bir delik aç, tüyleri yerleştir, sıvısıyla kendini ovala...”⁴²⁸

İbis kuşunun kalbinin kullanıldığı bir kehanet metni de şu şekildedir:

“bir ibisin kalbini al ve mür içine yerleştir. Papirüs şeridi üzerine isimleri ve karakterleri yaz ve ibisin kalbini papirüs şeridine sar ve onu kadının cinsel organına yerleştir

⁴²⁶ Faraone, Obbink, 1991, 177.

⁴²⁷ PGM III. 612-625.

⁴²⁸ PGM IV. 45-50.

ve sorularını sor. O sana her şeyi anlatacak: 'DARYGKO IAU IAU
⊗⊗4X4⊗ AΘAΘΛΔΔΔBZATIZ B' »429

3.3.3.2. Kedi

İÖ 3 binli yıllarda kedinin evcilleştirildiği düşünülen Mısır ve Habeşistan bölgelerinde bazı hayvanların tanrılaştırıldığı gözlemlenmektedir. Özellikle Bast Bölgesi'nde kutsal olarak kabul gören "Bastet" isimli bir kedi tanrıçanın heykellerinin bereket getirdiği inancıyla evlerde bulunduğu bilinmektedir. Kedinin ölmesi durumunda bereketsizlik ve uğursuzluğun geleceği inancı sebebiyle, onuruna kaşlarını kazıtan insanlar, ölen kedileri de mumyalayarak ayrı mezarlıklara gömmüşlerdir.⁴³⁰

Salgın hastalıkları taşıyan ve insanlara çeşitli şekillerde zararlar veren fare, sıçan, yılan gibi hayvanlara karşı önemli bir koruyucu olması, kedinin kutsallaştırılmasını açıklayabilmektedir. Mısırlılar, kedilerin karanlıkta parlayan gözleri ile güneş tanrıları Ra'nın battıktan sonra yeraltında parlaması arasında bir bağ kurmuşlardır. Fakat bu noktada önemli olan direkt olarak kedinin kendisine değil, aslında onda var olan tanrısal güce tapınılmasıdır. Roma İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde kedi tasvirli çeşitli koruyucu ya da şans getirici muskalar kullanılmaktadır. Pagan döneminde yoğun olarak görülen hayvan kurbanı için seçilen kediler çoğunlukla iki ile dört aylık arasındaydılar.⁴³¹

Bu şekilde kutsallık atfedilmiş hayvanlar adak olarak da kullanılmaktadır. İÖ 200 yıllarından itibaren Mısır'da milyonlarca adağın yapıldığı yırtıcı kuşlar, kedi, ibis gibi hayvanların mezarlıkları ortaya çıkmaktadır. Bu hayvanların çoğunun boğularak ya da kafalarına keskin bir darbe alarak öldürüldüğü yapılan araştırmalar ile bilinmektedir.⁴³²

Büyülerde kedinin kullanımı çoğunlukla vahşice öldürülme şartı ile bulunmaktadır. Buna örnek olabilecek Agathokles adlı bir büyücünün formülünde, şiddetli şekilde öldürülmüş bir erkek kedinin ağzına, kehanet isteğinin yazılı olduğu papirüs parçasının konması ile ritüel başlamaktadır. Burada Helios-Osiris'i temsilen kedi kullanılmaktadır.

⁴²⁹ PGM VII. 411-16.

⁴³⁰ Armutak, A. (2015). Özgürlükten Tutsaklığa Hayvan. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, (44), 30-31.

⁴³¹ Tekin, O. (2015). Kedi: Bir Zamanlar Tanrıydılar. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (118-127). c. (44). 120-124.

⁴³² İkram, S. (2015). Antik Mısır'ın Hayvan Mumyaları. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (80-89). c. (44). 87.

Helios’a gün doğumunda ve gün batımında kedinin bedeni aracılığıyla sorular sorulmaktadır.⁴³³

Çok amaçlı bir büyüde muhtemelen Bastet’ten bahsetmek amacıyla kedi kullanılmaktadır:

“Bir kediye al ve vücudunu suya batırarak “Esies”e dönüştür. Onu boğarken şu formülü söyle: ‘Bana gel, Helios’un biçimini kontrol eden, sen kedi yüzlü tanrı ve kendine düşmanın kötülüklerinden dikkat eden... Seni çağırıyorum, ey kutsal ruh. Seni isimlerinle çağırıyorum, BARBATHIAŌ BAINCHŌŌŌCH NIABŌAITHABRAB SESENGENBARPHARARGĒS... PHREIMI; kendini benim için yükselt, ey kedi yüzlü tanrı, uygulamalarını yerine getir.’

Kediye al ve üç ince levha yap. Bunlardan birini kedinin anüsüne, birini ..., birini boğazına; ve temiz bir papirüs şeridine eylemi içeren formülü yaz...”⁴³⁴

Helios’a seslenilen çeşitli çizimlerin ve formüllerin söylendiği uzun bir büyü metninde kedinin bıyıklarının tutulması istenmektedir:

“Ayini uygulayacağın mekâna geldiğinde kedinin sağ ve sol bıyıklarını ellerinde bir tılsım gibi tutarken şu formülün tamamını Helios’un yükselişine söyle...”⁴³⁵

3.3.3.3. Kuşlar

Nil Nehri sebebiyle su kuşları, bataklık ve çöller sebebiyle leş yiyen ve yırtıcı kuşlar, ülkenin güneyinden geçen büyük göçmen kuşlar olmak üzere Mısır coğrafyası, kuşlar bakımından oldukça zengin durumdadır. Bazı Mısır yaratılış mitoslarında da yaratılan ilk canlının kuş olduğu anlatılmaktadır. Anti, Montu, Hathor, Nephthys ve Isis gibi birçok tanrı ya da tanrıça da şahin biçiminde tasvir edilmektedirler.⁴³⁶

Büyü metinlerinde de zaman zaman atmaca, doğan ya da şahin olarak isimlendirilen kuşlar kullanım görmektedir.

⁴³³ Faraone, Obbink, 1991, 180.

⁴³⁴ PGM III. 1-15.

⁴³⁵ PGM III. 125-130.

⁴³⁶ Pinch, 2002, 120.

Helios'un da içeriğinde bulunduğu bir kehanet metninde, bahsi geçen kuşa atmaca ismi ile rastlanılmaktadır:

*“Efendim, eğer önceden bilmemi dilersen, ağacın üzerinde atmacalar üşüşsün’ eğer bu olmazsa, rüzgâra doğru dönerken, dört rüzgâra bu formülü söyle. Formülü söylediğin zaman, Helios’un büyük adını da söyle... ve büyük adını...: AÕTH / SABAÕTH.”*⁴³⁷

Aynı zamanda Horus’u simgeleyen şahin kuşunun atmaca olarak kullanımı bulunmaktadır. Bu kuşlar çoğunlukla tılsım olarak kullanılmaktadır:

*“Ve ballı sütü al, onu güneş doğmadan iç ve kalbinde kutsal bir şeyler olacak. Ve sonra atmacayı al ve onu ardıç ağacından yapılmış bir mabette heykel gibi dik. Mabedin kendisini tamamladıktan sonra, hayvan olmayan yiyeceklerin sunumunu yap ve elinden biraz eski şarap iç.”*⁴³⁸

3.3.3.4. Scarab

Scarab, Mısır Uygarlığı’nda Güneş Tanrısı Ra’nın dört ana formundan biri olan Güneş Tanrısı Kephri’yi sembolize etmektedir. Tanrının ismi Eski Mısır’da “dönüştürmek”, “olmak” anlamına gelen “*kheperu*”dan türemiş olmalıdır. Kephri, “kendini yaratan” olarak tanımlanabilmektedir. Scarabın bir gübre topunu itmesi ile güneşin ve ayın gökyüzünde itilmesi arasında bağ kurulmaktadır. Bu bağ sonucunda Kephri ile scarab arasında bir ilişki meydana çıkmaktadır. Scarabların gübre topları içerisinde doğması ile Kephri’nin kendi kendini yaratmış olması arasında da bir bağ kurulmaktadır. Scarab uzun bir süre boyunca muska yapılması amacıyla kullanım görmüştür.⁴³⁹ Scarabın yaygın kullanımı İS 4. yüzyıla dek büyü metinlerinde devam etmiştir.⁴⁴⁰

Bir büyü metninde scarab çizimiyle birlikte yer almaktadır (Lev. 22, Res. 32):

“...Çamur al ve ritüelin saflığını gözlemleyebileceğin yatak odasının kapı direklerini arındır ve bunu çamurun üstüne sür. Bronz bir stulos üzerine sağ taraftaki kapı direğine

⁴³⁷ PGM III. 263-75.

⁴³⁸ PGM I. 10-30.

⁴³⁹ Pinch, 2002, 152-153.

⁴⁴⁰ Pinch, 1994, 109.

yazılı yaz: ARASMŌI NOUCHA NOUCHA ĒĪ ĒĪ IA IA IE ĒY / ABRASAX
LERTHEMINŌTH.' Aynı şekilde sol taraftaki kapı direğine: IÖE ĒŌA ĒIEA IAIA IE LAİĒEA
HARPON KNOUPHI.' Kapının üst kısmına: AA EE MICHAĒL ĒĪA EYŌ
YAE EYŌ YAE EYŌ IAE'

Yatak odanın dışını keçi kanyla ovalarken kapının altına scarabi buradaki gibi çiz. Tahtın arınmasına izin ver ve üzerine keten bir kumaş ört ve altına bir tabure koy. Tahtın alt tarafına şunu yaz: IĒ IEA IOAY DAMNAMENEUS ABRAĒ ABRAŌ ABRAŌA; Musaların efendisi, bana, sana yalvarana merhametli ol ve iyiliksever ve bağışlayıcı ol; saf yüzünle bana görün.”⁴⁴¹

Öncesinde kehanet kuşlarından bahsedilen ve yeryüzündeki canlıların sakinleşmesi ve durması istenilen bir Helios'a sesleniş metninde de scarablar yer almaktadır:

Bu Helios'a seslenilecek ayinin duasıdır:

...Kral Semea, dünyanın babası, bana karşı bağışlayıcı ol,

Ey scarab; seni çağırıyorum, ölümsüz,

Altın saçlı tanrı, ey scarab, her tanrıyı ve

Her insanı şaşırtacak büyük mucize,

Bana karşı bağışlayıcı ol..."⁴⁴²

Bilgi almak üzere çağırılmış bir *daimon*un gönderilme ritüelinde scarabın kilit bir noktada olduğu gözlemlenmektedir. Büyü uygulamasının sonunda *daimon*ın uzaklaşması için yapılan ritüel şöyledir:

“... boynuzlu bir gübre böceğinin ortasını aygır saçı ile bağla ve böceği kamaşa as. Sonra, daha önce kullanılmamış kandili yak ve böceği toprak bir kaba yerleştir. Böylece kandilden gelen sıcaklık böceğe zor ulaşır. Parçaları attıktan sonra sakın kal, kendi kalacağın

⁴⁴¹ PGM II. 150-160.

⁴⁴² PGM III. 205-210.

yere git ve kendini kapat; çünkü çağırdığın kişi orada olacak ve seni silahlarla tehdit ederek böceği serbest bırakmaya zorlayacak. Fakat sakın ol ve sana cevap verene kadar bırakma; sonra uzağa bırak. Arınma zamanında yemek yediğinizde ve yatmak üzereyken her gün yedi kez aşağıdaki büyüyü söyle. “Sen tahta boyunlu, çamurlu suratlı, gel bana, çünkü ben Sabertoush, cennetteki büyük tanrı.

Yukarıdakiler için muska: Hamile bir kadının elinden ya da ayağından aldığın kanla temiz bir papirüse ismi yaz; keten bir ip ile sol koluna kuşan.

Yazılacak şey şudur: ‘SHTĒIT CHIEN TENHA, bağladım ve gevşettim.’

Böceği serbest bırakırken şunu söyle: Harko, Harko benim adım, Harko benim gerçek adım.”⁴⁴³

3.3.4. Nesneler

3.3.4.1. Kandil

Mısır ve Hellen büyü kültürlerinde ortak kullanım gören kandiller, çoğunlukla üstlerine doğru kutsal isimler telaffuz edilirken kullanılmaktadır. Çalışma boyunca çeşitli yerlerde verilen büyü örneklerinden de anlaşılabacağı üzere kullanımı oldukça yoğundur. Kandilin fitili ve fitilinin hangi malzemeden yapılması gerektiği, içine doldurulacak yağ gibi ayrıntılarla birlikte büyü papirüslerinde yer almaktadır.

Büyü uygulamalarında kullanılan kandillerle ilgili hemen hemen hepsinde özel bir durum olarak kırmızı renkte olmamaları istenmektedir.⁴⁴⁴ Bu duruma sebep olarak Mısır kültüründe renklere karşı olan inanış incelenmelidir. Kırmızı renk, tanrıçanın, güneşin gözü ile bağlantılı bulunan güçlü bir renktir. Bu güç zaman zaman büyücüler tarafından *daimon*ları bağlamak üzere kırmızı şerit ile birlikte kullanılmaktadır. “Kırmızı şeyler”in kötülük yaptığına inanılmaktaydı. Büyü kitaplarında kırmızı saçlı olarak tasvir edilen Seth’in tasviri çoğunlukla kırmızı renkle çizilmektedir. Hellen-Mısır papirüslerinde Seth’i çağırmak üzere

⁴⁴³ PGM IV. 65-85.

⁴⁴⁴ Örneğin bkz. PGM I. 277., PGM II. 57., PGM IV. 3192.

uygulanan büyülerde de kırmızı mürekkep kullanılmaktadır. Dolayısıyla kırmızı renk kaos ve kötülükle ilişkili olarak görülmektedir.⁴⁴⁵

Rüyada kehanet edinmek üzere yapılan bir büyü örneğinde kandile büyü sözlerinin telaffuz edilmesi gerektiği bildirilmektedir:

“...Güneye bakan, natron suyuyla arındırdığın temiz ve karanlık bir odaya gitmelisin, kırmızı olmayan ya da reçine kullanılmamış bir kandili getirmelisin; içine temiz bir fitil koymalısın; ilk belirli isimleri ve figürleri mür mürekkebiyle fitile yazdıktan sonra gerçek yağ ile doldurmalısın; kendinin önüne yeni ve temiz bir tuğla koymalısın ve kandile doğru yedi kez büyü sözleri ezberden söylemelisin. Eğer buhuru kandilin önüne koyarsan ve kandile bakarsan tanrıyı kandilin yanında göreceksin. Sonra sazdan yapılmış hasırın üzerinde uyumaya git ve sana o rüyanda aradığın cevapları söyleyecektir.”⁴⁴⁶

Öncesinde Apollon’a seslenişin olduğu bir büyü metninde yine kandile doğru büyü sözlerinin söylendiği görülmektedir:

“Aşağıda defne yapraklarına yazılmış büyü sözlerini, papirüs şeridi ile birlikte ekle, sararak başının yanına yerleştir. Duadan geldikten sonra, kandilin fitiline buhuru yerleştir ve yatmaya gitmeden önce kandile doğru şunları söyle: BOASOCH OĒAĒ IAŌIĒ ŌIAĒ NICHAROPLĒX / STHOM ŌTHO... YIE IŌ ĒI IAĒL IRMOUCH ŌNOR ŌEYE IYO EAŌ SABAŌTH THĒOTHĒ PAŌMIACH SIEOU IAŌ IE IEŌ... IOY IEYOY IŌ IĒI ĒŌ IĒAI IEŌA A E Ē I O Y Ō”⁴⁴⁷

Büyü papirüslerinde kandilin kullanım şekillerine bakıldığında, tanrının kendisini göstermesi ve kehanet vermesi ile ateş arasında bir bağlantı kurulduğu görülmektedir. Işık ve ateş ile tanrısal güç arasında kurulan bu ilişki, büyü papirüsleri dışında gizem kültlerinde de görülmektedir. Büyücünün kandili önce bazı ritüel ve malzemelerle hazır hale getirmesi ve sonrasında tanrıyı getirmek için bir araç olarak kullanması, kandildeki ateş ve ışığın, tanrı ya da tanrıçanın ilahi ışığının küçük bir yansıması olarak görülmesinden dolayı olabilir.⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ Pinch, 1994, 81.

⁴⁴⁶ Johnston, S. I. (2008). *Ancient Greek Divination*. UK: Blackwell Publishing. 165. Ayrıca bkz. PDM XIV. 117-49.

⁴⁴⁷ PGM II. 10-15.

⁴⁴⁸ Johnston, 2008, 166.

3.3.4.2. Ölüler ve Eşyaları

Büyülerde sıkça kullanımına rastlanan malzemelerden biri de ölülerin bedeni, giysileri ya da organlarıdır. Ölü bir bedenden ya da onun eşya veya parçalarından faydalanılarak özellikle rüya yoluyla kehanet elde etmeye yönelik büyüler uygulanmaktadır. Yer altına ait dünya ile iletişimde olan büyülerin, yine yer altı dünyasına ait olan eşya ya da ruhları kullanması bu bağlantının anlaşılmasında faydalı olacaktır. Ölülerle iletişime girilmesi gereken durumlarda, tıpkı kedilerde olduğu gibi ölünün genellikle şiddetle öldürülmüş olması gerektiği şart koşulmaktadır.

Büyüde kullanılacak kıyafetlerin sahibinin vahşice öldürülmüş olması gerekliliğinin bildirildiği bir büyü örneği şu şekildedir:

“Bir maymunun ya da vahşice öldürülmüş birinin cesedinden gözünü al, şakayık bitkisi al (gül demek isteniyor). Bunları zambak yağı ile sağdan sola doğru ovala ve ovalarken büyüü söyle: ‘Ben ANUBIS, ben OSIR-PHRE, Ben Seth’in parçaladığı OSIRIS. Yüksel şeytani daimon, IŌ ERBĒTH IŌ PHOBĒTH IŌ PAKERBĒTH IŌ APOMPS...’”⁴⁴⁹

Çok amaçlı başka bir büyüde yine vahşice öldürülmüş birinin kıyafet parçalarının kullanıldığı görülmektedir:

“...Eğer görünmezse, siyah bir koçun beynini, üçüncü gün onun sağ ayağındaki bileğine yakın tırnağını; dördüncü gün bir ibisin beynini kurban et; beşinci gün mür mürekkebi ile belirtilen figürü papirüse çiz, onu vahşice öldürülmüş birinin kıyafetlerine sar...”⁴⁵⁰

Daha önce scarabın kullanıldığı büyüün devamında papirüste belirtilen bir figürün vahşice öldürülmüş birinin kıyafetlerine çizilmesi istenmektedir (Lev. 23, Res. 33). Daha sonra çizilen figür kandilin içine atılmalıdır.⁴⁵¹

⁴⁴⁹ PGM I. 247-62.

⁴⁵⁰ PGM II. 45-50.

⁴⁵¹ PGM III. 170-175.

Öldürölmüş kişinin kıyafetinin aynı şekilde kullanım gördüğü başka bir büyü metni örneğı:

“İlk günde, bir koyunun toynaklarını; ikinci gün, bir keçinin toynaklarını; üçüncü gün bir kurdun eklem kemiğini ya da saçını topla. Bunları sonraki günlerde yakılacak sunu olarak kullan. Yedinci gün, henüz gelmemesi durumunda, vahşice öldürölmüş birinin kıyafetlerinden kandil fitili yap ve kandili saf yağ ile yak ve iyi niyetle gelmesi için tanrıya yalvararak bu formülleri oku...”⁴⁵²

3.3.5. Sözler ve Formüller

Büyölü sözler çoğunlukla yüksek sesle söylenmek üzere yazılmış ya da ezberlenmiştir. Çalışma boyunca verilen büyü metnlerinin örneklerinde de göröleceğı üzere büyüler iki ana aşamadan oluşmaktadır. Birincisi büyücünün ne yapması gerektiğine dair talimatlardan oluşurken ikinci aşama söylenmesi gereken büyölü sözler ve formüllerden meydana gelmektedir. Mısır büyü kültürüne Hellenlerin girişı ile birlikte büyü papirüsleri daha ayrıntılı hale gelmektedir. Büyölü sözlerin ya da formüllerin hangi aşamalarda ve kaç kez söyleneceğı ayrıntılı olarak aktarılmaktadır. Dört rakamı, birçok kültürde bütönlüğü temsil ederken büyülerde yedi rakamının çokça kullanıldığı gözlemlenmektedir. Kelimelerin tam ve doğru şekilde telaffuz edilmesi önemlidir. Özellikle tanrı, tanrıça ya da *daimon*lara seslenişlerin olduğu formüllerin doğru telaffuzu büyük önem teşkil etmektedir. Kutsal varlıklarla iletişime geçilen kutsal bir eylem olduğu için, izlenen adımlar da aynı titizlikle yönetilmelidir. Bazı büyü papirüslerinde sözlerin hangi ses tonuyla telaffuz edileceğı dahi belirtilmektedir. Büyü uygulaması sırasında kullanılan durumlardan biri de kelime oyunu yapmaktır. Özellikle rüya yorumlarının çoğunluğu neredeyse tamamen kelime oyunlarına dayanmaktadır.⁴⁵³

Keten kumaş ya da papirüs üzerine yazılmış büyölü sözler ile fiziki temas kurmak da büyüün bir parçasıdır. Hastalığı iyileştirmek üzere yapılan büyülerde büyölü sözlerin yazıldığı papirüs hastanın boynuna asılır ya da vücudunda hasta olduğu yere konmaktadır. Bu durum büyölü kelimeler ile fiziksel temasın da mümkün olduğunu göstermektedir.⁴⁵⁴

⁴⁵² PGM II. 140-150.

⁴⁵³ Pinch, 1994, 68.

⁴⁵⁴ Pinch, 1994, 70.

Düz metin şeklinde kullanımlarına örnek olarak: “...*Seni şafaktan çağırıyorum (şafağa bakarak söyle) A EE ĒĒĒ IIII OOOOO YYYYYY ŌŌŌŌŌŌ. Seni güneyden çağırıyorum (güneye bakarak söyle) I OO YYY ŌŌŌŌ AAAAA EEEEE ĒĒĒĒĒĒĒ. Seni batıdan çağırıyorum (batıya bakarak söyle) E II OOO YYYY ŌŌŌŌŌ AAAAA EEEEE. Seni kuzeyden çağırıyorum (kuzeye bakarak söyle) Ō AA EEE ĒĒĒĒ IIII OOOOO YYYYYY. Seni dünyadan çağırıyorum (yeryüzüne bakarak söyle) E ĒĒ III OOOO YYYYY ŌŌŌŌŌŌ AAAAA. Seni gökyüzünden çağırıyorum (gökyüzüne bakarak söyle) Y ŌŌ AAA EEEE ĒĒĒĒĒ IIII OOOOOO. Seni evrenden çağırıyorum, O YY ŌŌŌ AAA / EEEE ĒĒĒĒĒ IIII...*”⁴⁵⁷

Genellikle muskaların üzerinde yer alan büyü formülleri içerisinde önemli yer teşkil edenlerden biri “*ABRAKSAS*” büyü kelimesidir.⁴⁵⁸ Eski Mısır, İbrani ve Hellen inançları içerisinde ezoterizmi simgeleyen Gnostisizm içerisinde görülmektedir. Etimolojik olarak günümüz sihirlerinde kullanılan “abrakadabra” kelimesinin çıkış noktası olan *Abraksas*, İÖ 2. ve İS 5. yüzyıl arasındaki büyü papirüslerinde kullanım görmektedir. Papirüsler üzerine yazılan dua ve formüller *Abraksas* taşı bir yüzük aracılığıyla mühürlenmektedir. *Abraksas*’ın

458 PGM III. 450.

betimlenmesi bazen tanrı Apollon'a ithafen horoz bazen de Mithras'ı sembolize eder şekilde aslan biçimindedir. Gövdesi zırh giymiş insan şeklindedir. Bu durum *Abraksas*'ın koruyucu yönünü sembolize etmektedir. Bacakları İskenderiye'nin bereket tanrısı olan Agathodaimon'ın hızını simgeleyen yılan şeklinde resmedilmektedir. Sağ elinde kırbaç savururken sol elinde kalkan bulunmaktadır. Çoğunlukla taşlar üzerine işlenmiştir.⁴⁵⁹

Hellen alfabesinde bulunan harflere sayısal değerler verildiğinde ise *Abraksas* kelimesi 365 sayısına denk gelmektedir. *Abraksas* kültürünün de içerisinde bulunduğu bazı Gnostik metinlerde tanrı, 365. Cennetin hükümdarı olarak yer almaktadır.⁴⁶⁰

Sonuç olarak, büyü ritüellerinin gerçekleşmesi için mimik, sözler, hareketler ya da benzeri eylemler ile birlikte kullanılan taş, kil, metal gibi nesnelerin seçimi titizlikle gerçekleşmelidir. Bu unsurların doğru ve hatasız kullanımı için, büyüü uygulayacak kişinin, büyü sözleri iyi şekilde öğrenip ezberlemesi, figür ya da nesneleri doğru şekilde kullanması önem teşkil etmektedir. Doğru şekilde tamamlanmayan ritüellerin sonucunda, hem istenilen durum gerçekleştirilemez hem de büyüü uygulayan kişiye zarar verici şekilde geri dönebilir. Ritüelin gerçekleşmesi sırasında yapılan bu titizlik, kutsal alana geçişin bir parçası olmasından dolayıdır.⁴⁶¹ Büyülerin gerçekleşmesi için somut ve soyut olarak kullanılan bu araçlar dışında büyüün doğru şekilde tamamlanabilmesi için önemli diğer iki bileşen ise zaman ve yer faktörleridir.

3.4. Zaman ve Yer

Büyülerin amacına ulaşabilmesi için az önce bahsedilen soyut ve somut malzemelerin doğru kullanımı yanında bazı büyülerin belirli zamanlarda ve belirlenen yerlerde gerçekleştirilmesi büyük önem teşkil etmektedir. Fakat unutulmamalıdır ki büyülerin tamamı için belirli zaman ve yer şartları geçerli değildir. Bu durumlar çoğunlukla büyü metni içerisinde belirtilmektedir. Büyülerin yapılması gereken zamanlar genellikle güneş ve ay gibi göksel varlıkların durumuna göre belirlenmektedir. Bunlar yanında burç kuşakları belirleyici bir faktör olarak yer almaktadır.

⁴⁵⁹ Arslan, 2011, 12-13.

⁴⁶⁰ Pinch, 1994, 165.

⁴⁶¹ Demirci, 2013, 52.

İÖ 1. bin yılın sonlarında Hellen bilimi ile Mısır ve Mezopotamya yıldızlarının birleşerek oluşturduğu yapı sonucunda Astroloji bilimi gelişmiştir. Bazı yıldızlar ve takımyıldızları daha öncesinde Mısır'da bilinse de Zodyak burç kuşağının on iki burcu Hellenler ile birlikte ortaya çıkmış olmalıdır. Bazı Roma imparatorlarının Mısırlı erkekleri doğumundan itibaren ya da bir süre sonra eğitim ile astrolog olarak çalıştırdığı bilinmektedir. Geç Klasik Dönem düşünürleri ise astrolojinin asıl kullanım amacının insan ilişkilerini tahmin etmekten çok kutsal düzenin anlaşılması olduğunu savunmaktadır.⁴⁶²

Bir büyü metninde ayın bulunduğu burç kuşağına göre hangi büyülerin yapıp yapılamayacağı açıklanmaktadır. Bu papirüse göre ay, başak takımyıldızı içerisinde bulunduğu zamanda tüm büyülerin gerçekleşmesi beklenmektedir. Fakat bu büyüler içerisinde özellikle kâse kehaneti (Anadolu'daki su falına benzer bir kehanette bulunma yöntemi), söylenen zaman içerisinde yapılırsa yüksek olasılıkla başarıyla sonuçlanmaktadır. Ayın, yengeç takımyıldızı içerisinde bulunduğu dönemde anlaşılmaya dair büyüler ve özellikle hava kehanetlerinin başarıyla sonuçlanması yine büyük olasılıktadır. Ayın burç sistemi içerisinde ikizler takımyıldızında bulunduğu zamanlarda bağlama, terazi takımyıldızı içerisindeyken ise erginleme ve ölümlerle iletişim kurma büyülerinin başarılı sonuçlanması yüksek ihtimale dayanmaktadır.⁴⁶³

Fakat bu uygulama zamanları ve etkileri farklı büyü metinlerinde farklı şekillerde bulunabilmektedir. Bu büyü papirüsünde ise yine ay başak takımyıldızındaysa tüm büyülerin gerçekleşme ihtimali oldukça yüksektir. Yine terazi takımyıldızı içerisinde bulunduğu dönemde ölümlerle iletişim törenleri başarıyla gerçekleştirilebilmektedir. Fakat burada bir önceki metinden farklı olarak erginleme töreninin yüksek ihtimalle başarı ile gerçekleşmesi için ayın yay takımyıldızı içerisinde olması gerekmektedir. Önceki metinde balık takımyıldızında bulunan ay, aşk büyülerinin başarılı sonuçlanma ihtimalini yükseltirken, bu metinde kehanet büyüleriyle ilişkilendirilmektedir. Diğer metinden farklı olarak orada geçmeyen fakat bu metinde kendisine yer bulan diğer iki takımyıldızları ise akrep ve kova. Ayın kova takımyıldızı içerisinde bulunduğu dönemde aşk büyüleri ön plana çıkarken, akrep

⁴⁶² Pinch, 1994, 168-169.

⁴⁶³ Türkan, A. (2018). Antik Dünya'da Büyü ve Büyü Ritüelleri. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (104-115). c. (62). 113. Ayrıca bkz. PGM III. 275-81.

takımyıldızı içerisinde bulunduğu dönemlerde sonucu kötü bir duruma yol açması istenen olarak açıklanan kara büyülerin gerçekleştirilme ihtimali yükselmektedir.⁴⁶⁴

Bir başka büyü metninde ise kehanet büyülerinin ayın hangi günlerinde gerçekleştirilmesi gerektiği spesifik olarak belirtilmektedir. Metnin aktardıklarına göre ayın 1., 4., 5., 14., 19., 20., 23. ve 24. günlerinin şafak vakitlerinde, 11., 21., 22., 26. ve 30. günlerinin öğleden sonralarında, 18. günün hem şafak hem de öğleden sonra vakitlerinde, 2. ve 7. günlerin öğlenlerinde, 8., 10., 12., 13., 15., 27., 28., ve 29. günlerinde günün her zamanında yapılan kehanet büyülerinin gerçekleşmesi beklenmektedir. Fakat ayın 3., 6., 9., 16., 17., 25. günlerinde yapılan kehanet büyülerinin gerçekleşmeyeceği de aktarılmaktadır.⁴⁶⁵ Büyü uygulamalarının ritüellerine ait süre, büyüün çeşidine göre farklılık göstermektedir. Zaman zaman birkaç saat içerisinde bitirilebilecek ritüeller bulunurken, hafta ya da daha fazla gün boyunca sürdürülmesi gereken büyü uygulamaları da mevcuttur. Çalışma odağında bulunan kehanet büyülerinin uygulanış zamanları çoğunlukla şafak vaktinden önce olarak görülmektedir. Fakat bu zaman dilimi, metne göre çeşitlilik göstererek, günün başka zamanlarında yapılabilmektedir.⁴⁶⁶

Yine ritüelin kesin zaman verildiğine dair örnek bir büyü metninde, büyü uygulamasının ayın yeni bir döngüye girmesinin dördüncü gününde gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Büyünün devamında Apollon’a sesleniş vardır:⁴⁶⁷

“...Helios ile ikincide karşılaşsın fakat duanın kendisi ay dolduğunda konuşur. Tanrı evin zemininden yükselirken 4. günde daha iyi karşılaşabilirsin...”⁴⁶⁸

Başka bir örnek oluşturabilecek kehanet büyü metninde ise ritüelin bir öğle vaktinde, güneş tam en tepedeyken yapılması gerektiği aktarılmaktadır. Büyü metni şu şekildedir:

“...İlk olarak Helios ile şu şekilde bir ilişki kurun: İstedığınız bir gün doğumunda (fakat bu mutlaka ayın üçüncü günü olmalıdır) evin en yüksek yerine giderek yere temiz keten bir örtü ser. Koyu renkli tacı, güneş göğün ortasındaiken, beşinci saatte takarken, yukarıya

⁴⁶⁴ PGM VII. 284-99.

⁴⁶⁵ PGM VII. 155-67.

⁴⁶⁶ Türkan, 2018, 113.

⁴⁶⁷ Faraone, Obbink, 1991, 177.

⁴⁶⁸ PGM VI. 1-47.

*doğru bakarak ve çıplak olarak keten kumaşın üzerine uzan. Gözlerin siyah bir kumaş ile tamamen bağlıyken, kendini bir ceset gibi sararak güneşe doğru dönün. Şu sözleri söylemeye başlayın...”*⁴⁶⁹

Bir başka kehanet büyüğü metninde ritüel sırasında söylenen ilahinin içeriğinde güneşin on iki saatlik hareketi ile birlikte Helios’un kara, deniz ve hava yarattığı ile bir taş ve ağaç biçimindeki dönüşümü aktarılmaktadır:

“Birinci saatte, genç bir maymunun biçimi ve karakterindesin; ürettiğin ağaç, gümüş göknar, aphanostaşı; kuş ... ismin PHROUER.

İkinci saatte, bir tek boynuzlu at biçimindesin; ürettiğin ağaç persea⁴⁷⁰; taş, çömlek taşı, kuş, halouchakon, karada, fıravun faresi; adın BAZĒTŌPHŌTH.

Üçüncü saatte bir kedi biçimine sahiptin; ürettiğin ağaç incir ağacı; taş ksamoukhos; kuş, papağan; karada kurbağa; adın AKRAMMACHAMAREL.

Dördüncü saatte bir boğanın biçimindesin; ürettiğin ağaç/... taş, ametist taşı, kuş yusuçuk, karada boğa; adın DAMNAMENEUS.

Beşinci saatte bir aslanın biçimindesin; ürettiğin ağaç dikenli çalı; taş mknatis; kuş..., karada..., krokodil; adın PHŌKENGEPSEUARETATHOUMISONKTAIKT.

Altıncı saatte, bir eşek biçimindesin; ürettiğin ağaç alıç; taş, lacivert taşı; denizde, denizanası; karada beyaz yüzlü inek; adın EIAU AKRI LYX...

Yedinci saatte, bir kerevitsin, ürettiğin ağaç..., ürettiğin...; taş güneş opali; kuş... karada, kedi; adın...

Sekizinci saatte... biçimindesin; ürettiğin ağaç..., taş..., karada, hipopotam; adın...

⁴⁶⁹ PGM IV. 154-285.

⁴⁷⁰ Persea: Avokado.

Dokuzuncu saatte bir ibis biçimindesin; ürettiğin ağaç..., taş..., karada, bukalemun; adın...

Onuncu saatte bir ... biçimindesin; ürettiğin ağaç... taş, şahinin boynunun renginde; kuş...

*On ikinci saatte bir... biçimindesin... adın ADŌNAI... ve...*⁴⁷¹

Bu büyü metninde ismi geçen canlı ve cansız varlıklar, önceden aşına olunan isimlerdir. Daha önce kullanımına değinilen ibis kuşu, ağaç ve taşlar, Adonis gibi isimler burada da anılmaktadır. Büyü ritüellerinin gerçekleştirilmesi için çeşitli zamanlar içeren bu metin, zamanın önemi hakkında güzel bir örnek olarak bulunmaktadır.

Büyü ritüellerinin başarı ile sonuçlanması için istenilen bir diğer önemli şart doğru yerde gerçekleştirilmesidir. Bu yerler büyü metinlerine göre farklılık gösterse de hemen hemen hepsinin ortak noktası ıssız ve büyüsel güçlere sahip olmalarıdır.⁴⁷²

Sonuç olarak, büyü ritüelinin gerçekleştirileceği zaman ve yerin mutlaka kutsal alana ait bir varlık ile bağlantılı olması gerektiği açıkça görülmektedir. Çünkü yapılan eylem de doğaüstü alana aittir. Büyülerin başarıyla sonuçlanması için her bir öge titizlikle hazırlanmalıdır. Büyülü sözler, semboller, çizimler, malzemeler, hitap edilecek kutsal isimler ve yapılacak büyü için belirlenen doğru zaman ve yer, büyük önem teşkil etmektedir.

⁴⁷¹ PGM III. 500-536.

⁴⁷² PGM III. 615-620.

TARTIŞMA VE SONUÇ

İnsan, yaşadığı dünya üzerinde kendisini aciz hissettirecek sel, fırtına, yağmur gibi doğa olayları, onun yaşamasını sağlayacak olan avın başarısız olması gibi etkenler karşısında kendisini yardıma muhtaç hissetmiştir. Bu muhtaçlık, insanın sığınabileceği, bu zorluklarla başa çıkmasında ona yardımcı olabilecek, dolayısıyla kendisinden çok daha üstün özelliklere sahip doğaüstü varlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Felsefe tarihçileri tarafından “tarih yüzyılı” olarak adlandırılan 19. yüzyılda yaşamış Wilhelm Friedrich Hegel’in “insanların ne yaptıklarını bilmek değil, ne düşündüklerini anlamak tarihinin işidir.” fikri ile birlikte ortaya konulan, tarihin aslında en büyük ve bir o kadar da felsefi amacı olarak nitelendirilebilecek “insanı anlamak” fikri, bu noktada büyük önem arz etmektedir. Çünkü gerek yerleşik yaşama geçiş öncesi, gerekse sonrasında insanın doğaya ve yaşamında karşılaştığı ya da karşılaşacağı zorluklara karşı acizlik duygusu hep var olmuştur. Bunun en büyük kanıtı olarak büyülerin varlığı gösterilebilir. Bu acizlik ve muhtaçlık, insanın tanrısal varlıkları tanımaya yol açmıştır. Yaşadıkları dünyayı da buna göre şekillendirerek yaşamlarına devam etmişlerdir.

Çalışma boyunca değinilen kehanet büyü metinlerinden de anlaşılabileceği üzere, bu aciziyet hissini anlayabilmek adına sözünün edilmesi gereken iki önemli duygu hali daha vardır: Arzu ve merak. Çalışmanın odak noktasını oluşturan kehanet büyülerine giden yol ise merak duygusuna karşı duyulan arzudan kaynaklanmaktadır. Çünkü insan bilmek ister. En temelde aç kalıp kalmayacağını, gündelik işlerinin devam edip etmeyeceğini, evlenip evlenmeyeceğini, bu evliliği kiminle gerçekleştireceğini, yöneticisi olduğu devletin savaşa girip girmemesi gerektiğini, kısacası, sonucu ve bu sonuca giden süreci merak eder ve öğrenmek ister. Tüm bunların da temelinde insanı kehanet büyülerine yaklaştıran asıl amaç, sığındığı ve kutsal gördüğü tanrının bildiklerini bilmeyi arzulamasıdır.

Bu noktada bilginin güç olduğunu fark eden insan, aslında güce sahip olmayı arzular. Kutsal ve kendisinden üstün bu varlıkların bilgilerine sahip olarak onların güçlerine de sahip olmayı amaçlar. İnsan, içten içe kendisini tanrılaşdırmak isteyen bir varlık olarak büyü metinlerinde bu şekilde kendini göstermektedir. Bu doğrultuda, bazı kutsal varlıklarla iletişime geçmeyi göze alabilmektedir. İletişime geçme halini önemli yapan nokta, büyü metinlerinden de anlaşılabileceği üzere onlardan fazlasıyla korkmasına rağmen onlarla konuşmaya, istediği bilgileri almaya çalışmasıyla gerçekleştirmesidir.

Tüm bu duyguların aslında en temelinde yatan duygu ise korkudur. İnsan, başına gelen veya gelebilecek kötü olaylardan, anlam veremediği doğa olaylarından kaygı duyar ve korkuyu tanır. Bu korku hali, muhtaç olma durumunu ortaya çıkarır. Son olarak sığınma arzusu ile kendisinden daha üstün bir koruyucuya doğru yol almaktadır. Sığınmak, sığındığı varlığın bildiklerini duymak, onun koruması altına girebilmek adına onu memnun etmek için elinden geleni yaparak tapınım haline dönüşmüştür. Bu tapınım da toplumun devamı için inançlar sistemi halinde gelişerek yaşamına devam etmektedir. Çalışma boyunca ilgilenilen büyü kavramı, bu süreç içerisinde bahsi geçen kutsal alanla bağlantı kurabilmek adına, her türlü özverinin gerçekleştirilebileceğine önemli bir örnek olarak bulunmaktadır.

Çalışma içerisinde Antik Hellen ve Roma toplumlarında var olan kehanet büyülerinin içeriğinin anlaşılabilmesi adına, diğer büyü metinlerine ve o metinlerde ismi geçen kutsal varlıklara değinmek zorunlu bir hal almaktadır. İsteğe, içeriğinde bulundurduğu malzemelere, varlıklara göre yapısal olarak farklılıklar gösterse de büyülerin temel amacı hep aynı olarak kalmaktadır. Arkaik ve Klasik dönemlerde kehanet büyülerini yalnızca belirli dini örgütler ve tapınaklar tarafından yapılabiliyorken, çalışmanın zaman sınırı olarak belirlenen İS 1.-4. yüzyıllarda halka inerek bireysel olarak da yapılabilir hale gelmektedir.

Çalışma boyunca yukarıda bahsedilen “insanı anlamak” çerçevesi içerisinde büyülere neden ihtiyaç duyulduğu, nasıl yapıldığı papirolojik ve klasik belgeler eşliğinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu belgelerden anlaşılacağı üzere, büyülerin gerçekleştirilmesi kutsal bir eylem olarak görülmektedir. Çünkü eylemin kendisi kutsal alana aittir. Dolayısıyla seçilen ve kullanılan malzemeler, söylenen sözler, ilahiler ve tüm bunların gerçekleştirileceği zaman ve yer rastgele olamazdı. Büyünün amacına ulaşması için tüm bu etkenlerin titizlikle yerine getirilmesi büyük önem arz etmektedir. Büyü yoluyla iletişim kurulmaya çalışılan tanrı ve tanrıçaların genel olarak gök varlıkları ile ilişkili oldukları açıktır. Özellikle güneş ve ay ile özdeşleştirilen tanrı ve tanrıçalar kehanet büyülerini içerisinde sıklıkla kullanım görmektedir. Bunların yanında gök varlıklarının durumu, gökteki konumları büyülerin yapılacağı zaman ve yer konusunda belirleyici bir rol oynamışlardır.

Büyü çeşitlerine göre değişkenlik gösteren soyut ve somut malzemelerin, büyünün ilgili olduğu tanrı ya da tanrıçalarla direkt ya da dolaylı olarak ilişkili olduğu gözlemlenmektedir. Bu duruma en açık örnek kehanetin tanrısı Apollon’a dair yapılan ritüellerde defne bitkisinin kullanılmasıdır. Kullanılan malzemeler, mitoslar ile doğrudan

bağlantılı olarak bulunmaktadır. Soyut olarak kullanılan malzemelerden ilahiler, büyü sözleri ise büyüyü uygulayan kişi tarafından titizlikle ezberlenmeli ve söylenmelidir. Çünkü yine bahsedildiği üzere büyü, kutsal alana ait bir eylemdir. Dolayısıyla kusursuz olması zorunludur.

Oldukça fazla büyü çeşitliliği sergileyen söz konusu bölgenin Hellenizm ile birlikte kendi yerel kültürlerini içinde barındırması, çalışmanın odak bölgesini de buraya çevirmiştir. Çünkü genellikle Roma Önasyası'ndan elde edilen metinlerden anlaşıldığı üzere, farklı coğrafyalarda uygulanan büyü ritüelleri, yeniden biçimlendirilerek hemen hemen aynı şekilde olmak üzere gerçekleştirilmektedir. Bu duruma en uygun örnek olarak Helios-Horus ilişkisi verilebilir. Fakat “Caria inciri”, “Deloslu Apollon” gibi sözlerin büyü metinleri içerisinde yer alması, farklı coğrafyalarda gerçekleştirilen büyü ritüellerinin, farklı kültürlerle ait malzeme ve tanrı ya da tanrıçaların kullanımı sırasında, bu etkenlerin kökenlerine atıfta bulunulduklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Çalışma boyunca kaygı, korku ve merak içerisindeki insanın büyüye ihtiyaç duyma hali incelenirken, yararlanılan Antik Dönem yazarlarının aktarımları ile birlikte, büyü ve büyücülüğe dair bakış açılarına da değinilmiştir. Genel olarak büyü ve büyücülük kavramlarıyla ilgili dikkat çeken nokta, inanç sistemleri içerisinde yasaklı ve zararlı olarak nitelendirilmesine rağmen, farklı dönemlerde toplumun neredeyse tümü tarafından kullanılmasıdır. Kehanet büyülerinin sonuçları bireyin yaşamından, devletin geleceğine kadar geniş bir yelpazede belirleyici rol oynamıştır. İnanıkları tanrılarının bildiklerini bilmek isteyen insan, gerek kendi yaşamı, gerekse bağlı bulunduğu devletin geleceği için, kutsal alana ulaşmaktan vazgeçmemiştir.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

Apuleius. (1909). *The Apologia and Florida of Apuleius of Madaura*. (Trans. by Butler, H. E.) Oxford: Clarendon Press.

Apuleius. (2006). *Başkalaşım*lar. (Dürüşken, Ç.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Arkeoloji ve Sanat Yayınları. (2008). *Homeros İlahileri*. (Çev. Sina, A.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Betz, H.D. (1986). *The Greek Magical Papyri in Translation*. (PGM). Chicago: Chicago University Press

Catullus. (1894). *The Carmina of Gaius Valerius Catullus*. (Trans. by Smithers, L. C.) London.

Cicero. (1923). *De Divinatione*. (Trans. by Falconer, W. A.) Loeb Classical Library.

Cicero. (2012). *Tanrıların Doğası*. (Çev. Menzilioğlu, Ç.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Cicero. (2016). *Yasalar Üzerine*. (Çev. Çevik, C.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Diogenes Laertios. (2003). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*. (Çev. Şentuna, C.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Euripides. *Hippolytus*. (Trans. by Kovacs, D.) Cambridge: Harvard University Press.

Euripides. (1938). *Elektra*. (Trans. by Coleridge, E. P.). New York: Random House.

Euripides. (2018). *Medea*. (Çev. Çokona, A.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Eusebios. (1903). *Praeparatio Evangelica*. (Trans. by Pearse, R.). UK: Ipswich.

Herodotos. (1973). *Tarih*. (Çev. Ökmen, M.). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Hesiodos. (2017). *Thegonia-İşler ve Günler*. (Çev. Erhat, A.ve Eyüboğlu, S.) (2. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hmeros. (2014). *Ilyada*. (Çev. Erhat, A.ve Kadir, A.) (2. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hmeros. (2014). *Odysseia*. (Çev. Erhat, A. ve Kadir, A.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ksenophon. (1999). *Yunan Tarihi (Hellenika)*. (Çev. Sinanoğlu, S.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ksenophon. (2011). *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*. (Çev. Yarlığaş, O.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Ksenophon. *Cyropaedia*. (Trans. by Miller, W.) Cambridge: Harvard University Press.

Livius. (1849). *History of Rome*. (Trans. by Spillan, D., Edmonds, C.) London: John Child and Son.

Pausanias. (1918). *Description of Greece*. (Trans. by Jones, W. H. S.). Cambridge: Harvard University Press.

Pindaros. (2015). *Bütün Zafer Şarkıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Platon. (1962). *Laches, Protagoras, Meno, Euthydemus*. (Trans. by Lamb, W. R. M.). London: Harvard University Press.

Platon. (1964). *Charmides, Alcibiades I-II, Hipparchus, The Lovers, Theages, Minos, Epinomis*. (Trans. by Lamb, W. R. M.) Cambridge: Harvard University Press.

Platon.. (2013). *Devlet*. (Çev. Eyüboğlu, S. ve Cimcoz, M. A.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Plutarchos. (1874). *De Sollertia Animalium*. (Ed. Goodwin, W. W.). Boston: Little, Brown and Company

Preisendanz, K. (1928). *Papyri Graecae Magicae*, (PGM). c. (I-II), Leipzig

Pseudo-Aristoteles. (2016). *Oikonomika Antik Dönemde Ekonomi Kavramı Üzerine I (Genel Değerlendirme)*. (Çev. Takmer, B.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Sophokles. (1992). *Kral Oidipus*. (Çev. Tuncel, B.). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Sophokles, (2017). *Antigone*. (Çev. Çokona, A.) (6. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Strabo. (1924). *Geography*. (Ed. Jones, H. L.). Cambridge: Harvard University Press.

Suetonius. (2008). *On İki Caesar'ın Yaşamı*. (Çev. Telatar, F. ve Özaktürk, G.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Theokritos. (1963). *Idylls*. (Trans. by Mills, B.). Purdue: Purdue University Press.

Thukydides, (1843). *Peloponnesian War*. (Trans. by Hobbes, T.) London: Bohn.

Vergilius, *Aeneis*. (Çev. Uzel, T.). Ankara: Öteki Yayınevi

William Heinemann. (1920). *The Homeric Hymns and Homerica*. (Trans. by Evelyn, H. G. and White, M. A.). London: William Heinemann.

Modern Kaynaklar

Akurgal, E. (2003). *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul: Net Turistik Yayınları.

Ankarloo, B. ve Clark, S., (Editörler), (2015). *Eski Yunan ve Roma'da Büyü ve Büyücülük*. (Çev. Dürüşken, Ç. ve Çoraklı, E.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. (Eserin orijinali 1999'da yayımlandı).

Armutak, A. (2015). Özgürlükten Tutsaklığa Hayvan. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, (44)

- Arslan, M. (2011). Abraksas. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (12-19). c. (22).
- Beard, M., North, J. ve Price S. (1998). *Religions of Rome*. c. (2). Cambridge University Press.
- Burkert, W. (1985). *Greek Religion*. (Trans. by Raffan, J.). Oxford: Blackwell Publishers.
- Carastro, M. (2018a). Hareketlerden Sözlere Ritüel Temelli Adetler. (Çev. Basmacı, L. T.), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan* içinde (602-613) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım
- Carastro, M. (2018b). Tanrıların Dünyadaki Varlığı: Yunanistan'da Kült. (Çev. Basmacı, L. T.), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan* içinde (591-602) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Carastro, M. (2018c). Yunanistan'da Büyünün İcadı. (Çev. Basmacı, L. T.), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan* içinde (690-697) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Challaye, F. (1963). *Dinler Tarihine Giriş*. (Çev. Tiryakioğlu, S.). İstanbul: Varlık Yayınevi. (Eserin orijinali 1940'da yayımlandı).
- Clericuzio, A. (2018). Yunanistan'da Büyü ve Kehanet. (Çev. Basmacı, L. T.), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan* içinde (1095-1100) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Cömert, B. (1999). Mitoloji ve İkonografi. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Çelgin, G. (1990). *Eski Yunan Edebiyatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Çevik, N., Öztürk, H. (2011). Sura: Kehanet Merkezi. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, (22)
- Demirci, K. (2013). *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş, Tanrı, Ritüel, Tapınak*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Dickie, M. W. (2003). *Magic and Magicians in the Greco-Roman World*. New York: Routledge.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. (Çev. Aydın, F.). İstanbul: Ataç Yayınları. (Eserin orijinali 1912'de yayımlandı).

Dürüşken, Ç. (2000). *Roma'nın Gizem Dinleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. (Çev. Berktaş, A.). c. 1. İstanbul: Kabalcı Yayınları. (Eserin orijinali 1976'da yayımlanmıştır.).

Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Evans, J. A. S. (1980). Herodotos ve İonia İsyanı. (Çev. Çapar, Ö.). *Tarih Araştırmaları Dergisi* içinde (79-88). c. (XIII).

Faraone, C. A., Obbink, D. (Ed.). (1991). *Magika Hiera Ancient Greek Magic and Religion*. New York: Oxford University Press.

Frazer, J. G. (2004). *Altındal I*. (Çev. Doğan, M. H.). İstanbul: Payel Yayınevi. (Eserin orijinali 1890'de yayımlandı).

Frazer, J. G. (2012). *Altındal II*. (Çev. Doğan, M. H.). İstanbul: Payel Yayınevi. (Eserin orijinali 1890'da yayımlandı).

Furtwängler, A. (2011). Didyma Brankhid Kahinleri. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (64-79). c. (22).

Gazzaniga, V. (2018). Hippokrates ve Hippokratesçi Eserler. (Çev. Basmacı, L. T.), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan* içinde (1153-1156) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Görkay, K., Kadioğlu, M. (2003). *Antik Yunan ve Roma Dönemlerinde Büyü ve Büyücülük*. İstanbul: Elemterefış, YKY.

Graf, F. (1997). *Magic in the Ancient World*. (Trans. by Philip, F.). London: Harvard University Press.

Grimal, P. (2012). *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*. (Çev. Tamgüç, S.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (Eserin orijinali 1951'de yayımlandı).

Gülhan, H. (2018). *Antik Yunan Tragedyalarında Yunan Pantheonu ve Dini Ritüeller*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı.

Halliday, W. R. (1913). *Greek Divination: a Study of its Methods and Principles*. London: Macmillan.

Hançerlioğlu, O. (2007). *Düşünce Tarihi*. Ankara: Eriş Yayınları.

Ikram, S. (2015). Antik Mısır'ın Hayvan Mumyaları. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (80-89). c. (44).

İznik, E. (2005). Magi, Magus ya da Magician: Rahipten Büyücüye, *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* içinde (201-217). c. (3).

Janowitz, N. (2002). *Magic in the Roman World*. London and New York: Routledge

Johnston, S. I. (2008). *Ancient Greek Divination*. UK: Blackwell Publishing.

Kaddar, S. (2016). Tanrıların En Yunanı Apollon: Kehanet ve Şifa. *Toplumsal Tarih Dergisi* içinde (86-90). c. (266).

Kaplan, D. (2011). Smintheion. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (20-25). c. (22).

Koçak, M. (2016). Lykia Apollonu ve Kehaneti. İşkan, H. ve Dünder, E. (Editörler). *Lukka'dan Lykia'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*. İstanbul.

Liddel, H.G. and Scott, R. (1882). *An Intermediate Greek-English Lexicon*. New York: American Book Company.

Liddel, H.G. and Scott, R. (1996). *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.

Maaß, M. (2011). Delphi: Kehanet Merkezi. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (106-119). c. (22).

Malinowski, B. (2000). *Büyü, Bilim ve Din*. (Çev. Özkal, S.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (Eserin orijinali 1948’de yayımlandı).

Mansel, A. M. (1999). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Martin, T. R. (2012). *Eski Yunan Tarih Öncesinden Hellenistik Çağ’a*. İstanbul: Say Yayınları.

Öğün, Z. (2009). Fare, Veba ve Apollon. Bir Kutsal Alanın Kuruluş Söylence İkonografisi. Tekin, O. (Editör). *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World*. İstanbul: Ege Yayınları.

Pinch, G. (1994). *Magic in Ancient Egypt*. London: British Museum Press.

Pinch, G. (2002). *Handbook of Egyptian Mythology*. Santa Barbara: ABC-CLIO

Pironti, G. (2018). *Yunanların Tanrıları ve Tanrıçaları*. (Çev. Basmacı, L. T.), Eco, U. (Ed.) Antik Yunan içinde (552-585) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Sena, C. (1975). *Filozoflar Ansiklopedisi II E-H*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Sevin, V. (2016). *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sina, A. (2006). Antik Yunan’da Koro Liriği Türleri. *Littera: Edebiyat Yazıları* içinde (133-160). c. (XIX).

Sina, A. (2019). Antik Yunan’da Ordu Kâhinleri. *Cedrus* içinde (195-211). c. (VII).

Sülün, O. (2018). Apollon: Kehanet ve Büyü. Üreten, H., Erdoğan İnce, D. ve Gümüş, M., (Editörler), *Kuşadası’nda Bir Baştan Bir Başa Tarih* içinde (73-81). Aydın: Kuşadası Belediyesi.

Şahin, N. (2011). Klaros Kehanet Merkezi. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (80-89). c. (22).

Şahin, N. (2012). Apollon Klarios Bilicilik Merkezi. Çilingiroğlu, A., Mercangöz, Z. ve Polat, G. (Editörler), *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları* içinde (317-341). İzmir: Ege Üniversitesi.

Şahin, S. (2012). Kragos Oros, Titanis Petra ve Patara Apollon Tapınağı. Şahin, N., Takmer, B., Onur, F. (Editörler). *Eskiçağ Yazıları 3*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi-Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi Yayını.

Tahberer, B. (2002, Eylül). Antik Tarsos Numismatiğinde Apollo, Lykeios mu, Yoksa Patroos mu?. Yazılı bildiri, *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri* içinde (1109-1136). Mersin.

Tanrıver, D. (2009). *Apollon Klaros Kültü, Kehanet Pratikleri ve Adaklar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Tekin, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekin, O. (2015). Kedi: Bir Zamanlar Tanrıydılar. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (118-127). c. (44)

Tekin, O. (2017). Gryneion ve Sikkeleri. Çekilmez, M. ve Poulain, E. D. (Editörler). *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları*, c. (I).

Anadolu Yayıncılık. (1983). *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, c. (24). İstanbul: Anadolu Yayıncılık.

Türkan, A. (2012). *Roma İmparatorluğu Önyası 'nda Büyü ve Büyücülük*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Ankara

Türkan, A. (2014). Grek Büyü Papirüslerine Göre Roma İmparatorluğu Ortadoğusu'ndaki Yeni Din Anlayışı ve Kozmik Sistem Üzerine Bazı Gözlemler. Durugönül, S., Durukan, M., Brands, G. ve Kaplan, D. (Editörler), *Olba* içinde (307-336). Mersin: Kaam Yayınları.

Türkan, A. (2018). Antik Dünya'da Büyü ve Büyü Ritüelleri. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* içinde (104-115). c. (62)

Tylor, E. B. (1871). *Primitive Culture I*. London: John Murray Publishing.

Üreten, H. (2012). Eskibatı (Eski Yunan) Kültüründe İncir. Yiğit, T., Kaya, M. A. ve Sina, A. (Editörler), *Ömer Çapar'a Armağan* içinde (349-362). Ankara: Hel Yayıncılık.

Vegetti, M. (2018). Platon. (Çev. L. T. Basmacı), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan* içinde (440-461) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım

İnternet Kaynakları

Apollon'un doğumu ve Artemis, Leto, Eileithyia, Athena, palmye ağacı, Aphrodite, Eros ile birlikte yer almasının resmi, 20.03.2020,

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/F7BDE4BA-B7D2-48DE-86F2-7F25A0891AEE>

Pythia'nın tripod önünde düşünmesinin resmi, 20.03.2020

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/97FB51DE-0F2D-41E8-A252-31205FD65B44>

Elinde papirüs olan, üçayaklı sehpa ve defne dalları arasında bulunan Pythia'nın resmi, 20.03.2020,

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/C62E593B-0007-4323-A76D-B2E8E78ED880>

Apollon'un, Artemis ve Leto ile resmi, 20.03.2020,

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/F7BDE4BA-B7D2-48DE-86F2-7F25A0891AEE>

Augur Theoclymenus'un Telemachus için kuşları yorumlamasının resmi, 20.03.2020,

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/E9377815-3959-45F9-AFF5-964A188D2E19>

Kehanet amacıyla hayvan iç organlarının yorumlanmasının resmi, 20.03.2020,

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/88B8BA14-EA47-4967-A7BD-EA93C30131DA>

Delphoi Kehanet Merkezi, 20.03.2020,

whc.unesco.org/en/documents/130001

Delphoi Kehanet Merkezi, 20.03.2020,

<https://whc.unesco.org/en/documents/156686>

Harpokrates, 20.03.2020,

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/46B3BCD1-528E-4BB8-BEE3-3468F41C5D6F>

Harpokrates, 20.03.2020,

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/4FAB112C-E820-4652-8484-D2D3F20DC2A0>

Mithras'ın boğayı kurban etmesinin resmi, 20.03.2020,

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/8395B234-69AA-47FA-8859-243B2D5CB5B1>

Mithras'ın boğayı kurban etmesinin resmi, 20.03.2020,

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/805F4AB1-7DAD-47AB-8748-4720A823EAF4>

Apollon'dan kaçan Daphne'nin ağaca dönüşmesinin resmi, 20.03.2020,

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/49C020DB-E200-4582-86B2-9C33C4C1C6EB>

Apollon'dan kaçan Daphne'nin ağaca dönüşmesinin resmi, 20.03.2020,

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/9CD322A0-F6D5-418B-9017-EEA537A5DA50>

Apollon ve Daphne'nin resmi, 20.03.2020,

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/0C23AE31-B8EA-40F5-BFE0-F2C403D7BBB1>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Ozan Sülün

Doğum Yeri ve Tarihi: Balıkesir \ 10.03.1994

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Tarih

Lisansüstü Öğrenimi: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih / Yüksek Lisans

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce (YÖK DİL: 62,50)

İş Deneyimi

Şarhöyük/Dorylaion Arkeolojik Kazısı (Anadolu Üniversitesi – Doç. Dr. Mahmut Bilge Baştürk başkanlığında). 2016.

İletişim

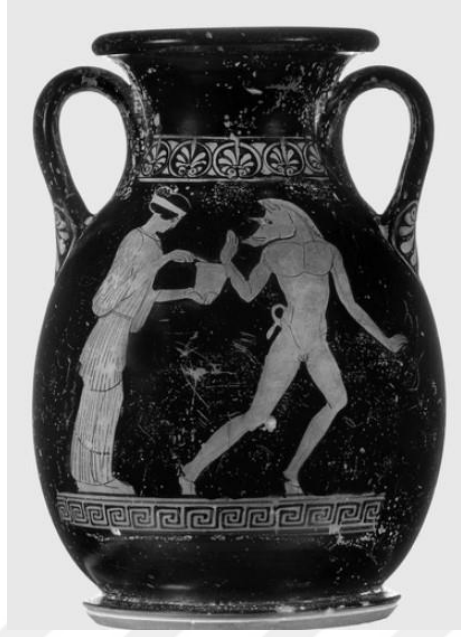
E-posta Adresi: ozansulunn@gmail.com

Tarih

...\\...\\ 2020

LEVHALAR

Res. 1

Res. 2

Resim 1-2 Kirke'nin Odysseus'un arkadaşlarını hayvana dönüştürmesi

Resim 3 hayvan organlarının yorumlanması

Resim 4 *Augur* olan Theoclymenus'un Telemachus için kuşları yorumlaması

Resim 5 Klaros Apollon Tapınağı

Resim 6 Klaros Tapınağı'nın ön *adytonu*

Resim 7 Klaros Tapınağı'nın arka *adytonu* ve kutsal kaynak

Resim 8 Klaros Tapınağı'nın koridoru

Res. 9

Res. 10

Res 9-10 Delphoi kehanet merkezi

Res. 11

Res. 12

Resim 11-12 Defne dalları ve tripodun arasında Pythia'nın elinde papirüs tutması ve tripod önünde düşünmesi

Resim 13 Didyma'nın avludan görünüşü

Resim 14 Apollon Smintheion kutsal alanı

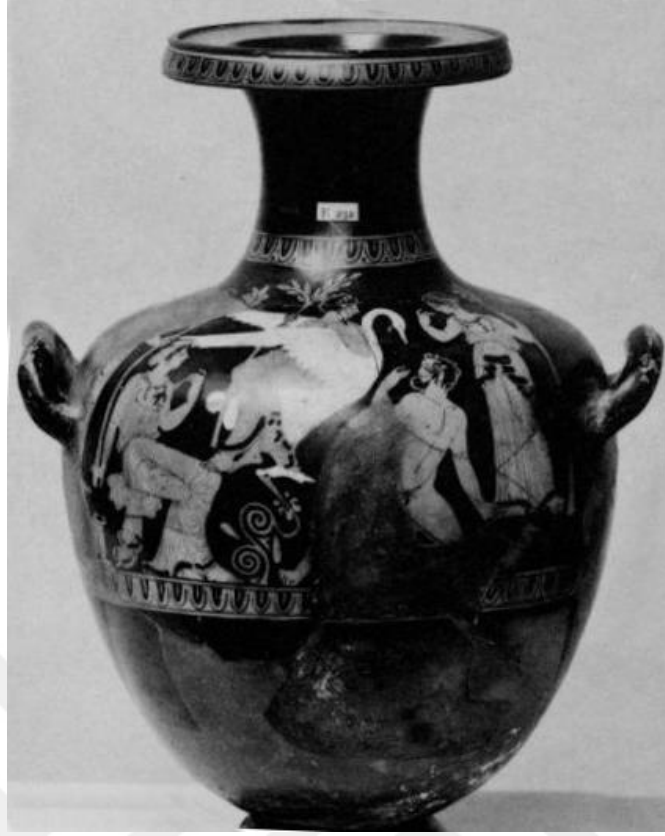

Res. 15

Res. 16

Resim 15-16 Apollon'un doğumu ile Artemis, Leto, Eileithyia, Athena, palmiye ağacı, Aphrodite ve Eros

Res. 17

Res. 18

Resim 17-18 Apollon ve kuğu

Res. 19

Res. 20

Resim 19-20 Musalar arasında lyra ve kithara çalan Apollon

Res. 21

Res. 22

Resim 21-22 Helios ve atları

Levha 16

Res. 23

Res. 24

Resim 23-24 Harpokratesler

Res. 25

Res. 26

Resim 25-26 Mithras'ın boğayı kurban etmesi

Resim 27 Apollon defne bitkisinin parçaları ile birlikte

Res. 28

Res. 29

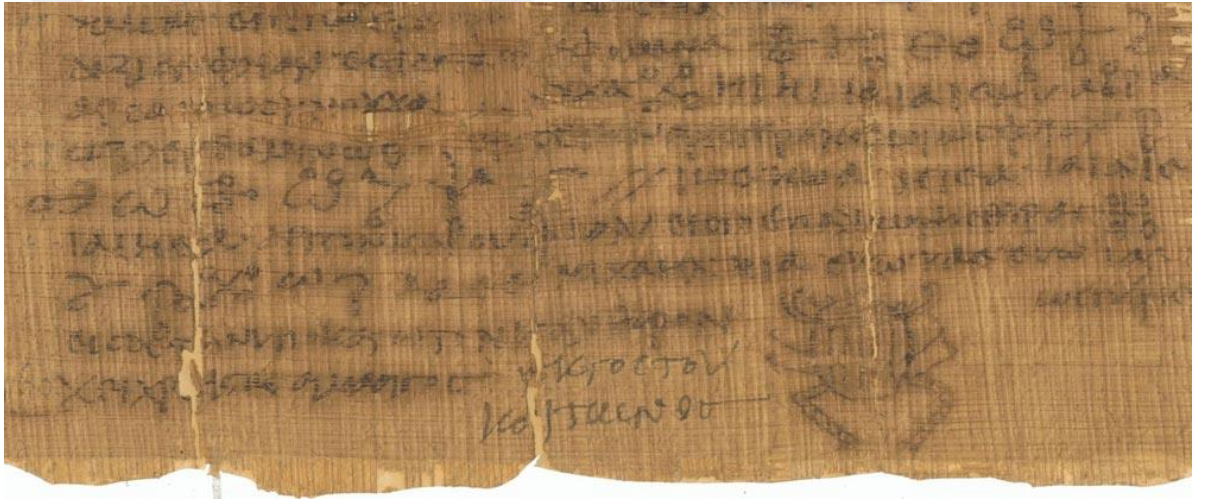
Resim 28-29 Apollon'dan kaçan Daphne'nin ağaca dönüşmesi

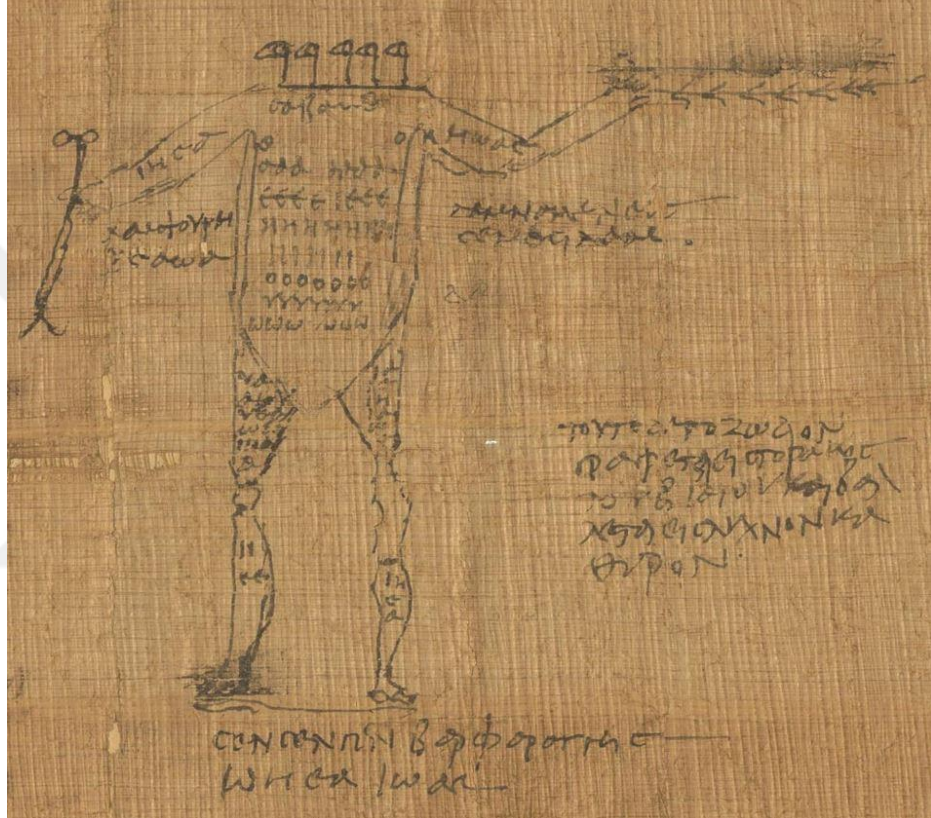
Resim 30 Apollon ve Daphne

Resim 31 Baş kısmında ibis kuşu ile Thoth

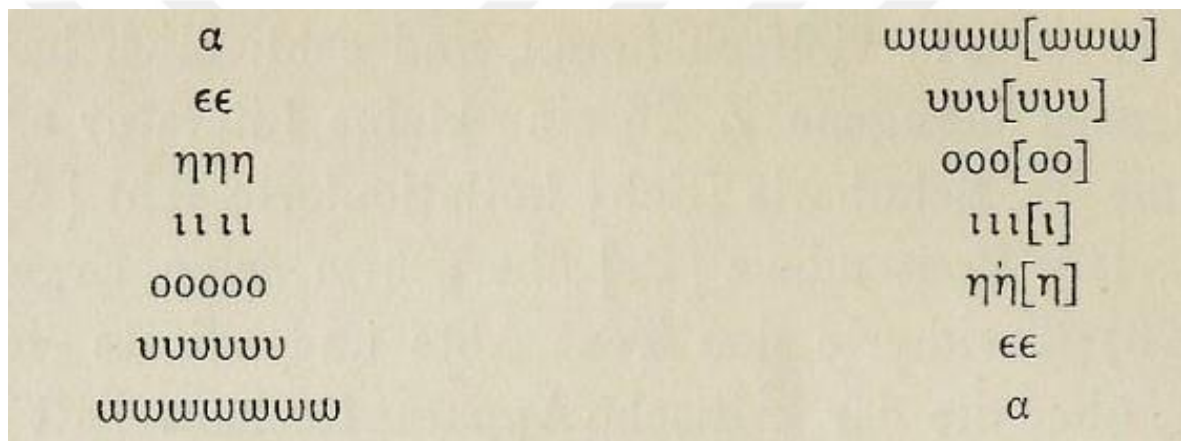

Resim 32 Papirüs üzerinde scarabın çizimi

Res. 33

Resim 33 Papirüs motifin çizimi

Resim 34 Harflerin farklı biçimlerde papirüslerde kullanılması